

ABC MARXISMU / LENINISMU

UTOPIE

Thomas More

Edice Prameny, Mladá fronta
Praha 1978

EDIČNÍ RADA

Dr. Jiří Černý, CSc.

Ing. Miroslav Wenzl

Prof. dr. Jiřina Popelová-Otáhalová, DrSc.

Dr. Jan Sedláček,

Doc. dr. Václav Se

Translation © Bohumil Ryba, 1978

Náklad: 10.000 výtlačkov

PŘEDMLUVA

Slovo utopie je slovo umělé a označuje místo, které neexistuje. Ve významu, jak jej dnes chápeme a rozumíme mu my, použil prvně tohoto slova na začátku šestnáctého století anglický humanista a státník Thomas More. Tímto termínem tak More ve své době, ale i do budoucna dal název představě o určité ideální organizaci společnosti, o jejím uspořádání, normách, hodnotách a zákonech, která v současné době sama je neuskutečnitelná a je spíše jakýmsi projektem do blízké či vzdálené budoucnosti. Je přirozené, že utopie jednou se zrodí jako něco ihned nerealizovatelného, něco, co na realizaci teprve čeká, prodělává zákonitě historický a ideový vývoj; rovněž je každá takováto ideální koncepce spjata s autorovým filozofickým a společenským postojem a také nutně vymezena sociálními, etickými, ekonomickými a třídními podmínkami svého vzniku a své doby. Utopie nevznikají v dějinách náhodně, nejsou pouhými výtvoři autorovy fantazie. Jsou vyvolány v život konkrétními společenskými vztahy, rozpory a konflikty.

Morova utopie sice představuje začátek a impuls ve vzniku literatury tohoto typu - sociální utopie, neznamená to však, že by Thomas More byl první, kdo se v tomto smyslu zabýval návrhem ideálního státu, vytvořením dokonalé společnosti. Při četbě Morovy Utopie zjistíme, že autor vědomě čerpá a navazuje při fabulaci svého díla na představy antických filozofů, kteří takovéto "návrhy" již literárně či filozoficky zpracovali. Nejznámějším a nejtčtenějším, a také nepochybně nejsilnějším inspiračním zdrojem nejenom pro Mora, ale i pro další autory utopické literatury jsou dva Platónovy spisy - Ústava a Zákony. V jednom ze svých filozoficky nejvýznamnějších děl - Ústavě (řeč. Politeiá, latinsky Respublica - pod tímto názvem tento spis figuroval ve středověku) - popisuje Platón nejlepší společenské zřízení, ideální stát, dokonale jednotný, avšak stavovsky rozdělený na základě jeho idealistického učení o duši do tří nerovných stavů. Nejnižší stav tvoří ti, kdož produkují materiální statky, tj rolníci, řemeslníci a obchodníci, o třídu výše stojí bojovníci, ochránci státu, kteří dbají o vnitřní a vnější bezpečnost. Vládnoucí stav tvoří pak filozofové, kteří se znalostí ideje dobra moudře řídí společnost. Každý stav, respektive třída, vykonává činnost, ke které je od přírody určen, a tak je obec jako celek navýsost spravedlivá, rozumně uspořádaná. Není zde místo pro to, abychom se zabývali rozbořením tohoto v podstatě kastovního uspořádání Platónovy ideální společnosti. Ostatně Platón v díle svého pozdního věku - pohonech - své názory poněkud mění a redukuje. Všimneme si zde pouze některých momentů, které působí v historii na další tvůrce koncepcí ideální společnosti.

V Ústavě je stanoveno hierarchické třídní rozdělení občanů, které je podřízeno obecným zájmům. Platón vychází ze současné řecké skutečnosti, a tak výklad svého pojetí státu začíná ostrou kritikou státu soudobého, jeho rozporů: "Je-li tedy v obci ve vážnosti bohatství a boháčů, ztrácí z vážnosti ctnost a lidé dobří... takováto obec není jedna, nýbrž nutně dvě, jedna chudých, druhá boháčů..." (* Platón, Ústava, Praha 1921, str. 291-292.*) Soukromé vlastnictví považuje správně za zdroj svárů ve společnosti a snaží se ve své ideální obci potlačit. Občané mají například nezczizitelné podíly, nesmějí vlastnit ani zlato, ani stříbro, ani peníze platné v tehdejší Řecku - jejich peníze platí pouze v hranicích obce. Bojovníci a filozofové nemají žádné vlastnictví (třída výrobců může sice vlastnit majetek, ale i zde existují pevně stanovená omezení), ale ani rodinu; výchova, morálka a kulturní život jsou podřízeny přísným regulím, vše probíhá a řídí se rozumovou nutností, zájem jednotlivce ustupuje zájmu celku, obecným zájmům státu.

Třikrát za svůj život se Platón pokusil realizovat své myšlenky o ideální obci v praxi, třikrát se vydal na Sicílii k syrakúskému dvoru - a třikrát neuspěl. Poprvé jej tyran Dionýsios I. prodal do otroctví, podruhé jej tyranův syn sice přijal, ale o vytvoření ideálního státu nechtěl ani slyšet. A k dovršení všeho, když se Platónův přítel a žák Dión dostal v Syrakúsách k moci a povolal Platóna k sobě, chtěje tak realizovat filozofovy plány, umírá zavražděn svými politickými odpůrci.

Platón píše Zákony po třetím neúspěchu v Syrakúsách, kdy se definitivně přesvědčil, že vládce, který by realizoval jeho návrhy, nelze nalézt. Zákony jsou jeho posledním dílem, poučeným trpkými vlastními zkušenostmi, realističtější co se týče překonání daného stavu - zjišťuje, že myšlenky o vládě filozofů a zrušení soukromého vlastnictví jsou v tehdejších podmínkách prakticky neuskutečnitelné. Na místo jakéhosi prvobytného spotřebního komunismu tu nastupuje zjevný konzervativismus. Filozofii vystřídá náboženství, obec je vyhoštěna daleko od moře, tak důležitého pro Řeky, je stanoven neměnný počet občanů, omezen obchod. Obec a její občané se vědomě izolují od okolního světa, jejich pohled se upírá k neměnnému, pevně a jednou provždy danému řádu. Budoucnost je vytlačena minulostí.

Platón je aristokrat, tvůrce filozofického idealismu. Jeho kritika řecké současnosti je vedena z aristokratických pozic. V Ústavě ruší sice soukromé vlastnictví, nikoliv však třídní rozdělení občanů. Jeho varianta komunismu je jen komunismem v oblasti spotřeby a distribuce, nikoliv výroby. Je sice rozdíl v pojetí ideální obce Ústavy a Zákonů, ale obojí pojetí vyrůstá na půdě filozofického idealismu. Obě Platónovy obce jsou nejen utopií, ale i "uchronií" - není v nich dění, zastavil se tu čas. Kdybychom se chtěli pokusit typově vymezit či nějakým způsobem klasifikovat tento druh utopie, pak bychom mohli říci, že se zde jedná o typ utopie věčného, neměnného řádu, která vždy čerpá z minulosti, prvotního ideálního stavu, než by projektovala ze současnosti do budoucnosti. S tímto typem utopie se v historii ještě jednou setkáme.

Platónův pokus můžeme jednoduše odsoudit jako anti-demokratický a konzervativní. Platón ovšem nemohl překročit ani rámec své doby, ani své třídy a její ideologie i filozofie. Avšak jeho důraz na obecné, opírání se o rozum, mravnost, moudrost a spravedlnost, jeho pathos a básnické podání působí velmi silně na sociální utopisty různých dob, podobně jako pokus o odstranění soukromého vlastnictví a obětování zájmů jedince ve prospěch celku, obce či státu.

Z ostatních starověkých spisů utopického charakteru můžeme jmenovat Euhémerův Posvátný zápis ze 4. -3. stol. př. n. l., který popisuje poměry na jednom smyšleném ostrově, i lambú-lův cestopisný román (známe jej pouze z druhé ruky - z Dio-dóra), který vypráví o sedmi letech strávených na pohádkovém ostrově daleko na jihu. Na Platóna navazuje svými představami o ideálním státě - Platónopolisu - Plotinos. A konečně Aristonikova myšlenka Slunečního státu ožije po staletích v díle Campanellové.

Každá epocha rodí mnoho utopií i "své" utopie. Tak i ve středověku můžeme objevit tento druh literatury, který je vlastně vždy snem o lepším a dokonalejším uspořádání světa než je to, ve kterém žijeme. U středověkých utopií, kromě lidových utopií, často převažuje náboženská rovina, a tak tyto utopie nutně obsahují výrazný eschatologický prvek, ať už je to navazování na příchod Spasitele, či vytvoření království božího a jiné chiliastické vize. S nástupem humanismu se tyto sny a naděje posunují do jiné roviny. Když píše vzdělaný a sečtělý humanista, právník a pozdější kancléř Thomas More svoji Utopii, ustupuje již středověk pomalu novověku.

Je nesporné, že právě počínající rozmach objevných cest, postupné zmapování doposud neznámého světa a seznamování se s jeho obyvateli působí a bude působit na autory sociálních utopií, že bude rozněcovat a udržovat v neklidu jejich fantazii. Také humanismus, jeho pojetí člověka a světa, akcent na antickou filozofii a znovuobjevení ideálů řeckého světa, pomáhá středověkému člověku vymanit se z úzkého rámce scholastického myšlení, kam jej pevně zasadilo křesťanství. Ale i rozvoj přírodních věd a zájem o přírodu samu pomáhá rozbít tento uzavřený svět. A v neposlední řadě vstupuje na scénu ekonomická problematika v podobě vznikajících kapitalistických vztahů. Zatím je to nástup kapitalismu v zemědělství, kde feudální naturální hospodářství je nahrazováno kapitalistickým zemědělstvím, založeným na produkci pro trh. A právě v Anglii probíhá tento proces velice rychle a drasticky, s katastrofickými následky pro obrovskou masu vyháněných rolníků při násilném vyvlastňování půdy. Morová Utopie je tedy jak reakcí na tuto skutečnost a kritikou tohoto probíhajícího procesu, tak i, a to především, pokusem o vylíčení ideálního státu na ostrově Utopii, kde neexistuje soukromé vlastnictví, vykořisťování člověka člověkem, kde lidské vztahy jsou postaveny na úplně jiném základě než ve společnosti, "kde trvá soukromé vlastnictví a kde všichni všechno měří penězi" a kde "stěží může kdy nastat, aby byl stát zřízen spravedlivě a prospěšně". (* Viz str. 53 tohoto spisu.*) Thomas More se tak stává tvůrcem sociální utopie. (** Osobě Morové a době vzniku jeho Utopie, přiblížení a zhodnocení jeho názorů je věnován obsáhlý doslov. (Pozn. red.) **)

Další výrazný představitel sociální utopie, Ital Tommaso Campanella (nar. 1568), yzporný a odbojný dominikánský mnich, si pobyl v nejrůznějších žalářích skoro 27 let. A v žaláři také vytvořil své vrcholné dílo - komunistickou utopii Sluneční stát. Filozoficky je Campanella živelným materialistou, vyznavačem tehdy se rodící přírodní filozofie: spojení rozumu a zkušenosti při vysvětlování a studiu přírody tvoří základ renesanční vědy vůbec a zároveň připravuje půdu pro boj s dožívajícím scholastickým dogmatismem. Tento filozofický vývoj, rozmach vědeckých disciplín a snaha o samostatné myšlení naráží na tvrdý odpor vládnoucí třídy a církevní ideologie. Vždyť Campanella je současníkem - a také obdivovatelem - významného přírodního filozofa Telesia (žijícího dlouhou dobu ve vyhnanství i věznění), Giordana Bruna (s tím se dokonce Campanella jednou setká ve vězení), Galilea Galileiho a celé řady dalších skvělých postav renesance. V důsledku vyznávání a hlásání těchto nových, společnosti "nebezpečných" názorů a v důsledku aktivní účasti na politickém životě sdílí i Campanella osud některých svých současníků.

Vraťme se ke Campanellovu Slunečnímu státu, při jehož koncipování se autor inspiroval Platónem i Morem. Jeho stát je sice podobný místem Morové Utopii, není to však ostrov, ale město, které uzavírá sedm pásů hradebních zdí. Tyto hradby mají kromě obranného charakteru i charakter svérázného výchovného systému. Tvoří totiž jakousi malovanou encyklopedii veškerého lidského vědění pomalovány vně i uvnitř. Důraz je kladen na racionalistický výklad skutečnosti ve smyslu všestranného vývoje a zdokonalování člověka a jeho psychických, mravních i fyzických kvalit. Přirozeně, že Campanella se ve své koncepci nevyhnul různým omezeným dobovým názorům a že splácí nutnou daň náboženským představám o duši či papežské moci atd. Ve smyslu renesanční interpretace filozofických názorů na přírodu, člověka, výchovu atd. využívá, jako ostatně celá renesanční filozofie, Platóna a klade jej proti Aristotelovi v scholastickém pojetí katolicismu. Sluneční stát obsahuje některé komunistické názory na otázku soukromého vlastnictví - které radikálně vyhošťuje ze svého státu - na výchovu, práci, na vztah k ženám apod. Campanella, opíraje se o názory renesanční přírodovědy, Vyvozuje realistické závěry z pozorování politické a sociální skutečnosti své doby, a přibližuje se tak materialistickému světovému názoru.

Jestliže se u Campanelly pronikání vědeckých poznatků do návrhů na uspořádání ideální společnosti mísí mnohdy s nevědeckými prvky, jako je např. astrologie, pak u dalšího z autorů sociální utopie, významného anglického filozofa a politika (zastával i funkci lorda-strážce pečeti) Francisc Bacona (1561 - 1626) má už věda své samostatné a rozhodující postavení ve společnosti. Bacon zdůrazňoval, že věda musí vycházet ze skutečných lidských potřeb, že musí zasahovat do věcí, přetvářet je, a tak se stát součástí aktivní lidské činnosti a významně se podílet na přeměně světa. Karel Marx jistě právem nazval Bacona "skutečným praotcem anglického materialismu a veškeré moderní experimentální vědy". Baconovy filozofické názory jsou obsaženy i v jeho nedokončeném pokusu o sociální utopii, nazvaném Nová Atlantis.

Baconův ostrov Bensalem leží o samotě. V první polovině tohoto spisku se seznámíme s vylíčením života tamějších obyvatel. Nás ovšem více než popis uspořádání společenských vztahů, které je obdobné s předchozími utopiemi a je jen dosti letmo nastíněné, zajímá druhá část, kde se **členové tzv. Společnosti Domu Šalomounova** věnují pozorování a zkoumání přírody a na základě této činnosti se snaží uplatňovat vědecké poznatky přímo v praxi; konstruují různé stroje a mechanismy, uměle vyvolávají přírodní jevy,

provádějí pokusy. Jejich ostrov je jedna velká laboratoř, vědecký ústav, kde se provádějí výzkumy a rodí četné vynálezy, ale kde se také shromažďují všechny zprávy a vědomosti ze všech oborů lidské činnosti na celém světě. Jeden z představitelů společnosti to užaslému cizinci říká naprosto jasně: "Naše společnost má prozkoumat příčiny a skryté pohyby věcí a co nejvíce rozšířit hranice lidského panství." (* Francis Bacon, Nová Atlantis, Praha 1952, str. 44. *)

Druhá polovina sedmnáctého století je ještě bohatší na různé projekty ideální společnosti než první. Utopie také postupně mění své místo, avšak neusadí se natrvalo, protože by to znamenalo konec její existence. U Mora nevíme, kde Utopie leží, víme jen, že jde o ostrov. Baconův Bensalem i Campanello-va Sluneční země leží někde na jihu. Člověk stále více poznává svět kolem sebe, a tak i utopie se stěhuje z místa na místo; jih a jižní moře jsou již příliš známé a probádané. Utopie se vystěhovala mimo zemi, když Cyrano de Bergerac napsal dvě utopie - Cestu na měsíc a Cestu do sluneční říše (1657). Kircher umístil ideální společnost do říše Hadovy - napsal utopii Podzemní svět (1662). Do tohoto výčtu můžeme zařadit i Swiftovy Gulliverovy cesty, Veirasovy Dějiny Sevarambů (zde je to jen Austrálie). Také fenomén časové projekce utopie se hlásí o slovo. Roku 1761 vychází ve Francii Mercierův Rok 2440, o něco později vydává Rétif de la Bretonne utopii Rok 2000 a Cabetův vrstevník Enfantin roku 1829 Vzpomínky průmyslníka z roku 2440. Známý svět je špatný a nedokonalý, neznámý a nový slibuje mnohé, mnohdy všechno. Ostatně znalost a přesné umístění utopie jsou nepodstatné znaky pro její autory, protože ideální společnost je právě zatím jen "utopií", projektem lepšího a šťastnějšího světa, produktem abstraktní představy.

Sledujeme-li vývoj utopických názorů v jejich časové a historické posloupnosti, vidíme, že je tento vývoj obohacován o stále nové a další prvky, postupuje, jak jsme již na začátku řekli, spolu s vývojem společnosti a jejími filozofickými a politickými názory a idejemi, je odrazem společensko-ekonomické reality, která se do ní zákonitě promítá. V souvislosti s rozkladem feudální společnosti a příchodem, byť pozvolným a nerovnoměrným, "svobodné" kapitalistické společnosti začínají vznikat různá sociální učení jako vědomý protest proti státu quo. Prvotní socialismus a "komunistické" názory jeho tvůrců na vznik lepšího a spravedlivějšího společenského řádu se pohybují především v rovině odsouzení, kritiky a snu o dokonalé společnosti.

V Zákoníku přírody i jiných utopických spisech francouzského autora Morellyho z poloviny 18. století je komunistická společnost řádem, který je vybudován na poznání zákonů přírody. Tvoří jednotný ekonomický celek s pevnou organizační strukturou, řízenou výrobou a distribucí i centrálním plánem. Morelly stanoví tři "posvátné zákony", kterými se ruší soukromé vlastnictví, zaručuje právo na práci a existenci a stanoví pracovní povinnost pro každého. Organizace výroby a dělba práce jsou jednou provždy stanovené, každý prochází ZÍ v určitém povinným pracovním výcvikem. Morelly je přesvědčen, že příroda vybavila každého člověka pro společenský život stejně, že člověk původně byl prost všech neřestí a že všechno v mechanismu přírody je uzpůsobeno k tomu, aby se cítil šťastný i jako tvor sdílící toto štěstí spolu s ostatními. Vždyť "svět je stolem, na němž se předkládá dosti potravy pro všechny pozvané, a pokrmy patří buď všem, poněvadž všichni jsou hladoví, nebo jen některým, poněvadž ostatní jsou sytí..." (* Morelly, Zákoník přírody, Praha 1958, str. 36. *)

Morellym začíná racionalistický sociální utopismus; autor proti stávajícímu společenskému řádu staví zřízení, které je v souladu s rozumem, lidskou přirozeností, přirozeným právem a přirozenou rovností. Svět je proto špatný, protože jej takovým učinili špatní zákonodárci; potřebuje lepší zákony, lepší morálku, a musí se pomocí dobrých zákonů vrátit k původní "nezkaženosti". Morellyho pojetí komunistické společnosti nevychází z analýzy sociální a ekonomické reality, autor pouze cítí nedostatky dosavadní společnosti. U Morellyho podobně jako u jeho generačního druhá Mablyho se objevují i určité prvky asketismu a rovnostářství, ale jeho utopická díla svým vášnivým apelem na rozum a jeho uplatnění v životě společnosti a jedince a jeho nekompromisní názory ohledně vytvoření beztrždní společnosti působí silně na další utopické socialisty, především pak na ty, kteří chtějí myšlenku učinit činem, jako byl Babeuf a jeho Spiknutí rovných.

V druhé polovině osmnáctého století se důrazně hlásí o slovo osvícenství, které je ideovým svědečtím rozmachu nastupující a postupně se revolucionizující buržoazie a její snahy dobýt si ve společnosti adekvátní postavení. "Boj světle" s nevědomostí a předsudky, akcent na rozum, přesvědčení, že zdrojem pokroku je co nejširší poznání, požadavek obecného vzdělání a racionální výchovy a víra v nezávislost myšlení a svobodu přesvědčení dovádí francouzské osvícence k ateismu a materialismu. V konstruování ideálních států či společností zajímá osvícenské filozofy více princip sociální organizace než detailní popis budoucí společnosti uzavřené ve městě nebo státu a tak omezující záměrně příchod cizinců či odchod vlastních občanů. Jejich utopie se otvírají všem lidem, lidstvu vůbec. Většina autorů utopií se kromě jiného vždy snaží své čtenáře i jistým způsobem vychovávat, nebo jim alespoň poskytnout určitý model výchovy. Už Morelly, jako přímý předchůdce osvícenských sociálních utopií, věnuje mnoho místa výchově a plně to platí i o jeho následovnicích. Ti se ale snaží vychovávat vnímavé čtenáře pomocí názorných příkladů jak vládnout, jak studovat a využívat vědy, jak se chovat k lidem i cizím národům, jak vést rodinný život atd., ve smyslu čistě rozumového uspořádání společnosti podle osvícenských filozofických názorů. A nejen to, autoři sociálních utopií Mikromegas a Dodatek k Bougainvillovu cestování se pokoušeli najít osvíceného monarchu, a tak uvést své myšlenky a návrhy do praxe. Pruský Bedřich II. i ruská Kateřina II., na něž se Voltaire a Diderot obrátili, filozofy vyslechli a jistý čas s nimi strávili v příjemném rozhovoru, ale to bylo tak vše, co pro autora i myšlenku udělali. Rozhodně však oba navrhovatelé, alespoň osobně, dopadli poněkud lépe než Platón. V pokusech osvícenců o sociální utopii se také prvně právě na tomto poli objevuje spor mezi optimismem encyklopedistů, jejich vírou v pokrok, rozmach vědy a civilizace vůbec, a civilizačním pesimismem Rousseauovým (např. v Nové Heloise je popis usedlosti Clarens, kde je život organizován ve stylu

patriarchálního vesnického života). Diderot je rovněž okouzlen a zaujat přírodními národy a když porovnává život Tahitánů s životem Evropanů, mluví vše ve prospěch přirozenosti Tahitánů. Neodsuzuje však proto civilizaci jako Rousseau, který v návratu k domnělému přirozenému stavu vidí jediné možné východisko pro lidstvo. U Rousseaua, jako už předtím u Platóna i u Morellyho, tu jde opět o utopii věčného řádu.

Ideje celé plejády osvícenských filozofů mocně ovlivnily další historický vývoj. Velká francouzská buržoazní revoluce vykonala velkolepé historické dílo a zrodila myšlenky, které daleko přesáhly rámec tehdejší doby. Revoluce zlikvidovala feudální absolutistickou monarchii a dala další silný impuls pokrokovému vývoji společnosti. Z myšlenek osvícenského období se mnozí revolucionáři této epochy pokusili dospět k praktickým závěrům. Jedním z těch, kdo chtějí realizovat utopický ideál komunistické společnosti v praxi, je Babeuf a jeho Spiknutí rovných. Ti se po pádu jakobínské diktatury nevzdávají revolučního boje za přeměnu společnosti ve prospěch všech jejích vrstev, nikoliv jen ve prospěch vítězné buržoazie. Organizují kolektivy stoupců Spiknutí především v dělnických čtvrtích; jejich velká historická zásluha spočívá v tom, že ideál sociální utopie dovedli na úroveň politického boje o moc.

V roce 1800 vychází v Německu spis Uzavřený obchodní stát (Der geschlossene Handelsstaat), první německý pokus o utopický socialismus, jehož autor J. G. Fichte jev něm silně ovlivněn francouzskou revolucí a jejími základními myšlenkami o rovnosti, svobodě a lidských právech. Hlavní myšlenkou Fichtovy práce je proklamované právo spravedlivého rozdělování vlastnictví, které ovšem chápe nikoliv jako právo na rozdělování věcí, ale jako právo na jednání - práci, která je zdrojem všeho vlastnictví a bohatství lidstva. Člověk přichází na svět a nemá žádné vlastnictví, ale schopnost získávat jej svou prací, svým jednáním. Fichte je považován za objevitele "činné stránky lidské osobnosti" a jeho dynamický pojem vlastnictví souvisí s jeho základním filozofickým postojem - nikoliv věci, ale svobodné jednání, tj. uplatnění svých schopností, tvoří podstatné a nezadatelné právo člověka na vlastnictví. A úkolem státu je poskytnout každému právo na práci a výrobní prostředky k jejímu výkonu a také odměnu podle jeho schopností. Tyto Fichtovy myšlenky anticipují socialistický způsob rozdělování společenského bohatství.

Francouzskou revolucí byla aristokratická feudální společnost se svými právy, výsadami, morálkou a ideologií smetena a tím bylo uvolněno místo vládě rozumu, jak ji teoreticky proklamovali osvícenci. Jak ale říká Bedřich Engels ve Vývoji socialismu od utopie k vědě, "tato říše rozumu nebyla nic jiného než idealizovaná říše buržoazie..." (* K. Marx, B. Engels, Spisy, sv. 19, Praha 1966, str. 212. *) Na počátku devatenáctého století se objeví první filozofové, kteří toto zklamání konstatují a pokračují v konstruování a vytváření dalších utopických systémů. Jsou to Francouzi Saint-Simon a Fourier a Angličan Owen. Jak píše Engels v již citované práci, je pro všechny tři společné, že podobně jako osvícenci nechtějí osvobodit určitou třídu, nýbrž hned celé lidstvo, a chtějí nastolit říši rozumu a věčné spravedlnosti, nikoliv však v buržoazním světě, jenž je stejně nerozumný a nespravedlivý jako předchozí. Nevystupují ale jako představitelé zájmů proletariátu, který již mezitím historicky vznikl.

V roce 1803 vycházejí anonymně Saint-Simonovy Ženevské listy jako první ze sociálních utopií těchto tří autorů. Saint-Simon (1760-1825) byl v mnoha směrech pokračovatelem encyklopedistů, snažil se vytvořit nový univerzální systém vědomostí. Nejlepší společenské zřízení vede k největšímu pokroku vědy a civilizace; věda a průmysl by podle Saint-Simonova názoru měly ve společnosti vládnout. Nositeli pokroku jsou průmyslníci - do tohoto pojmu zahrnuje jak dělníky a rolníky, tak i bankéře, továrníky a také vědce a umělce - před kterými stojí nový úkol: vytvořit protikladů zbavený průmyslový společenský řád, kde právě průmyslníci a vědci převezmou vládu nad všemi veřejnými záležitostmi a budou řídit společnost v souhlase s pokrokem vědy. Saint-Simon cítí všechny nedostatky již převažujícího kapitalistického výrobního způsobu, a tak se snaží klást důraz na plánování založené na vědeckých základech, na organizaci výroby a vytváření jakýchsi asociací, kde by se uplatnily možnosti a schopnosti všech, od fyzicky pracujícího až po vědce.

Charles Fourier (1772 - 1837) v sobě spojuje jak kritika společnosti, tak i do určité míry fantastu. Na jedné straně vytváří teorii o průběhu vývoje lidstva, zahrnující minulost, současnost i budoucnost s deseti tisíci let dopředu, která obsahuje racionální ideu vývoje a sociálního pokroku, na straně druhé ale svou vizi doplňuje fantastickými obrazy a podivínskými výmysly. Každá dějinná fáze, kterou lidstvo prochází, má podle něho svou vzestupnou a sestupnou etapu. Dosavadní průběh vývoje společnosti dělí na čtyři vývojové stupně: divoštství, barbarství, patriarchát a civilizaci. V budoucnu bude vývoj pokračovat "amfiharmonickým" obdobím, jež bude trvat 8000 let a bude apogeem štěstí. Potom bude následovat úpadek, který prochází všemi už prožitými etapami a který končí "smrtí" Země, kdy se zastaví její pohyb a bude následovat rozptýlení do Mléčné dráhy. Fourier si uvědomuje, že dělník v kapitalistické společnosti není zainteresován na výsledku své práce, že se kapitál pomalu, ale jistě soustřeďuje v rukou menšiny vlastníků a že kapitalismus sám brzdí rozvoj společenské produktivity práce. V ekonomické oblasti to vede k válce všech proti všem a stát je podle Fouriera sluhou a ochráncem bohatých. Tak v buržoazní civilizaci, jež je dvojnásob pokrytecká oproti předchozím obdobím, vzniká chudoba z nadbytku.

Civilizace musí přejít v tzv. garantismus, tj. neorganizovaná společnost ve společnost harmonickou. Základní buňkou nové společnosti bude falanga, organizovaná uprostřed přírody, výrobní a spotřební spolek, jehož členové žijí ve falanstěře (ohromné budově pro 1600 až 2000 lidí). Neexistuje tu ani protiklad mezi fyzickou a duševní prací - práce sama je mnohotvárná a přitažlivá - ani úzký profesionalismus. Fourier se snaží sdružit třídy: bohatí a chudí jsou spojeni do různých skupin, takže zde vládne idea kolektivní radostné práce; jsou zde i kapitalisté, kteří dostávají rentu za vložený kapitál, ba dokonce i kalífové, velkoknížata apod., byť bez jakékoliv reálné moci. Fourier se domnívá, že pro to, aby se uskutečnil tento harmonický řád, stačí pouze přesvědčit skupinu lidí, kteří založí první falangu - a ty se velmi rychle rozšíří po celém světě. A protože měl

značnou slabost pro vypracovávání detailů, odhadoval, že k tomu dojde někdy okolo roku 1823 a o něco let později se skuteční přestavba dosavadního systému podle jeho plánů. Zbývá již jen dodat, že se Fourier nedočkal ani milionáře, který by pomohl finančně podpořit založení falangy, a na něhož čekal dlouhá léta na základě inzerátu.

Robert Owen (1771 - 1858) se jako bohatý průmyslník mohl na rozdíl od Fouriera pokusit aplikovat své sociální teorie v praxi. Také on navazoval na osvícenský racionalismus a domníval se, že rozumný společenský systém musí být založen na vědě o skutečných zákonech výroby, nejlepším způsobu jejího řízení a na spravedlivém rozdělování. Na rozdíl od svých mnohých současníků viděl v průmyslové revoluci možnost uplatnit v dosavadním chaosu řád. Owen navrhoval komuny podobné Fourierovým falangám, kde by pro všechny bylo společné vlastnictví a kde by existovala rovnost práv i povinností. Bylo by zde také možné sjednotit průmyslovou a zemědělskou výrobu, plánovat ekonomiku, racionálně vychovávat dorůstající pokolení. Uvést své názory do praxe se pokusil v letech 1800-1829. Jako ředitel vedl velkou továrnu v New Lanarku ve Skotsku (* Uskutečnil tu četné sociální reformy a přitom dělníci v jeho továrně pracovali denně "jen" 10 a půl hodiny - jinde běžně pracovali všichni dělníci 13 až 14 hodin denně. *), v roce 1817 se obrátil s projektem sociální reformy na anglický parlament, v roce 1824 odejel dokonce do Severní Ameriky, kde založil se svými přívrženci komunistickou kolonii Nová Harmonie, čtyřletý komunistický experiment sice skončil neúspěchem, ale Owen se nevzdával a snažil se dále působit v tomto duchu. Owenovu činnost a její význam v tehdejších podmínkách velice výstižně charakterizuje Engels: "Přechod ke komunismu znamenal v Owenově životě rozhodující obrát. Pokud vystupoval jako pouhý filantrop, sklízел jen bohatství, potlesk, čest a slávu. Byl nejpoblárnější mužem v Evropě. Nejen příslušníci jeho stavu, i státníci a panovníci mu blahovlnně naslouchali. Když však přišel se svými komunistickými teoriemi, karta se obrátila. Soudil, že společenské reformě stojí v cestě především tři velké překážky: soukromé vlastnictví, náboženství a současná forma manželství. Věděl, co ho čeká, když je napadne: všeobecné opovržení oficiální společnosti, ztráta společenského postavení. Ale nedal se zdržet, napadl je bezohledně a stalo se to, co čekal. Vyobcován z oficiální společnosti, umlčován tiskem, přiveden na mizinu nezdařenými komunistickými pokusy v Americe, jimž obětoval celý svůj majetek, obrátil se přímo na dělnickou třídu a v jejím středu působil ještě třicet let. Všechna společenská hnutí, všechnen skutečný pokrok, jehož bylo v Anglii dosaženo v zájmu dělníků, jsou spjata s Owenovým jménem."(* (* K. Marx, B. Engels, Spisy, sv. 19, Praha 1966, str. 221.) **Socialistické myšlení bylo ještě dlouho pod vlivem představ těchto utopistů o budoucí socialistické či komunistické společnosti. Saint-Simon, Fourier, Owen, ale i Cabet** (**Ve čtyřicátých letech 19. století dosáhl mezi francouzským dělnictvem velké popularity utopický román Etienna Gabeta Cesta do Ikarie. Cabet zde navazuje na předchozí utopie - komunistická společnost žije na vybájeném ostrově, všichni mají společné vlastnictví i kapitál, jsou si rovni atd. Kromě jiného však zde Cabet seznamuje čtenáře Podrobně s předchozími utopickými názory. Cabetův román končí výčtem učení a zásad společenství a výzvou, aby se "lidé všech stran" vydali hlásat tyto zásady do celého světa.***) se domnívali, že nová společnost, organizovaná na socialistických zásadách, uzraje v lůně společnosti staré, přičemž nepočítali s přeměnou společnosti politickou nebo revoluční cestou - tento způsob mnozí dokonce zásadně odsuzovali. Byli naopak přesvědčeni o tom, že takováto společnost může vzniknout za existujících sociálních vztahů a rozdělení politické moci, a to na základě konstituování se komunistických obcí podle jejich návrhů. V první polovině 19. století takovéto obce fourie-ristů, owenovců a ikarovců skutečně vznikly, ale přestože to byly zajímavé sociální experimenty, byly předem odsouzeny k nezdaru, protože byly postaveny pouze na etickém či filantropickém základě. Saint-Simona, Fouriera a Owena považují Marx s Engelsem za zakladatele socialismu; jejich teorie však vznikají ještě v době, kdy se proletariát teprve z buržoazní společnosti vyděluje jako nová třída, která je zatím neschopná jakékoliv samostatné politické akce. Následovníci těchto velkých utopistů ovšem již žijí v době, kdy se proletariát začíná formovat jako samostatná politická síla, v době vzniku vědeckého socialismu, a tak mnozí z nich, protože neberou tyto skutečnosti na vědomí a tvrdošjně lpí na učení svých předchůdců, končí jako dogmatictí sektáři. Manifest Komunistické strany kriticky hodnotí význam utopického socialismu a jeho teorií a zároveň také ukazuje proletariátu cestu, kterou se musí ubírat, aby tyto sny přeměnil ve skutečnost.

Utopický socialismus byl pokusem o novou "vědu o společnosti", která už nehledala věčné zákony jako encyklopedisté, nýbrž zákony společenské změny. Avšak v dílech všech utopických socialistů velice ostře kontrastuje část kritická - výsledek pronikavé analýzy založené na pozorování stávající společnosti a jejich vztahů - s částí konstruktivní, tj. s pracně vybudovaným, ale neplodným systémem, utápějícím se ve fantaziích a nepodstatných detailech. Tento vnitřní rozpor byl předmětem kritiky nejen Marxe a Engelse v již zmíněném Manifestu, ale skvěle jej vystihl i V. I. Lenin. "Prvotní socialismus byl socialismem utopickým," píše ve stati Tři zdroje a tři soulásti marxismu, "kritizoval kapitalistickou společnost, odsuzoval a zatracoval ji, snil o jejím zničení, vytvářel fantazie o lepším zřízení a přesvědčoval boháče a nemravnosti vykořisťování. Utopický socialismus však nedovedl ukázat skutečné východisko. Nedovedl ani vysvětlit podstatu námezdního otroctví za kapitalismu, ani objevit zákony vývoje kapitalismu, ani nalézt onu společenskou sílu, která je s to stát se tvůrcem nové společnosti." (* V. I. Lenin, Spisy, sv. 19, Praha 1957, str. 15.*) Historická zásluha utopického socialismu byla však v tom, že se pokoušel zdůvodnit nutnost a účelnost přechodu kapitalismu k takovému řádu, jenž by byl založen na společenském vlastnictví a kolektivní práci, kde by byla odstraněna bída pracujících mas a v němž by všichni lidé mohli uspokojovat své rozumné potřeby.

Tak se uzavírá jedno dlouhé období klasických sociálních utopií, kdy autor spolu se čtenářem cestují do vysněné, dokonalé, rozumné a spravedlivé říše kdesi mimo tento svět - říše budoucnosti. Pro většinu těchto utopií je charakteristická víra v rozum, vědu, optimistická anticipace budoucnosti. Utopická literatura existuje

dál, často se mísí s vědecko-fantas-tickou literaturou, vznikají sociálně technologické utopie atd. Objevuje se ale také tzv. negativní utopie, kdy na rozdíl od klasických utopií 16. -19. století je současnost kritizována nikoliv z pozic budoucnosti, ale kdy se kritika obrací proti budoucnosti a současnost je zavrhována, protože právě ona míří do budoucnosti. Rozum, respektive jeho naplnění a uskutečnění, je chápán jako hrozba. Místo optimismu nastupuje pesimismus.

Tento filozoficko-historický exkurs do světa utopie nemůže být na tak malém prostoru přirozeně vyčerpávající a také nemůže čtenáře seznámit se všemi problémy, které sociálně utopická literatura obsahuje. Některé z problémů, které autoři utopií v průběhu historie řešili, mají pro nás význam jako inspirace a poučení - v kladném, ale i záporném smyslu - i dnes. Otázky a názory na rodinu a rodinné vztahy, výchovu a její poslání ve společnosti, emancipaci ženy, práci, pracovní proces a výchovu v pracovním procesu, názory na harmonický rozvoj člověka, mezilidské a sexuální vztahy, ale i takové zdánlivě okrajové problémy, jako je otázka volného času a jeho využití, oblékání a móda - to všechno čtenář při četbě jednotlivých děl objeví (* Nakladatelství Mladá fronta připravuje v edici Prameny některé z nejdůležitějších sociálních utopií. Mnohé z těchto utopií vyšly naposledy před či bezprostředně po roce 1950, jiné nevyšly vůbec. Tak se například připravuje k vydání Campanellův Sluneční stát, Cabetova Cesta do Ikarie, dílo českého osvícence, filozofa a matematika Bernarda Bolzana O nejlepším státě a jiné významné práce. Všechna tato díla či výběry z děl budou opatřeny kritickým doslovem, jak je tomu i u vydání Morový Utopie. (Pozn. red.) *); zde šlo spíše o zachycení historického vývoje sociálně utopického myšlení jako jednoho z předchůdců socialistického a komunistického světového názoru. Mohli jsme sledovat, jak utopické myšlení od svého zrodu obsahuje požadavek omezení či zásadního zrušení soukromého vlastnictví. Sociální vztahy a vazby hrály vždy tu nejdůležitější roli v konstrukcích ideálního světa utopických tvůrců. Žádný z těchto autorů nemohl překročit rámec své doby a své třídy, ale mohl se odvážit a také se odvážil snít o spravedlivějším světě. Vědecká teorie marxismu byla právě překonáním sociálně utopického myšlení, i když v tom nejlepším na ně navazovala; tak mohla přejít od utopické vize ideální společnosti k praktické přeměně společnosti.

JAN HALADA

THOMAS MORE UTOPIE

PŘEDMLUVA

Thomas More vzkazuje Petru Aegidioví, pěkné pozdravení.

Skoro se stydím, drahý Petře Aegidie, že téměř po roce Ti posílám rukopis této knížky o utopijském státě, který jsi nepochybně očekával do šesti neděl. Vždyť jsi věděl, že mi byla při tomto díle ušetřena námaha látkové invence a že jsem nijak nemusil přemýšlet ani o jeho uspořádání, maje za úkol jenom opakovat to, co jsem zároveň s Tebou slyšel vypravovat u Rafaela. Proto také, ani pokud jde o formu, nemohla mi vzniknout námaha, protože již výrazové prostředky jeho řeči nemohly být zvlášť vybrané - jednak totiž šlo o projev nenadálý a nepřipravený, jednak jeho původce není, jak je Ti známo, stejně hluboce vzdělán v latině, jako je v řečtině. A tak čím více se má řeč přiblížit k jeho nehledané prostotě, tím bližší bude pravdě, a tentokrát jenom o tu mám a musím pečovat.

Přiznávám, milý Petře: tím, že jsem vše to našel již připraveno, byl mi uspořen tak veliký kus práce, že na mne nezbyla námaha téměř žádná; jinak vymyšlení celé věci, stejně jako její uspořádání, bylo by i od člověka, který by neměl nadání docela chatrné a nebyl úplně neucený, vyžadovalo značně času a práce. Kdyby se po mně žádalo, abych o sdělené látce psal nejenom pravdivě, nýbrž i výmluvně, to bych nebyl býval dokázal ani vynaložením jakkoli dlouhého času nebo jakkoli veliké námahy.

Když mi však byly v tomto případě uspořeny starosti, kterým by bylo bývalo třeba věnovat tolik úsilí, a zbylo na mne jenom to, abych prostě vypsal, co jsem slyšel, nevyžadovala si věc nijakého zaneprázdnění. Ale k tomu, abych toto nijaké zaneprázdnění uskutečnil, zůstavovala mi jinaká zaneprázdnění téměř ještě méně než vůbec nějakou volnou chvíli. Zatímco se vytrvale účastním veřejných záležitostí, dílem jako řečník, dílem jako posluchač, zatímco jedny spory přivádím ke konci jako smírce, druhé rozhoduji jako soudce, zatímco venku věnuji téměř celý den lidem cizím, zbytek domácím, pro mne samého, to jest pro literární práci, nevybývá nic. A když se vrátím domů, musím rozprávět s manželkou, žvatlat s dětmi, hovořit se služebníky - to vše počítám mezi zaneprázdnění, protože vše to je nezbytné; opravdu je to nezbytné, nechčeš-li být cizincem v svém domě, a všemožně se musíš snažit o to, aby ses/těm, které učinirpůvodci tvého života přírodní zákon neb~o'náhoda nebo tvá volba, osvědčil bytostí co nejpříjemnější, po případě abys je přílišnou vlídností nekazil nebo shovívavostí si nenadělal ze služebníků pány.

Uprostřed toho, co jsem pověděl, mjíj den, měsíc, rok: kdy tedy mám psát? A to jsem se ještě vůbec nezmínil o spánku ani o jídle, které mnohým lidem odnímá neméně času než spánek sám, zabírající pro sebe bezmála polovici života. Vskutku pro sebe získávám jenom tolik času, kolik ho ukrádám spánku a jídlu. A poněvadž hoje poskrovnu, jen zvolna, poněvadž však přece je nějaký, konečně jsem dopsal a mohu Ti, milý Petře, poslat Utopii, abys ji přečetl, a jestliže mi něco uniklo, abys mi připomněl. Ačkoli totiž po této stránce nemám k sobě úplnou nedůvěru (kéž: bych do té míry něco znamenal nadáním a vědomostmi, jako mě posud nijak neopouští paměť!), ale přece nespolehám na sebe tou měrou, abych myslil, že mi nemohlo nic z paměti vypadnout. Vždyť i můj chlapec Jan Kliment, který, jak víš, byl spolu s námi - dbám totiž o to, aby nikdy nechyběl při rozmluvě, z níž by mohl být nějaký užitek, poněvadž od tohoto osení, kterým počal v latinské i řecké vzdělanosti rašit, slibuji si jednou znamenitou úrodu -, uvedl mě do nemalých rozpaků: kdežto totiž, pokud si vzpomínám, vypravoval Hythlodaios, že ten amaurotský most, který vede přes řeku Anydrus, má do délky pět set kroků, můj Jan tvrdí, že se musí dvě stě kroků slevit a že tam ta řeka není širší než tři sta kroků. Prosím Tě, aby ses na tuto podrobnost rozpomněl. Jsi-li totiž téhož názoru jako Jan, i já přísvedčím a doznám, že jsem se omýlil; pakli se nebudeš moci rozpomenout, nechám platit, jak jsem napsal, to, co si podle svého zdání sám pamatuji. Neboť jako se co nejvíce vynasnažím, aby v knize nebylo nic nepravdivého, tak v případě pochybnosti spíše budu opakovat lež, než bych sám lhal, protože raději volím být věrný než moudrý.

Bylo by ovšem snadné vyléčit tuto nemoc, jestliže by ses na to vyptal Rafaela samého, buď osobně nebo listem. A bude to tuším nutné i pro jinou tísnivou potíž, která mě postihla - nevím, zda více mou vinou či Tvou či Rafaela samého.

Nepřipadlo totiž ria mysl ani nám, abychom se tázali, ani jemu, aby pověděl, v které končině onoho Nového světa Utopie leží. A věru nevím, co bych za to ze svého skrovného jmění dal, aby to nebylo bývalo opominuto.

Vždyť jednak se skoro stydím za to, že nevím, v kterém moři je ostrov, o kterém toho tolik vykládám, jednak jsou u nás jeden nebo dva lidé, ale nejvíce jeden, muž zbožný a povoláním bo-hoslovec, který plane podivuhodnou touhou navštívit Utopii, ne snad z liché a zvědavé choutky po zhlédnutí něčeho neznámého, nýbrž aby chránil a šířil naše náboženství, které tam šťastně vzniklo. K náležitému uskutečnění toho se rozhodl postarat předem o to, aby tam byl od papeže poslán a dokonce zřízen jako biskup utopijský, a nedal si v tom záměru bránit potíží, že ho to bude stát pěkné prosby, aby takovéhoho církevního úřadu dosáhl. Ba přímo za svaté pokládá takovéto ucházení, které se nezrodilo z touhy po důstojenství nebo po zisku, nýbrž jen z důvodu zbožnosti.

Proto Tě, milý Petře, prosím, aby ses osobně, můžeš-li tak učinit bez nepohodlí, anebo nepřímou dopisem obrátil na Hythlodaia a tak způsobil, aby v tomto mém díle ani nebylo obsaženo nic nepravdivého, ani nechybělo nic pravdivého. A snad by věci prospělo, kdybys mu přímo ukázal rukopis. Neboť ani nikdo jiný na to stejnou měrou nestačí, aby opravil, bylo-li v čem pochybeno, ani on sám to nemůže provést jinak, než

přečte-li si, co jsem napsal. Rozhodl-li se jednou sám svěřit výsledky svých námah písemnému zpracování, snad by nechtěl - a najisto bych to nechtěl ani já -, abych svým zveřejněním utopijského státu setřel pel a půvab novosti toho, co on vymyslí.

Ostatně, abych mluvil po pravdě, ani sám u sebe nejsem rozhodnut, zda vůbec knihu vydám. Vždyť chuti lidské jsou tak rozličné, povahy některých tak mrzoutské, myslí tak nevděčné a úsudky tak zvrácené, že se, jak se zdá, mnohem šťastnějšího zacházení dostává těm, kdo v spokojené veselosti ho-vějí svému geniu, než těm, kdo se šírají starostmi, aby vydali něco, co by jiným, byť nad tím ohrnovali nos nebo jinak projevovali nevděčnost, mohlo být buď k užitku, nebo k potěšení. Velmi četní neznají literaturu, mnozí jí opovrhují. Nevzdělanec odvrhuje jako nesrozumitelné vše, co není docela nevzdělané. Mudrlanti se odvracejí jako od triviálního ode všeho, !co se nehemží zastaralými výrazy. Některým se líbí jen výtvoř starověké, většine toliko výtvoř vlastní. Jeden je tak chmurný, že nepřipouští žertů, druhý tak nevtipný, že nesnáší vtipů. Někteř jsou tak ploskonosí, že se každého delšího čenichu bojí jako vztekly pes vody. Jiní jsou tak vrtkaví, že něco jiného schvalují, když sedí, a něco jiného, když stojí. Ti sedí v krčmách a mezi doušky z pohárů pronášejí úsudky o spisovatelských talentech a nesmírně autoritativně odsuzují, jak se jim právě zlíbí, škubajíce každého za jeho spisy jako za srst, sami zatím jsou zcela bezpečni, a jak se říká, "mimo dostřel", protože jsou tak hladcí a ze všech stran vyholení, že nemají ani chlup řádného muže, za nějž by mohli být chyceni. Krom toho jsou někteř tak nevděční, že ač se neobyčejně baví spisem, tím více mají v nelásce spisovatele, velmi se podobajíce nevychovaným hostům, kteří se dají skvěle vyčastovat královskou hostinou a nakonec odcházejí domů s plnými břichy, ale beze slova díky svým hostitelům. Nuže potom lidem tak rozmýsaným, tak rozmanitých choutek, a nadto myslí tak málo pamětlivé a vděčné s chutí chtějí vystrojiti na svůj náklad pohoštění!

Ale přeče, milý Petře, zařid' laskavě u Hythlodaia, oč jsem Tě svrchu žádal. Později bude vždy ještě možné poradit se o tom znovu, ovšem nebude-li mu to proti mysli. Jak vidíš, teprve po skončeném spisování začínám si trochu pozdě uvědomovat, co ještě zbývá. Stran vydání díla se budu řídit radou přátel a především Tvou.

Buď zdrav, nejsladší Petře Aegidie, s předobrou svou chotí a měj mě rád jako dříve, vždyť já Tě mám rád ještě více než dříve.

**ŘEČ ZNAMENITÉHO
RAFAELA HYTHLODAIA
O NEJLEPŠÍM
STAVU STÁTU,
jak ji zapsal
slovutný Thomas More,
měšťan a podsudí
slavného britského města
Londýna**

Když nedávno měl nejnepřemožitelnější anglický král Jindřich, toho jména Osmý, znamenitě ozdobený vlastnostmi výborného vladaře, nemálo důležitá sporná jednání s nejjasnějším vládcem kastilským Karlem, vyslal mě k jejich smírnému projednání jako vyslance do Flander, jakožto prvu vodce a druha Cuthberta Tunstalla, kterého nedávno povolal za všeobecného jásohu v čelo apelačního soudu. O chvalných vlastnostech tohoto nevyrovnatelného muže věru nic nepovím, ne že bych se obával, aby mi pro přátelství nebyla upírána svědecká hodnověrnost, nýbrž proto, že jeho mravní zdatnost i učenost jsou větší, než aby mohly být ode mne velebeny, a dále všude známější a proslulejší, než aby velebeny být musily, ledaže bych se chtěl podobat tomu, kdo, jak se říká, lucernou svítí na slunce.

V Bruggách - podle předchozí úmluvy - přišli nám vstříc ti, kterým ten úkol uložil vladař, mužové vesměs výborní. Mezi nimi byl vůdcem a hlavou bruggský starosta, velkolepý to muž; jinak ústy a srdcem byl casselský starosta Jiří Temsicius, nejen školením, ale již od přírody výmluvný, nadto vynikající právník a svým nadáním i hojnou zkušeností znamenitý odborník v projednávání záležitostí. Když se po několikereé schůzce nedospělo v některých věcech k dostatečné dohodě, oni rozloučivše se s námi odjeli na několik dní do Bruselu, aby se vyptali na rozhodnutí svého vladaře. Já jsem se zatím - tak se to nahodilo - odebral do Antverp. Za tamního pobytu mě často mezi jinými, ale jako host nad jiné milejší, navštívil antverpský rodák Petr Aegidius, mladý muž, který se u svých těšil veliké důvěře a čestnému důstojenství, jsa hoden nejčestnějšího. Nevím, zda je učenější či mravnější (je totiž předobry i velmi vzdělaný), nadto myslí ke všem bezelstné, k přátelům však tak oddané srdečnosti, lásky, důvěry a tak upřímné náklonnosti, že bys stěží našel druhého nebo třetího, kterého by sis troufal s ním srovnávat ve všech příznacích přátelství. Vzácná je jeho skromnost. Nikoho není vzdálenější přetvářka, v nikom rozvážnější prostota. Dále je v řeči tak půvabný a tak neškodně vtípný, že mi svým přesladykem obcováním a medovým rozprávěním z velké části zmirňoval touhu po vlasti a domácím krbu, po manželce a dítkách, po jejichž zhlédnutí se mi více než úzkostlivě stýskalo - byl jsem tehdy totiž již déle než čtyři měsíce vzdálen domova.

Spatřil jsem ho jednoho dne v chrámu Panny Marie, překrásném svou výstavností a taktéž věřícími velmi návštěvo-

váném, když jsem v něm byl na službách božích a po skončených obřadech se chystal vrátit odtud do hostince. Petr právě náhodou rozmlouval s jakýmsi cizincem, věku chýlícího se k stáří, opálené tváře, dlouhých vousů, s pláštěm nedbale splývajícím z ramene, kterého jsem podle vzezření i ústroje pokládal za lodníka. Ale Petr, jakmile mě spatřil, popojde a pozdraví, a když jsem se chystal odpovědět, odvede mě maličko stranou a praví: "Vidíš jej?" Zároveň ukazoval na toho, s nímž jsem ho předtím zhlédl v rozhovoru. "Toho," pokračoval, "jsem se chystal odvést odtud přímo k tobě." "Byl by mi přišel velmi vhod," odvětil jsem, "již kvůli tobě." "Ba," namítl on, "kdybys jej znal, i kvůli němu samému. Není totiž dnes na světě člověka mezi všemi smrtelníky, který by ti mohl vyprávět tolik příběhů o nepoznaných lidech i krajích, a vím, že ty jsi neobyčejně dychtiv o nich něco slyšet." "Tedy jsem nehádal docela špatně," odpověděl jsem. "Vždyť na první pohled jsem měl dojem, zeje to nějaký lodník." "A přece," odvětil, "přenáramně ses zmýlil. On se sice plaví, ne však jako Palinúros, ale jako Odysseus, ba jako Platón. Je to Rafael - tak se totiž jmenuje, rodným jménem Hythlodaios, muž latinského jazyka ne neznalý, ale v řeckém přeucený. Řečtině se věnoval s větší horlivostí než latině proto, že se plně oddal filozofii a seznal, že v tomto směru není po latinsku psáno nic, co by mělo nějaký význam, kromě některých spisů Senekových a Ciceronových. Otcovský statek, který měl ve své domovině - je totiž Portugalec - zanechal bratřím a z touhy pozorovat svět přidružil se k Amerigu Vespucciovi. Na třech pozdějších ze čtyř námořních výprav, o nichž lze číst již všude, vytrvale jej provázal, ale z poslední se s ním nevrátil. Usiloval totiž, a dokonce si vynutil na Amerigovi, aby sám byl mezi těmi čtyřadvaceti muži, kteří byli ke konci poslední výpravy zanecháni v pevnůstce. A tak tam byl zůstaven, aby se poslechlo jeho ducha, zajímajícího se více o putování než o hrob. Vždyť z jeho úst lze častěji slyšet: 'Nebesa pokryjí toho, kdo nemá posmrtné schrány' a 'Odevšad je do nebes cesta stejně dlouhá. Ten jeho úmysl by mu byl přišel příliš draho, kdyby při něm nebyl vlídnou ochranou stál bůh. Když pak po odchodu Vespucciově s pěti průvodci z osazenstva pevnůstky procestoval mnoho krajín, nakonec byl podivuhodným řízením osudu zanesen do Taprobany a odtud dorazil do Calicutu; zde výhodně našel portugalské lodi a konečně mimo nadání přijel zpět do vlastí."

Po tomto Petrově sdělení jsem se poděkoval, že byl ke mně tak pozorný a tolik se staral o to, abych se mohl těšit z řeči muže, s nímž, jak předpokládal, byla by mi rozmluva milá, a obrátil jsem se k Rafaelovi. Jakmile

jsme se navzájem pozdravili a pronesli ony obvyklé věty, jaké se říkají při prvním setkání hostí, vykročíme odtud hned k mému domu a usednuvše tam v zahradě na sedadlo, pokryté travnatými drny, dáme se do rozmlouvání.

Vypravoval nám tedy, jak po Vespucciově odchodu on i jeho druhové, kteří zůstali v pevnůstce, schůzkami a lichotkami počali se poněkud sblížovat s obyvateli tamní země a brzy se stýkat s nimi nejenom všedně, ale i přátelsky, a také jak počali být milými a drahými jistému knížeti, jehož vlast a jméno mi vypadlo z paměti. Vypravoval, jak jeho štědrostí byla jemu i jeho pěti průvodcům poskytnuta hojnost zásob a cestovních potřeb spolu s velmi spolehlivým vůdcem cesty, kterou podnikali po vodě v člunech, po souši ve voze. Ten je měl zavést k jiným knížatům, ke kterým směřovali opatření jsoouce bedlivým doporučením. Po mnohadenních cestách vskutku našli - tak vypravoval - městečka i města a velmi lidnaté státy s neobyčejně pozoruhodným státním zřízením. V rovníkových končinách a dále odtud po obou stranách v pásu vymezeném asi šířkou sluneční dráhy leží prý rozsáhlé pouště, vyschlé ustavičným vedrem; všude tam pusté a neutěšené vzezření krajiny, vše hrozné a nepěstěné, obývané šelmami a hady a konečně i lidmi neméně dravými, než jsou šelmy, a rovněž neméně škodlivými. Pronikneš-li však dále, shleďáš, jak se vše stává poněkud mírnějším: podnebí méně drsné, půda pokrytá potěšující zelení, povaha živočišstva mírumilovnější. Nakonec se otevrou národy, města a městečka, a v nich čilý pozemní i námořní obchod nejenom mezi nimi a sousedy, ale i s kmeny daleko rozsetými.

Odtud mu prý vznikla možnost navštívit mnohé země na všechny strany, protože se nevystrojovala žádná loď, aby na ni nebyli on i jeho druhové co nejochotněji připouštěni.

Vypravoval, že lodi, které spatřili v prvních krajinách, měly rovné trupy; jejich plachty byly ze sešitých pruhů papýru nebo rostlinných listů, někde z kůže; později však našli lodi s trupy vybíhajícími do špičky a s plachtami konopnými; konečně lodi vesměs podobné našim. Lodní či nebyli neobeznámeni s mořem i s hvězdami. Avšak nesmírně se jim prý zavděčil tím, že jim prozradil užívání magnetky, již předtím zhola neznali. Proto se také dříve jen s ostychem svěřovali moři, a to j ještě jen v létě; nyní však v naprosté důvěře v onu magnetickou střelku opovrhují zimou, spíše bezstarostně než bezpečně, takže je nebezpečí, aby ta věc, která byla myšlena jako pramen velikého dobra pro ně, nestala se jim z nerozvážnosti příčinou mnohých pohrom.

Bylo by dlouhé vykládat a také to není cílem tohoto spisu, co na každém místě Rafael spatřil. Snad to vypíšeme jindy, obzvláště vše to, co by bylo s prospěchem dobře znát, jako jsou především ony zjevy, které kde u civilizovaných národů spatřil jakožto správná a rozvážná zařízení. Na takové věci jsme se ho totiž velmi dychtivě vyptávali a také on o nich velmi ochotně rozprávěl. Stranou přitom zůstaly dotazy na zjevy zruďné, nad něž nic není méně nového; vždyť Skyllly, rva ve Kelainy, lidožroutské Laistrygony a strašlivé zrůdy toho druhu mohl bys nalézt téměř všude, kdežto občany se zdravými a moudrými zřízením nenajdeš jen tak kdekoliv. A jako si všiml u oněch nových národů mnohého, co u nich bylo zvráceně zavedeno, tak vypočítával nemálo toho, co může sloužit za vhodný příklad k nápravě omylů našich měst, národů, kmenů a království. Ale, jak jsem řekl, to vše připomenu jindy. Nyní toužím podat zprávu jen o tom, co vykládal Rafael o mravech a zřízeních Utopijských. Ovšem předeslat musím rozhovor, jímž se jakoby postupným řetězem došlo ke zmínce o tom státě.

Když Rafael velmi rozvážně vypočetl různá pochybení zde i tam, na obou stranách zajisté velmi četná, a potom, co je u nás a co zase u nich zařízeno moudřeji - ovládá totiž mravy a zřízení každého národa tak, jako by byl v každém z míst, která navštívil, prožil celý život - vysloví mu Petr svůj obdiv. "Věru se divím, milý Rafaele," pravil, "proč se nepřidružíš k některému králi; vždyť bezpečně vím, že mezi nimi není žádný, u něhož bys nedošel neobyčejné obliby. Svou učeností a svou znalostí krajů i lidí jsi totiž způsobilý každého krále nejen bavit, nýbrž i příklady poučovat a radou podporovat. Zároveň bys tímto způsobem znamenitě prospěl i svému postavení a mohl bys být velikou podporou zájmům celé své rodiny."

"Pokud jde o rodinu," odpověděl Rafael, "nemůže mě tvá připomínka rozehřát. Myslím totiž, že jsem svým povinností k ní dostal dost slušně. Vždyť všechno to, čeho se jiní vzdávají teprve ve stáří a v nemoci, ba čeho se jen neradi vzdávají tehdy, kdy to sami již nejsou schopni držet, všechno to jsem rozdál příbuzným a přátelům už v době, kdy jsem byl nejenom svěží a zdrav, ale dokonce mlád. A myslím, že by se měli touto mou štědrostí spokojit a nevyžadovat ani nevyčkávat nadto, abych se v jejich zájmu dával do posluhování králům."

"Hezky jsi to řekl," pravil Petr, "ale mne ani nenapadlo, abys králům posluhoval, nýbrž přisluhoval."

"Mezi obojím nevidím jiného rozdílu," namítl Rafael, "nežli ve změně předponě."

"Ale, ať to již nazveš jakýmkoli slovem," opáčil Petr, "přece jsem přesvědčen, že je to prostředek, jak nejenom jiným být soukromě i veřejně užitečným, nýbrž i vlastní své postavení učinit šťastnějším."

"Šťastnějším bych je měl učinit," odpověděl Rafael, "užitím prostředku, který se mi z duše přičí? Vždyť nyní si žiji, jak chci - a této výhody se tuším dostává jen mizivému počtu dvořanů! Ostatně je dostatek těch, kteří se ucházejí o přátelství mocných; nemusíš si proto myslit, že vzejde zvláštní škoda, budou-li nuceni se obejít beze mne nebo bez toho či onoho z lidí mně podobných."

Tu jsem do rozmluvy zasáhl já: "Je jasné, milý Rafaele, že nedychtíš ani po jmění, ani po moci. A věru muže tvého smýšlení si vážím a vzhlížím k němu s nemensím úctou než ke komukoli, obzvláště mocných tohoto světa. Jinak však myslím, že bys jednal způsobem plně důstojným sebe i svého smýšlení tak ušlechtilého, tak v pravdě filozofického, jestliže by ses zařídil tak, abys i za cenu nějaké osobní nevýhody propůjčil své nadání a píli veřejnosti. A to bys nikdy nesplnil s takovým užitkem, jako staneš-li se rádcem některého velikého

vladaře a při-vedeš-li jej přesvědčováním - nepochybuji ani v nejmenším, že se ti to podaří - k počínům práva a počestnosti. Vždyť vladař je oním nevysychajícím zdrojem, z něhož se na všechen lid takřka vylévá proud všeho dobra i zla. A kterémukoli králi budeš moci být rádcem znamenitým: máš v sobě tak dokonalou učenost, že se obejde i bez valné praxe, stejně jako zase tak bohatou zkušenost, že někdy ani nevyžaduje teorie."

"Dvojnásob se mýlíš, milý More," odpověděl Rafael, "předně ve mně, za druhé ve věci samé. Ani totiž nemám oné schopnosti, kterou mi přikládáš, a i kdybych ji nakrásně měl, přece tím, že bych svou volnost nevýhodně zaměnil vázaností, nijak bych neprospěl veřejnosti."

Vždyť především vladaři sami - snad všichni bez rozdílu - raději se zaměstnávají oborem válečnickým, v kterém se nijak nevyznám ani vyznat se netoužím, nežli těmi druhy umění, která slouží míru, a mnohem více usilují o to, jak by neprávem nabyli nových říší, než jak by nabytá území dobře spravovali.

Kromě toho ze všech královských rádců není nikdo, kdo by buď skutečně nebyl tak chytrý, aby potřeboval rady druhého, anebo si aspoň takovou chytrost sám nepřikládal. Ledaže mnozí lichometně pochlebují i nejpošetilejším nápadům osob požívajících největšího vlivu u vladaře, které si chtějí svým příkyvováním zavázat. Ba věru, tak to již zařídila příroda, že každému nejvíce lahodí jeho vlastní výtvar. Tak se i havran zhlíží v havráněti a opice má zalíbení v opičátku. Zkuste to a v takovém sboru lidí, závistivě zahllžejících na vše cizí a zamilovaných do všeho domácího, navrhnete něco, o čem jste se dočetli, že bylo v jiných dobách zavedeno, nebo o čem jste se na vlastní oči přesvědčili, že v jiných krajích je zavedeno: jakmile to uslyší, budou si počínat právě tak, jako by byla ohrožena pověst celého jejich věhlasu a jako by potom oni měli platit za úplné hlupáky, nebudou-li schopni nalézt, co by na cizím objevu vytkli jako vadu. A nebudou-li se mít čeho chopit, utekou se k tomuhle: 'Toto se líbilo,' řeknou, 'naším předkům; jejich moudrosti kéž bychom se vyrovnali!' A s takovými slovy si usednou v domněni, že znamenitě uzavřeli rozpravu. Jako by bylo nějaké veliké nebezpečí, kdyby se ukázalo, že je někdo v něčem moudřejší než jeho předkové! Ve skutečnosti s tím, co předkové opravdu dobře zavedli, loučíváme se s naprostým klidem; naproti tomu mohlo-li se v něčem učinit prozíravější opatření, horlivě se chápeme zvyklosti jako záminky a držíme se jí zuby nehty! A tak jsem na takové pyšné, zpozdilé a nevrle úsudky často narazil v různých zemích, jednou také v Anglii." "Prosím tě," pravil jsem, "tys byl také u nás?" "Byl," odpověděl Rafael, "a strávil jsem tam několik měsíců, nedlouho po pohromě oné občanské války, kterou vedli západní Angličané proti králi a jež se skončila jejich žalostnou porážkou. Z té doby za mnoho vděčím ctihodnému otci Johnu Mortonovi, canterburskému arcibiskupovi a kardinálu, potom také anglickému kancléři. Byl to muž, milý Petře - obrácím se jen na tebe, protože co povím, je Morovi dobře známo - stejně vážený jako rozumný a úctyhodně ctnostný. Jeho postava byla prostřední výšky, nenachýlená věkem, byť pokročilým. Tvář vzbuzující úctu, ne hrůzu; ve styku nebyl nepřístupný, ale opravdový a vážný. Jeho libůstkou bylo někdy spustit na prosebníky s jistou drsností, ostatně nijak urážlivou. činil tak, aby vyzkoušel, jakou bystrost a duchapřítomnost kdo dá najevo. Objevila-li se, ovšem aniž zabíhala v nestoudnost, měl z takové duchapřítomnosti radost jako z vlastnosti, která mu byla blízká, a vítal ji jako známku způsobilosti k jednání. Jeho řeč byla vybroušená a účinná; veliké měl vědomosti právní, bystrost nevyrovnatelnou, paměť až zázračně znamenitou - tolik ji, od přirozenosti výbornou, zdokonalil učením a cvičením. V době, kdy jsem byl přítomen, měl jsem dojem, že jeho radám nejvíce důvěřoval král, hojně se o ně opíral i stát. Vždyť téměř od začátku svého jinošství, rovnou ze školy, se octl u dvora, po všechen svůj věk se pohyboval mezi nejdůležitějšími úkoly a ustavičně zmitán rozmanitým prouděním štěstěny naučil se uprostřed mnoha velikých nebezpečí onomu rozváznému rozhledu, který, byl-li takto získán, nepadne se vytrácí."

Čirou náhodou jednoho dne, kdy jsem byl u jeho stolu, byl přítomen nějaký neknež, znalý vašich zákonů. Ten - nevím již, jak se k tomu námětu dostal - začal obšírně vychvalovat tamní říznou spravedlnost, jaká se tam tenkrát uplatňovala proti zlodějům. Vypravoval, že je všude věšejí a někdy že jich visí až dvacet na jednom kříži. Přitom říkal, že se tím silněji diví, jakým učarováním se děje, že ačkoliv jen málokdo unikne trestu, přece všude řádí tak mnoho zlodějů. Tu jsem se ozval já - u kardinála jsem se totiž mohl odvážit svobodně promluvit: "Nic se nediv, protože takovéto trestání zlodějů jde jednak nad spravedlnost, jednak proti obecnému obyčeji. Je totiž na potrestání krádeží příliš kruté, zato na jejich zamezení nepostačuje. Vždyť ani prostá krádež není zločin tak ohromný, aby musil být smyt utracením života, ani žádný trest není dost veliký, aby zdržel od kradení ty, kteří nemají jiné možnosti obživy. A tak se zdá, že nejenom vy, nýbrž i značná část tohoto světa, napodobíte špatné učitele, kteří žáky raději bijí nežli učí. Vyhlašují se totiž za krádež těžké a hrozné tresty, ačkoli mnohem spíše by se bylo třeba postarat o nějakou možnost obživy, aby na nikoho nedoléhala tak ukrutná nutnost zprvu krást, potom přijít o život."

"Ale," namítl onen, "o to je sdostatek postaráno: jsou tu řemesla, je tu zemědělství - odtud by bylo možno nalézt prostředky k živobytí, kdyby o své újmě nechtěli být zlosyny."

"Touhle námitkou neunikneš," odpověděl jsem. "Nuže především ponechme stranou ty, kteří se často vracejí domů z válek cizozemských nebo občanských zmrzačení, jako nedáv-

no u vás z bitvy cornwallské a nedlouho předtím z tažení francouzského; takoví lidé dali své údy v oběť za vlast nebo za krále, jejich invalidita jim nedovoluje provozovat staré řemeslo, jejich věk jim brání naučit se novému. Ale, opakují, ty ponechme stranou, protože k válkám dochází jen občas. Pohledme však na to, co se děje dnes a denně. Tedy: Příliš mnoho je šlechticů. Ti nejenom sami žijí v zahálce jako trubci z práce jiných, totiž obdělavatelů svých statků, a je odírají až na kůži (tento jediný druh hospodárnosti znají lidé, kteří jinak rozhazují až k zžebračení), nýbrž mají kolem sebe také zástup zahálčivých průvodců, kteří se nikdy nevyučili nějakému počestnému způsobu, jak si opatřit živobytí. Takovíto lidé, jakmile pán zemře anebo sami se

rozstúní, ihned jsou vyhozeni. Neboť jednak páni raději žíví zahálčívé než nemocné, jednak často dědic umírajícího nestačí hned žívit otcovskou čeládku. Tu ti lidé řízně hladovějí, nedají-li se řízně na loupežení. Vždyť co jim zbývá? Když totiž potulováním zbídačeli oděv i zdraví, lidí nemocí znetvořených a v cary oděných neráčí přijmout urození páni. Ale neodvažují se to učinit ani sedláci, dobře vědouce, že kdo zhýčkan zahálkou a rozkošemi, opásán kordem a ozbrojen štítem míval ve zvyku s tváří větroplacha přehlížet vše kolem sebe a nade všechny se vypínat, nebude nijak vhodný k tomu, aby s motykou a rýčkem za mizernou mzdu a skrovnou stravu věrně sloužil chudákovi!" Na to řekl onen: "A přece lidí tohoto druhu si musíme hledět přede všemi. V nich totiž, protože jde o lidi vyššího a urozenějšího ducha, nežli jsou řemeslníci a rolníci, spočívá síla a jádro vojska pro případ, že by bylo třeba utkat se válkou."

"Zajisté," odpověděl jsem, "stejným právem bys mohl říci, že si kvůli válce musíme hledět zlodějů, a o ty nepochybně nikdy nebudete mít nouzi, dokud budete mít lidi onoho druhu. Vždyť ani lupiči nejsou málo ráznými vojáky, ani vojáci nejsou nejnečinnějšími lupiči: do té míry je dojemná shoda mezi obojím povoláním."

A přece tato hlíza přes svoji rozšířenost není výhradním vlastnictvím vaší země. Je společná téměř všem národům. Ba nadto Francie je nakažena jinou morovou ranou, ještě zhoubnější: Celá země je i v míru (Ize-li to ještě nazývat mírem) poseta a obložena žoldněři, najatými z téhož důvodu, pro který jste u vás pokládali za záhodné žívit zahálčívě služebníky. Pošetilým mudrcům se patrně zdálo, že v tom spočívá spása státu, je-li stále v pohotovosti mocná a pevná vojenská ochrana, složená zvláště z vysloužilců. K nevycvičeným nováčkům totiž nemají dost důvěry, takže již jen proto budou musít vyhledávat válku, aby neměli nezkušených vojáků, a zbůhdarma utracovat lidi, aby - jak vtipně praví Sallustius - ruka nebo duch nezačal nečinností dřevěnět.

Ale jak je zhoubné žívit takové šelmy, to poznala Francie svou vlastní pohromou. A poučují o tom již příklady Římanů, Kartágiňanů, Syřanů a mnoha jiných národů, u nichž u všech jejich vlastní pohotové sbory při té či oné příležitosti rozvrátily nejenom říši, nýbrž i polnosti, ba dokonce i sama města. , Přitom je nutnost takového opatření valně pochybná, jak vyplývá již z toho, že se francouzští vojáci, od malička ve zbraní znamenitě vycvičení, nemohou chlubit, že se příliš často z utkání s vašimi dobrovolníky vrátili jako vítězové - nechci o tom ; říci více, abych nebyl podezírán z lichocení vám přítomným. «,

Ale před zahálčívými nohsledy šlechticů nemají tuze strachu, jak soudím, ani ti vaši městští řemeslníci nebo nezkušení a venkovští zemědělci, s výjimkou snad těch, kteří byli ob- '.]: dařeni tělem méně vhodným k síle a odvaze, nebo těch, jejichž ' odhodlanost je podlamována hmotnou bídou. A tak vůbec není nebezpečí, že by ti lidé, jejichž zdatná a silná těla - urození páni totiž ráčí kazit opravdu jenom vybrané jedince - nyní budto se oslabují zahálčívostí, nebo se změkčují zaměstnáním takřka ženským, že by ti lidé - opakuji -, kdyby byli vychováni v dobrých znalostech k životu a vycvičení v mužských pracích, ztratili na své mužnosti.

Ale, ať tomu je již jakkoli, jsem přesvědčen, že státu naprosto nijak neprospívá žívit nespočetný zástup lidí toho druhu jenom pro možnost války, k níž přece nedojde, nebudete-li si ji přát. Taková opatření dokonce ohrožují mír, a o mír je podstatně více třeba dbát nežli o válku.

To však není jediná nezbytnost, která vede ke zlodějství: více váží jiná, a to dokonce, jak se domnívám, vám vlastní." "Jakápak to je?" otázal se kardinál.

Odpověděl jsem: "Vaše ovce, které bývají tak mírné a kladou jen skromné požadavky na výživu, začaly nyní být, jak se vypráví, tak žravé a nezkcrocené, že ohrožují i lidi a plení i pustoší pole, domy i městečka. Věru všude tam, kde se v království rodí vlna jemnější a proto cennější, vznešení a urození páni - a dokonce také někteří svatí mužové, opati - nespokojují se ročním výtěžkem a výnosem, jaký ze statků vyplýval jejich předkům. Nemajíce dost na tom, že zahálčívým

a okázalým způsobem života nijak neprospívají obecnému zájmu, ledaže mu dokonce škodí, neponechávají ani kus půdy polím, kol dokola všechnu věnují pastvinám, strhávají domy a boří městečka, ponechávajíce stát nenajvýš kostel, aby z něho udělali stáj pro ovce. A tak, jako by málo půdy u vás zabíraly parky se zvěří a obory, oni výtečníci proměňují všechna venkovská sídla, a co kde je vzdělané půdy, v holou pustinu.

Aby si tedy jediný břichopas, nenasycná a strašlivá morová rána vlasti, mohl scelit několik tisíc jiter půdy a ohradit jediným plotem, musí být několik osadníků vyhozeno ze svých usedlostí; jedni jsou jich zbavováni lstí nebo násilím, druzí unaveni všelikým příkořím jsou donucováni k prodeji. A tak tím či oním způsobem musejí se ubožáci stěhovat, muži, ženy, manželé, manželky, vdovci, vdovy, rodiče s malými dětmi a s čeledí spíše početnou nežli bohatou, jak již má zemědělství zapotřebí mnoha rukou; musejí se, opakuji, stěhovat ze známých a navykých sídel, aniž nacházejí, kam by se uchýlili. Nábytek, za který by mnoho neutřžili, i kdyby se dalo čekat na kupce, nyní, když na ně doléhá nutnost vypuzení, prodávají za pakatel. A když ten na bludných cestách brzy utratí, co jiného jim nakonec zbývá, než aby kradli a dávali se věšet, zajisté podle spravedlnosti, anebo aby se potulovali po žebrotě? Ačkoliv i pak jsou zavíráni do žalářů, protože se prý zahálčívě potloukají.

Nikdo se nenajde, kdo by je vzal do práce, třebaže se o ni velmi dychtivě ucházejí. Vždyť v zemědělském oboru, kterému přivykli, není co dělat, kde se nic neseje, a jediný ovčák nebo skoták stačí na pozemek určený za pastvu ovcím, na jehož obdělávání, dokud sloužil obilné setbě, bylo třeba mnoha rukou.

A proto se stává, že na mnohých místech vzniká zvýšená drahota. Ba i cena vlny stoupla tou měrou, že drobní řemeslníci, kteří z ní u nás dělají sukna, vůbec ji nemohou kupovat, a tím jsou další lidé odháněni na zahálku.

A dále: Po zvětšení pastvin pohltil nekonečné množství ovcí mor, jako by bůh chtěl ztrestat chamtivost oněch lidí tím, že na ovce seslal pohromu, která by spravedlivěji byla měla postihnout vlastní hlavy chamtivců.

Ale i kdyby nakrásně zase stoupl počet ovcí, přece cena neklesne, protože jsou předmětem i když ne monopolu, vždyť je neprodává jenom jedinec, jistě však aspoň oligopolu. Spadly totiž téměř výhradně do rukou nečetných a zároveň bohatých jednotlivců, které nedohání nižádná nutnost prodávat dříve, než se jim uzda, a neuzdá se jim dříve, nežli lze prodávat za cenu jakkoli vysokou.

Z téhož důvodu jsou i ostatní druhy zvířectva předražené, a to tím spíše, že po zboření vesnických usedlostí a po úpadku zemědělství není lidí, kteří by se věnovali živočišné výrobě. Oni boháči totiž u skotu - odlišně než u ovcí - sami nedávají pěstovat zvířecí dorost, nýbrž odjinud lacino nakupují hubená dobytčata, a když se na jejich pastvinách vykrmila, draho je prodávají. Zatím se ještě necítí, jak se domnívám, celá nevýhodnost tohoto postupu. Neboť dosud ti lidé působí drahotu jenom v těch místech, kde prodávají. Ale jakmile po nějaké době odtamtud, kde nakupují, vyberou zvířata rychleji, než se další mohou narodit, potom i tam bude zásob ponenáhlu ubývat a nutně dojde k tísní z pronikavého nedostatku. A tak, co se zdálo dokonce obzvláštním zdrojem blahobytu vašeho ostrova, obrací se nekalou chamtivostí hrstky lidí v pohromu. Vůbec tahle drahota je příčinou zjevu, že každý propouští ze svého služebnictva, co jich může nejvíce. A kam, prosím, jinam s vyhnanými nežli na žebrotu, anebo - k čemu se hrdé povahy dají spíše strhnout - na loupežení?

To není vše. Vedle této ubohé chudoby a nuzoty je tu ještě obtížná záliba v přepychu. Vždyť i služebníci šlechty i řemeslníci, ba bezmála i sami zemědělci a vůbec všechny stavy mají mnoho přehnané okázalosti v oděvech a příliš rozmařilosti v jídlech. Dále tu jsou krčmy, brlohy, nevěstinec na nevěs-tinci, vinárny, pivnice, konečně tolik neušlechtilých her, v kostky na desce i v trychtýři, v karty, míčem, koulí, diskem. Cožpak to všechno rychle nevyháňá peníze a neposílá zasvěcené pěstitele rovnou někam loupit? Vyvrhněte tyto zhoubné hlízy! Poručte, aby vesnice i venkovská městečka buď znovu postavili ti, kdo je pobořili, anebo je postoupili těm, kdo by je chtěli obnovit a znovu zbudovat! Zabraňte onomu boháčskému skupování a jejich choutce provozovat bezmála monopol! Nechtě méně lidí je živeno pro zahálku. Vraťte půdu orbě! Obnovte soukenictví, aby tu bylo počestné zaměstnání, jímž by se užitečně obíraly ony zástupy zahalečů anebo ti, z nichž nouze již nadělala zlodějí, anebo kteří jsou posud jen tuláky nebo zahalečnými služebníky, majíce se v obou případech nepochybně stát zloději v budoucnosti!

Nebudete-li léčit tyto neduhy, najisto marně byste se honosi-«li spravedlností obrácenou na trestání krádeží - spravedlností spíše okázalou než spravedlivou a užitečnou. Tím, že trpíte prašpatnou výchovu a ponenáhle kažení mravů od útlých let, jako by se měly napravovat teprve tehdy, až dospělí mužové projeví ony mrzkosti, které se od nich již od dětství vytrvale daly do budoucna očekávat, co, prosím, jiného činíte, než že sami vyrábíte zloděje a zároveň je trestáte?"

Zatímco jsem toto mluvil, onen právník se již nachystal k řečnění a rozhodl se u sebe užít onoho slavnostního způsobu rozpravěčů, kteří svědomitěji opakují nežli oponují; do té míry znamenitý díl slávy spatřují v reprodukci.

"Zajisté pěkně jsi promluvil," pravil, "ačkoli jsi cizinec, a tudíž jsi mohl o těchto věcech spíše jen od jiných slyšet než sám něco přesně pozorovat. To také o tobě v krátkosti prokáži. Nejprve ovšem po pořádku vypočtu, co jsi řekl; pak ukáži, v čem tě ošálila neznalost našich poměrů, nakonec všechny tvé závěry rozpraším a vyvrátím. Abych tedy začal od prvního, co jsem slíbil, zdálo se mi, že jsi čtyři -"

"Míř," přerušil ho kardinál, "vždyť se patrně chystáš neodpovědět krátce, když takhle začínáš. A proto tě na tuto chvíli zprostíme toho obtížného úkolu odpovídat, ovšem ponecháme ti jej bez závady pro naši příští schůzku, k níž by po mém přání mohlo dojít zítra, nebudeš-li ty nebo tady Rafael zadán jinak.

Ale zatím bych od tebe, milý Rafaele, velmi rád slyšel, proč soudíš, že se krádež nemá trestat nejvyšším trestem smrti, a jaký jiný trest sám navrhuješ jako obecně případnější; neboť jistě nemyslíš, že by se měla trpět. Jestliže se totiž i přes hrozící smrt tolik lidí řítí ke krádeži, jaká síla, jaká hrůza by mohla odstrašit darebáky, jakmile by jim bylo zaručeno trvání života? Nevykládali by si zmírnění trestu přímo jako nějakou odměnu a pobídku k nepravosti?"

"Vůbec se mi zdá," odpověděl jsem, "nejdobrotivější otče, že odejmout člověku život za odnětí peněz je nespravedlivé. Soudím alespoň, že se lidský život nedá vyvážit ani úhrnem veškerého pozemského majetku. A tvrdí-li někteří, že se tím trestem nevyvažují peníze, nýbrž porušení spravedlnosti a násilí proti zákonům, neměl by se po zásluze onen vrchol práva nazývat vrcholem bezpráví?"

Vždyť nelze schvalovat ani tak manliovsky krutá ustanovení zákonů, aby se při zcela lehké neposlušnosti hned tasil meč, ani tak stoické názory o takovém stupni rovnosti všech hříchů, že by nebylo rozdílu, jestliže někdo zabije člověka nebo mu jen ukradne peněz - případy to, které, má-li spravedlnost nějakou sílu, nemají v sobě vůbec nic vzájemně podobného nebo příbuzného. Bůh přikázal: „NezabiješT a my tak snadno zabíjíme pro odcizení mizerných peněz? A jestliže by někdo vykládal ono boží přikázání tak, že se jím zapovídá možnost zabíjet jen potud, pokud lidský zákon nenařizuje usmrcovat, co potom brání, aby se lidé stejným způsobem mezi sebou nedohodli, v jaké míře je připustit prznění, cizoložství nebo křivopřísež-nictví? Bůh přece odňal každému člověku právo sáhnout nejenom na život cizí, ale i na vlastní. Má-li tedy souhlas lidí, kteří jistými usneseními připouštějí vzájemné vraždění, mít takovou sílu, aby vyjímali ze závaznosti onoho přikázání své druhy, kteří bez jakéhokoli příkazu božího zabijí ty, jež lidské ustanovení poručilo usmrtit, zdaž tímto způsobem nebude mít ono přikázání boží jenom tolik práva, kolik mu dovolí práva lidská? Pak ovšem dojde k tomu, že si lidé stejným způsobem ustanoví ve všech věcech, až do jaké míry se sluší zachovávat přikázání

boží.

Konečně: Starý zákon Mojžíšův, ačkoli byl nelaskavý a drsný - vždyť byl vyhlášen otrokům, nadto ještě zatvrzelým-, přece pokutoval krádež jen penězi, nikoli smrtí. Nemysleme si, že bůh v Novém zákoně, bůh vlídné lásky, s jakou otec poroučí synům, popřál nám větší volnost, abychom směli běsnit jedni proti druhým!

To jsou důvody, pro které takové oprávnění popírám. Ostatně každý tuším dobře ví, jak velice je nesmyslné a také pro stát zhoubné, aby dostával zloděj stejný trest jako vrah. Když totiž vidí lupič, že odsouzenému jenom pro krádež hrozí neméně trest, než kdyby nadto byl usvědčen z vraždy, již pouhým tímto pomyslením je puzen, aby zavraždil toho, koho by jinak byl jen oloupil. A nehledě k tomu, že mu při dopadení nehrozí již nijaké větší nebezpečí, má vražda v sobě větší bezpečnost a větší naději, že zůstane utajena, bude-li odklizen udavač zločinu. A tak tím, že se snažíme zloděje příliš krutě odstrašit, podněcujeme je ke zkáze pořádných lidí.

Pokud jde o otázku, který druh trestu by mohl být výhodnější, to lze po mém soudu nalézt nemálo snáze, než kdyby zněla, který by mohl být horší. Proč bychom pochybovali o užitečnosti toho způsobu trestání zločinů, který se kdysi, jak víme, tak dlouho líbil Římanům, mužům ve správě státu nejzkušenějším? Ti*odsuzovali hrubé zločince do lomů a do dolů, přičemž je dávali trvale spoutávat okovy.

Mně se však, co se této věci týče, nelíbí zřízení u žádného jiného národa více nežli to, s kterým jsem se na svých cestách seznámil v Persii u tak řečených Polyléritů. Je to národ nemalý, s rozumným zřízením; s výjimkou ročního poplatku, jež odvádí králi perskému, je jinak svobodný a má možnost se spravovat vlastními zákony. Ačkoli Polylérité ležíce daleko od moře, sevření téměř kolem dokola horami a nuceni spokojit se plodinami své země, která ostatně není v ničem skoupá, ani nenavštěvují jiné lidi, ani nejsou navštěvováni, přece podle starého kmenového zvyku netouží rozšířit své území; toho pak, které mají, snadno jim uhájí před veškerým bezprávím věncem hor i poplatek, který odvádějí svrchovanému vladaři. Sami jsou úplně prosti vojenské služby a žijí ne tak nádherně jako pohodlně a spíše šťastně nežli vznešeně nebo slavně - vždyť ani podle jména nejsou tuším valně známi, leda u sousedů, kteří s nimi hraničí.

Tedy u nich lidé, kteří jsou usvědčeni z krádeže, vracejí, co odcizili, vlastníkovi, nikoliv, jak se jinde obyčejně děje, vladařovi; Polylérité totiž soudí, že vladař má na ukradenou věc právě tak málo práva jako sám zloděj. Jestliže věc zanikla, odhadne se její cena a zaplatí z majetku zlodějí, avšak zbytek zůstane uchován jejich manželkám a dětem; zloděje samé odsuzují k pracím, ale nebyla-li krádež spáchána ukrutně, ani jich nezavírají do káznice, ani nespoutávají okovy, nýbrž zaměstnávají je svobodně a volně při veřejných pracích. Ty, kteří se vzpouzejí a chovají se příliš netečně, nekrotí pouty, nýbrž raději je povzbuzují bitím; ti však, kteří řádně pracují, jsou prosti jakýchkoli potupných opatření. Na noc je po jmenovitém vyvolávání zavírají do ložnic. Kromě ustavičné práce nestíhají je nijakými nevýhodami v živobytí; stravu jim poskytují bez tvrdých omezení, a to na veřejný náklad, protože konají práce obecně prospěšné. Způsob opatrování tohoto nákladu se různí podle míst. Někde jej sbírají z milodarů, a tento způsob, byť nejistý, ukazuje se přece při štedrosti toho národa nad jiné způsoby výnosnější. Jinde jsou tomuto účelu vyhrazovány některé veřejné důchody. Někde se zase pro to ukládá jistá dávka z hlavy. Konečně na několik místech je nenechávají pracovat na veřejných pracích, nýbrž jak právě který soukromník potřebuje námezdných sil, tak si na tržišti na ten den najme práci toho neb onoho za pevnou mzdu, která je o něco nižší, než zač by dostal svobodného pracovníka; kromě toho má právo netečnost trestancovu odklízet bitím. takovýmto opatřením je vždy postaráno o jejich zaměstnání a kromě stravy získávají také denně od jednotlivců nějaký příspěvek do státní pokladny. Trestanci nosí šaty stejné, jediné barvy a všichni - a jenom oni - mají vlasy ne sice úplně vyholené, nýbrž zastřižené o něco nad uši, z nichž mají jeden boltec trochu přiříznut. Od přátel smějí dostávat jídlo i pití a též šat příslušné barvy. Dát trestancovi peníze je spojeno s trestem smrti stejně pro dávajícího jako pro přijímajícího. Neméněmu nebezpečí se vydává svobodný člověk, jestliže by pod jakoukoli záminkou od trestance přijal peníze, nebo jestliže py otrokům - tak totiž nazývají trestance - dopomohl ke pbrani. Každý kraj vyznačuje své otroky zvláštním odznakem; ^dloží-li jej některý nebo je-li spatřen mimo své hranice nebo ařistížen při jakékoli rozmluvě s otrokem druhého kraje, probadá smrti. Ani příprava útěku není bezpečnější než útěk sám: auhá účast na takovémto záměru znamená u otroka smrt, svobodného otroctví; naopak udavači takového případu ijsou určeny odměny: svobodnému peníze, otroku propuštění na svobodu, oběma pak odpuštění a beztrestnost z účasti. To jroto, aby nikdy nebylo bezpečnější sledovat zlý záměr nežli konat pokání.

Takové je v té věci zákonné opatření a takový řád, jak jsem pověděl. Je snadno patrné, jak mnoho má v sobě lidskosti a prospěšnosti, když dopouští jen takovou míru hněvu, aby potlačil zločiny a přitom uchoval lidi a tak s nimi nakládal, že se nezbytně zase stanou dobrými a ostatkem života vynahradí, tolik škody, kolik jí předtím napáchali. Vůbec není obavy, aby znovu nepropadli dřívějším zvyklostem, takže dokonce i pocestní, kteří si umíní někam cestovat, necítí se bezpečnějšími s žádnými jinými průvodci cesty než právě s oněmi otroky, které postupně stírdají na hranicích každého kraje. Vždyť k tomu, aby spáchali novou loupež, mají otroci všechny podmínky vesměs nepříznivé: jejich ruce jsou bezbranné; peníze by jen odhalily jejich zločin; pro dopadeného je připraven trest a vůbec není naděje na útěk kamkoli. Jakým způsobem by totiž utajil a ukryl svůj útěk člověk, který se ani kouskem šatu nepodobá ostatnímu lidu, ledaže by odešel nahý? Ale i kdyby tak utíkal, prozradil by ho boltec!

Zbývá snad nebezpečí, aby se navzájem nedohodli ke spiknutí proti státu. Ale cožpak by mohla některá končina pojmut takovou naději bez předchozího pokoušení a získávání otroctva z mnoha krajin? Ale to je tou měrou zbaveno možnosti spiknutí, že ani jednotlivcům není dovoleno se scházet a rozmlouvat, ba ani jen navzájem se pozdravovat! Nelze si tedy myslet, že by si zatím mezi sebou nebojácně sdělovali takový záměr, o němž vědí, že jeho zamlčení je pro ně nebezpečné, kdežto vyžrazení svrchovaně užitečné. Kromě toho

nikdo z nich není úplně zbaven naděje, že bude-li poslušný a trpělivý a bude-li budít dobrou naději v polepšenější způsob budoucího života, může takto jednou znovu nabýt svobody. Vskutku nemine rok, aby několika, které doporučuje trpělivost, nebyla navracena svoboda."

Toto jsem pověděl a připojil, že nevidím důvodu, proč by se takovýto způsob nemohl zavést i v Anglii s mnohem větším užitekem, než jaký vyplývá z oné spravedlnosti, kterou ten znalec práva tolik vychválil.

Na to onen, totiž ten právní znalec: "Nikdy," vece, "by se to nemohlo uzákonit v Anglii, aniž by to přivedlo stát do nejkrajnějšího nebezpečí." A zároveň s těmito slovy potřásl hlavou, zkrivil ret a tak zmlkl. Všichni přítomní projevovali s ním souhlas.

Jen kardinál promluvil odchylně: "Není snadné prorokovat bez jakékoli zkoušky, zda by to dopadlo s prospěchem či se škodou. Kdyby však vladař po vynesení rozsudku smrti nařídil odklad poprav a zkusil ono zařízení se současným zrušením práv azylů, pak by, jestliže by se zkouškou osvědčilo, bylo správné je uzákonit. V opačném případě by ani pozdější poprava těch, kteří byli dříve odsouzeni, nebyla ani státu neprospěšnější, ani nespravedlivější, než kdyby se dala již nyní; mezitím by z toho nemohlo vzniknout nižádné nebezpečí. Ba dokonce se mi zdá, že by se velmi dobře mohlo stejným způsobem nakládat i s pobudy, proti nimž bylo až dosud u nás vydáno tolik zákonů, aniž se dosáhlo nápravy zlořádu."

Když to řekl kardinál, nebylo nikoho, kdo by tytéž myšlenky, kterými za mého vypravování všichni pohrdali, nebyl o závod nesmírně vychvaloval, obzvláště však dodatek o tulácích, protože ten přičinil on sám.

Možná, že by bylo lépe, kdybych pomlčel o tom, co následovalo - tak to bylo směšné. Ale povím přece; vždyť to nebylo špatné a v něčem souviselo s probíranou otázkou.

Byl tu náhodou jeden příživník, který chtěl budít zdání, že napodobuje šaška, ale předstíral to tak, že byl podobnější opravdovému šaškovi. Snažil se totiž vzbudit smích slovy tak nevtipnými, že sklízel smích častěji on sám nežli jeho šplechty.

Tu a tam však vyklouzly tomu člověku výroky ne docela nesmyslné, aby se tak potvrdilo přísloví, že tomu, kdo často hází kostkami, někdy přece padne nejlepší hod.

Ten se tedy ujal slova, když předtím jeden z hodovníků poznamenal, že mým návrhem bylo dobře postaráno o zloděje a kardinálovým také o pobudy, takže zbývá, aby se kromě toho učinilo veřejné opatření pro ty, které nemoc nebo stáří dohnaly k nuzotě, učinivše je neschopnými práce i získání obživy, a řekl: "Dovol promluvit mně, protože mám i pro to dobrý lék. Neboť zatraceně si přejí, aby tenhle druh lidí byl jednou odstraněn z mého dohledu: tolik se mne a tolikrát natrápili, když tím svým naříkavým škemráním žebrali o pe-. níže. Ale přece nikdy nedokázali skučet tak účinně, aby ze mne halíř vymámili. Vždycky totiž došlo k jedné ze dvou možností: buď se mi nechtělo dát, anebo to ani nebylo možné tam, kde není co dát. A tak již začali přicházet k rozumu; vždyť aby se nenamáhal nadarmo, kdykoli mě mají potkat, beze slova mě nechávají projít. Tak ode mne již v pranic nedoufají, přísám-bůh právě tak, jako kdybych byl kněz. Ale já bych navrhl zákon, aby všichni ti žebráci byli roztříděni a rozděleni do benediktinských klášterů a stali se tam bratry laiky; a z žen navrhuji udělat jeptišky." Usmál se kardinál a souhlasil žertem, ostatní hodovníci dokonce vážně.

Tu se jeden řádový teolog tímto výrokem, namířeným proti kněžím a mnichům, tak rozveselil, že i on začal žertovat, člověk jinak téměř až k chmurnosti vážný. "Ale ani tak," pravil, "se nezbavíš žebráků, ledaže by ses chtěl postarat také o nás řeholníky."

"Ale to se již stalo," odpověděl příživník. "Vždyť kardinál se znamenitě postaral o vás, když navrhoval zkrotit a k práci donutit pobudy; neboť vy jste pobudové ze všech pobudů největší." Tu všichni, pohlédnuvše pokradmu na kardinála a shle-davše, že ten výrok neodmítá, začali dávat najevo svou libost - s výjimkou řeholníka. Neboť ten (a věru nic se mu nedívím), polit jsa takovou sprchou, rozhořčil se a vzplanul tak, že ho ani spoluhodovníci nedovedli ukonejšit. Nazval toho člověka větroplachem, utrhačem, posměváčkem a synem zatracení, dovolávaje se mezitím strašlivých kleteb z Písma svatého.

Tu již začal šašek s vážným šaškováním a rázem se octl ve svém živlu. "Nehněvejte se," pravil, "dobrý bratře! Psáno jest: ‚V trpělivosti své vládněte dušemi svými!‘. Tu zase mnich - budu raději opakovat jeho vlastní slova-: "Nehněvám se, šibeničníku," pravil, "anebo aspoň nehřeším. Neboť žalmista praví: ‚Hněváte-li se, nehřešte!‘" Když pak kardinál mnicha mírně napomenul, aby potlačil své vzplanutí, "Nikoli, pane," odpověděl, "vždyť mluvím jen z dobré horlivosti, jak jsem povinen. I svatí mužové měli dobrou horlivost. Proto je psáno: ‚Horlivost domu tvého snědla mne.‘ A v kostelích se zpívá:

Posměváčci Elizea,
když šel vzhůru do Bethela,
poznali horlivost lysého,

jakož ji snad pozná i tenhle posměváček, blázen a necuda." "Jednáš," pravil kardinál, "snad z dobrého vzplanutí, ale zdá se mi, že si budeš počínat, nechci říci světěji, ale jistě moudřeji, zařídíš-li se tak, aby ses s hloupým a směšným člověkem nepouštěl v zápas, který by byl pro tebe směšný." "Ne, pane," odpíral mnich, "nejednal bych moudřeji. Neboť sám nejmoudřejší Šalomoun dí: "Odpověz bláznů podle bláznovství jeho" A tak činím nyní i já a ukazuji mu na jámu, do které padne, nedá-li si dobrý pozor. Vždyť jestliže mnoho posměváčků Elizea, jenž byl toliko jediný lysý, poznalo horlivost lysého, oč více ji pozná jediný výsměšný tupitel mnoha mnichů, mezi nimiž je mnoho lysých! A také máme papežskou bullu, podle níž jsou vyobcováni ti, kdož se nám vysmívají."

Když viděl kardinál, že spor nemá konce, pokynem odeslal příživníka a převedl řeč na něco příhodnějšího, potom za krátkou chvíli se zvedl od stolu, aby se věnoval slyšení záležitostí klientů, a nás propustil.

Hle, milý More, jak obširnou řečí jsem tě unavoval. Byl bych se zajisté styděl tak dlouho mluvit, jednak kdybys o to nebyl tak horlivě žádal, jednak kdybych neviděl, že tak pozorně posloucháš, jako bys nechtěl, aby bylo něco z té rozmluvy vypuštěno. A musil jsem to, byť poněkud stručněji, přece vypravovat již pro soud těch, kteří tytéž myšlenky, jimiž z mé řeči opovrhovali, hned zase, jakmile je neodmítal kardinál, sami začali schvalovat, přikyvující mu tou měrou, že lichotivě přijímali a téměř vážně připouštěli také nápady jeho příživníka, kterých pán žertem nezamítal. Učinil jsem tak, abys odtud mohl posoudit, jak by mne i mé rady oceňovali dvořané."

"Věru, milý Rafaele," pravil jsem, "velikou jsi mě naplnil rozkoší. Tak rozumně a zároveň i půvabnější všecko pověděl.

Kromě toho se mi za tvého vypravování zdálo, jako bych nejenom meškal ve vlasti, ale takřka se i vrátil do chlapeckých let příjemnou vzpomínkou na onoho kardinála, na jehož dvoře jsem byl jako chlapec vychován. A že jsi tak znamenitě příznivě památce tohoto muže, nevěřil bys, milý Rafaele, oč ses mi stal z tohoto důvodu milejším, ač tě i jinak mám neobyčejně rád. Ostatně však dosud nijak nemohu změnit svého mínění, abych opravdu nemyslel, že usmyslíš-li si nevyhýbat se dvorům vládců, budeš moci svými radami způsobit velmi mnoho dobrého. Proto neznám pro tebe úkolu náležitějšího nad tento úkol dobrého muže. A soudí-li tvůj Platón, že budou státy teprve tehdy šťastné, budou-li v nich vládnout filozofové anebo vladaři filozofovat: jak velice vzdálen bude onen šťastný stav, jestliže filozofové nebudou ochotni vládcům aspoň přispět svou radou?"

"Nejsou filozofové," pravil onen, "tak nevděční, aby to rádi nečinili, ba již to učinili vydáním mnoha knih; kdyby jen vládcové byli ochotni dobrých rad poslouchat! Ale Platón nepochybně dobře předvídal, že nebudou-li vládcové sami filozofovat, nikdy se nevzdají zvrácených předsudků, kterými jsou od dětství skrz naskrz prosyceni, a nikdy neschválí rad filozofů*. Této zkušenosti nabýval i on sám při Dionýsiu. či si myslíš, že kdybych některému z vládců navrhoval zdravá opatření a pokoušel se z něho vyplet zhoubná semena zla, nebyl bych ihned buď vyhozen, anebo vydán posměchu?"

Jen si představ, že jsem u krále francouzského a zasedám v jeho radě! V nejtajnější odlehlosti, za předsednictví samého krále, velmi horlivě se projednává v kruhu nejrozvážnějších mužů otázka, jakými uskoky a Istmi by mohl pro sebe udržet Milán a ke své straně znovu přimět onu odpadlickou Neapol, dále jak by zdolal Benátčany a podrobil si celou Itálii, potom jak by uvedl do svého poddanství Flandry, Brabant a posléze celé Burgundsko a kromě toho jiné národy, jejichž království již dávno v duchu napadl.

Tu bude jeden radit, aby se s Benátčany uzavřela smlouva, která by trvala jen potud, dokud by to pro něho bylo výhodné, dále aby se jim sděloval válečný plán, ba aby se také u nich uložila nějaká část kořisti, kterou by, až se vše skončí podle přání, mohl po nich požadovat zpět.

Jiný doporučuje najmout Němce, jiný uplatit Švýcary, jiný naklonit si božstvo císařského Veličenstva obětním darem v podobě zlata.

Jinému se zdá záhodným narovnat se s králem aragonským a postoupit mu cizí království navarské jako záruku míru.

Jiný mezitím soudí, že by se měl ulovit vládce kastilský nějakou nadějí na příbuzenství a že by se mělo několik urozených dvořanů jistým platem získat na jeho stranu.

Tu se naskytne nejtěžší ze všech uzlů, jak zatím postupovat vůči Anglii: obecně se má přece vyjednávat o mír a nejpevnějšími pouty utužovat společenství vždy nepevné; má se jim dostávat názvu přátel, ale chovat k nim podezření jako k nepřítelům; proto se mají držet připraveni jako na stráži Skotové, pohotoví pro každou příležitost, aby hned zasáhli, jakmile se Angličané nějak pohnou; k podpoře toho že jest skrytě užít - neboť otevřeně tak činit zabraňují smlouvy - nějakého šlechtice ve vyhnanství, který by tvrdil, že jemu to království náleží, aby tato záminka udržovala vladaře v podezřívavosti proti němu.

A zde, pravím, v ovzduší tak dalekosáhlých příprav, kde tolik znamenitých mužů o závod pronáší své rady směřující k válce, představ si, že bych vystoupil já, nepatrný človíček, a navrhl obrátit plachty, doporučoval nechat Itálie a tvrdil, že se má zůstat doma, že samo království Francouzské je až příliš veliké, aby mohlo být jedincem příhodně spravováno, natož aby si král myslil, že musí uvažovat o přibrání jiných zemí.

A dále že bych jim předestřel, jak to zařídili Achóriové, národ to, který leží na jihovýchod od ostrova Utopijských. Ti totiž kdysi vedli válku, aby svému králi vymohli jiné království, o kterém tvrdil, že mu pro starodávné příbuzenství náleží právem dědickým. Když toho konečně dosáhli, shledali, že jim vzniká mnohem více potíží s jeho udržením, nežli vytrpěli při jeho získávání: že stále doutnají jiskry jednak domácího odboje, jednak zahraničního vpádu proti těm, kteří se vzdali, a tak že je stále zapotřebí bojovat proti nim nebo za ně, že nikdy nelze rozpustit vojsko, že jsou uvnitř vykrádání, peníze se vyvázejí ven, za cizí pochybnou slávu se prolévá jejich krev, mír není doma o nic bezpečnější, válka kazí mravy, rozbujela touha po loupežení, vražděním posílila drzost, zákony jsou v opovržení, král, rozptýlen starostí o dvě království, může se méně soustředit na správu kteréhokoli z obou. A tak když shledávali, že jinak nebude konce tak hrozným pohromám, konečně se uradili a svého krále převládne postavili před volbu, aby podržel jen jedno království, a to které by chtěl, že obojí nebude možno, že jsou příliš početní, aby mohli být spravováni jen polovičním králem, že by nikdo rád nepřipustil, aby se měl dělit s někým jiným o svého meška. A tak přinutili onoho dobrého vladaře, aby se spokojil starým královstvím; nové přepustil komusi ze svých přátel, ale ten byl

odtamtud zanedlouho zase vypuzen.

Kromě toho si představ, že bych dokazoval, kterak všechny ty válečné počiny, kterými se kvůli francouzskému králi uvádí ve zmatek tolik národů, jednou, až vyčerpají jeho poklady a přivedou lid do zkázy, nakonec se nějakou náhodou zvrtnou, a že bych jej vybízeli, aby proto pěstoval království po předcích zděděné, aby je ze všech sil šlechtil a učinil co nejvíce kvetoucím, aby miloval své a byl od svých milován, spolu s nimi žil a mírně jim vládl, aby nechal na pokoji jiná království, když to, kterého se mu nyní dostalo, je více než sdostatek rozsáhlé.

S jakým sluchem myslíš, milý More, že by vyslechli takovou řeč?"

"Zajisté ne tuze nakloněným," řekl jsem.

"Pokračujme dále," pravil. "Představ si, že rádcové jednají s kterýmkoli králem a vymýšlejí, jakými uskoky by mu mohli nahromadit poklady.

Jeden radí, aby se zvýšila hodnota mince tehdy, kdy má král peníze vydávat, a zase snížila pod spravedlivou úroveň tehdy, kdy je má stahovat do pokladny, aby tím velký dluh uhradil malým množstvím peněz a za malou pohledávku pobral mnoho.

Jiný radí, aby předstíral vznik války a pod tou záminkou vymohl peníze, potom, až se mu uzda vhodným, vyhlásil mír posvátnými obřady, aby se tak omráčil zrak ubohého lidu a říkalo se, že se zbožný vládce zřejmě slitoval nad přeléváním lidské krve.

Jiný mu přivádí na mysl jakési starodávné a moly rozežrané zákony, které dlouhým odvyknutím vešly v zapomenutí a které všichni překročili, protože nikdo nepamatuje, že byly dány; dá-li podle nich vymáhat pokuty, nebude důchodu výnosnějšího a zároveň čestnějšího, protože se vše bude dít pod zdáním zřejmé spravedlnosti.

Jiný mu připomíná, aby pod velikými pokutami zakázal mnohé věci, obzvláště takové, jejichž zamezení je populární, potom aby za peníze udílel dispens těm, jejichž prospěchu zákaz vadí; tak si jednak získá oblibu u lidu, jednak mu to přinese dvojí výhodu, ať jsou již pokutováni ti, kteří se dali nachytat chamtivostí po zisku, ať zase jiným prodává výsady o to dražší, o čem je zřejmě lepším vladařem, který jen stěžej může něco povolit soukromníkovi proti prospěchu lidu, a učiní-li tak přece, tedy jen za velké peníze.

Jiný ho přesvědčuje, že by si měl zavázat soudce, aby v každé věci rozhodovali ve prospěch královského práva, že je má nadto povolávat a zvat do svého paláce, aby o věcech, které se ho dotýkají, rozprávěli za jeho přítomnosti; tím prý žádná jeho pře nebude tak otevřeně křivá, aby v ní někdo z nich - buď ze sklonu k odporování, nebo ze studu nad opakováním téhož mínění, nebo ze snahy získat si jeho přízeň - nenašel nějakou vytáčku, jak by se dalo ospravedlnit ostudné bezpráví; tak prý když se o věci, která je sama osobě zcela jasná, budou pronášet rozdílná mínění soudců a pravda se octne předmětem sporu, získá král příhodnou záminku k výkladu práva ve svůj prospěch a ostatní se k němu připojí buď ze studu, nebo ze strachu; tak bude možno potom nebojácně vynést veřejný rozsudek, neboť soudci, vynášejícímu jej ve prospěch vladařův, nemůže chybět vhodné odůvodnění, protože postačí, že na jeho straně je buďto spravedlnost, nebo slova zákona, nebo zkroucený smysl psaného textu, nebo konečně nesporné předběžné mínění vladařovo, které u svědomitých soudců převažuje všechny zákony.

Všichni se shodují a srovnávají v oné crassovské zásadě, že žádné množství zlata není dost velké pro velitele, kteří musí vydržovat vojsko. Kromě toho, že král nemůže nic učinit nespravedlivě, i kdyby nakrásně chtěl, protože všecken majetek všech lidí je jeho i se samými lidmi, že každý má v skutečnosti ve svém vlastnictví jen tolik, kolik mu králova blahovolnost neodejme; že vladaři na tom velmi záleží, aby toho bylo co nejméně, protože jeho ochrana spočívá v tom, aby lid nebujněl ani bohatstvím, ani svobodou, protože toto obojí méně trpělivě snáší krutou a nespravedlivou vládu, kdežto naopak **chudoba a nouze otupuje mysl, činí trpělivými a odnímá tlačným ušlechtilé sklony k odboji.**

Zde tedy, představ si, zase povstanu já a budu tvrdit, že všechny tyto rady jsou králi stejně nečestné jako nebezpečné, protože nejenom jeho čest, nýbrž i bezpečnost spočívá více v majetnosti lidu nežli v jeho vlastní. Budu dokazovat, že si lidé vybírají krále pro sebe a ne pro něho, aby totiž jeho prací a snažením sami žili příhodně a v bezpečí před křivdami, a že tím více se dotýká vladaře ta starost, aby se jeho lidu vedlo dobře, než aby jemu samému, právě tak, jako je povinností pastýřovou, pokud je ovčákem, pást spíše ovce nežli sebe.

Naopak ti, kdož soudí, že ochranou vladařovou je chudoba lidu, nesmírně se mýlí, jak poučuje skutečnost sama. Vždyť kde můžeš najít více sporů nežli mezi žebráky? Kdo přeje převratu usilovněji než ten, komu se zholá nelíbí přítomný stav života? Anebo kdopak má odvážnější puzení k tomu, aby bylo : vše uvedeno ve zmatek s nadějí odjinud kořistit, nežli ten, kdo již nemá, co by mohl ztratit?

Kdyby byl některý král u svých poddaných v takovém opovržení nebo nenávisti, že by je nemohl udržet v povinnosti, jestliže by neřádil bezprávím, vydíráním a konfiskacemi a nepřiváděl je na mizinu, bylo by mu zajisté lépe, aby se království vzdal, než aby je udržoval těmito úskočnými prostředky, jimiž snad udrží vladařské jméno, ale najisto ztrácí majestát.

Neshoduje se totiž s královskou důstojností vykonávat vládu nad žebráky, ale spíše nad lidmi zámožnými a blahobytnými. Právě toho si jistě byl vědom Fabricius, muž vzpřímeného a vznešeného ducha, když odpovídal, že raději chce bohatým velet než sám být bohat.

A vůbec, aby někdo oplýval rozkoší a radovánkami, když jiní ze všech stran úpějí a bědují, to nenáleží správcí

království, ale strážci žaláře.

Konečně jako je velmi nezkušený lékař, který nedovede léčit nemoc leda jinou nemocí, tak kdo nezná napravovat život občanů jinak než odnímáním životních výhod, ten nechť přizná, že nedovede vládnout lidem svobodným. Raději ať změní buď svou netečnost, nebo svou pýchu. Neboť hlavně těmito nectnostmi si zavíná, že jím lid buď pohrdá, nebo ho nenávidí. Ať žije neškodně ze svého, nechť přizpůsobí svá vydání příjmem, drží na uzdě zločinnost a spravedlivým řádem u svých poddaných hleí spíše předem zamezit nežli nechat vybujet to, co by později trestal. Zákonů, které se zrušily neužíváním, ať pošetile neobnovuje, zvláště těch, které dávno ustaly, aniž kdy byly žádoucí. Ať nikdy nepřijímá jako svěřenectví nic takového, co by žádnému soukromníkovi soudce nedovolil jakožto počínání nespravedlivé a úskočné.

Dále bych jim tu připomněl, jaký mají zákon Makarijští, kteří rovněž nebydlí tuze daleko od Utopie. U nich totiž král hned první den, kdy nastupuje vládu, za velkých obřadů zavazuje se přísahou, že nikdy nebude mít v jednom čase v pokladnici více než tisíc liber zlata anebo tolik stříbra, kolik se vyrovná hodnotě zlata. Vyprávějí, že tento zákon kdysi zavedl předobrá král, kterému ležel více na srdci prospěch vlasti než jeho bohatství, a to jako hráz proti hromadění takového množství peněz, jaké by způsobilo jejich nedostatek v lidu. Soudil totiž, že ten poklad postačí, bude-li musit buď král bojovat proti odbojníkům, nebo království proti nepřátelským vpádům; jinak však zeje menší, než aby podporoval choutky napadnout cizí državu. K tomuto hlavnímu důvodu, pro který byl zákon vydán, přistupoval ještě další: bylo jím totiž postaráno, aby bylo vždy dost peněz, kterých je denně zapotřebí na obživu občanů. A poněvadž všechno to, co v pokladnici přiroste nad zákonitou míru, musí král vydat, soudil, že nebude - on i jeho nástupci - vyhledávat příležitosti k bezpráví. Takového krále se budou špatní bát, jako ho dobří budou milovat!

Kdybch tedy takové a podobné podněty přinášel mužům, kteří jsou prudce nakloněni pravému opaku, nemyslíš, že bych hluchým vyprávěl příběh?"

"Nepochybně velmi hluchým," řekl jsem já, "a věru bych se ani nedivil. Ale mám-li říci pravdu, ani se mi nezdá, že by se měly přednášet takové návrhy a udílet rady toho druhu, o kterých můžeš být jist, že nikdy nebudou přijaty. Vždyť kterak by mohla řeč tak opovážlivá prospět nebo kterak se dostat k srdci lidí, v nichž dávno převládlo a hluboce se usadilo přesvědčení zcela odchylné? Mezi dobrými přáteli v důvěrné rozmluvě není bez půvabu tento druh akademického filozofování; ale v radách vládců, kde se projednávají veliké věci s velikou vážností, není pro tyto věci místa."

"To by znamenalo," pravil onen, "jak jsem říkal, že není u vladařů místa pro filozofii."

"Nikoli," odpověděl jsem, "jest, ale ne pro tuto akademickou, která myslí, že se cokoli hodí kdekoli. Je však ještě jiná filozofie, uhlazenější, která zná své jeviště a dovede se mu přizpůsobit. V ní kus, který právě probíhá, má obsazeny své role vhodně a důstojně. Takové filozofie bys měl užívat. Jinak je to tak, jako bys, když se hraje některá komedie Plautova, v níž mezi sebou tlachají otroci, pojednou vystoupil na proscénium v postoji filozofa a začal deklamovat ono místo z Octavie, kde se Seneca pře s Neronem. Nebylo by lépe hrát něhou roli, nežli přednášením nemístných věcí způsobit takovou tragikomedií? Vždyť přítomný kus zkazíš a zvrátíš, budeš-li míchat věci rozdílné, i kdyby to, co sám přinášíš, bylo sebelepší. Ať hraješ právě kterýkoli kus, hřej jej co možná nejlépe a neopovažuj se jej docela kazit jen proto, že ti připadá na mysl kus jiný, který je snad lepší."

Tak tomu je ve státě, tak při poradách u vladařů. Nemohou-li být zvrácené představy vytrhány i s kořeny a nedokážeš-li podle svého nejlepšího přání vyléčit neřády, dlouhým trváním zastaralé, z toho důvodu přece netřeba opouštět stát a netřeba v bouři opouštět loď, protože nejsi s to zadržet větry. Ale také nesmíš vtoukat do hlavy lidem odchylného přesvědčení nezvyklou a neslychanou řeč, o které víš, že u nich nebude mít váhy, nýbrž nepřímým směrem se máš pokusit a vynasnažit, abys ze všech sil se vším nakládal příhodně, a nemůžeš-li něco obrátit v dobro, abys aspoň způsobil, aby to bylo co nejménij zlem. Neboť se nemůže stát, aby všechno bylo dobré, ledaže by všichni lidé byli dobří, ale toho na dohlednou dobu příštích tet neočekávám."

"Takovýmto způsobem," pravil on, "nestalo by se nic jiného, než že bych já, který se snažím vyléčit jiné lidi ze šílenství, sám s nimi bláznil. Vždyť chci-li mluvit pravdu, je nezbytné, abych mluvil takové věci; jinak nevím, zda mluvit lež sluší filozofovi, jistě však nesluší mně. Avšak i kdyby snad byla jim má řeč nemilá a obtížná, přece nevidím, proč by se měla zdát opovážlivou až k pošetilosti. Kdybch vykládal to, co vymýšlí v své Ústavě Platón, nebo to, co ve svém státě dělají Utopijští, ačkoli by to bylo lepší, jak tomu také skutečně jest, přece by se to mohlo zdát nemístné, protože v této zemi trvá soukromé vlastnictví jednotlivců, kdežto tam je všechno společné. Jinak však v mé řeči - nehledíme-li k tomu, že lidem, kteří by se rozhodli zřítit se rozmanitou cestou do zkázy, nemůže být příjemná, protože připomíná minulá nebezpečí a varuje před budoucími - co, prosím, bylo tu obsaženo, aby nebylo slušné nebo i záhodno povědět kdekoli?"

Kdyby se totiž mělo jako opovážlivé a nesmyslné nechat stranou všechno, co by se zásluhou zvrácených lidských mravů mohlo zdát nemístné, bylo by třeba, abychom u křesťanů skrývali téměř všechno to, co Kristus učil a co do té míry nezakazoval skrývat, že i to, co sám učedníkům pošetpal do uší, prikazoval hlásat na střeších. Veliká většina těchto příkazů je od mravů těchhle lidí mnohem vzdálenější, než byla má řeč; ledaže kazatelé, lidé vychytralí, řídíce se tuším tvou radou, když lidé nesnadno připouštěli upravit své mravy podle pravidla Kristova, přizpůsobili jeho učení - jakoby vychýlením olovnice - k jejich mravům, zřejmě aby dosáhli aspoň nějakého přiblížení; myslím však, že tím nepořídili nic jiného, než že lidem lze bezpečněji páchat zlo.

A já bych zajisté právě tak málo pořídil v radách vladařů. Buď bych totiž měl názor odchylný, což je právě

takové, jako kdybych vůbec žádný nevyslovil, anebo názor totožný, a stal bych se, jak říká Terentiův Micio, pomocníkem v bláznovství. Neboť nevidím, co má znamenat ten tvůj ‚nepřímý způsob‘, kterým, jak soudíš, jest se přičinit, nemůže-li se vše stát dobrým, aby se s tím nakládalo shovívavě a učinilo se, pokud lze, nejméně zlým. Ale u dvora není místa pro zastírání a nelze jen přimhuřovat oko: je třeba otevřeně schvalovat nejhorší záměry a svým jménem se připojovat k nejzlobnějším rozhodnutím. Ocitl by se v úloze špeha, ba téměř i zrádce, kdo by nešlechtné úradky chválil jenom potměšile.

Dále mě vůbec nenapadá, v čem bys mohl být nějak prospěšný ve společnosti takových druhů, kteří jsou schopni spíše zkazit nejlepšího muže, nežli se sami napravit. Jejich zvrhlými návyky buď se dáš porušit, anebo zůstávaje neporušen a nevinný, budeš dělat ochrannou zeď cizí špatnosti a hlouposti. Tou měrou je nemyslitelné, že bys mohl tím svým ‚nepřímým způsobem‘ obrátit něco k lepšímu.

Proto soudím, zeje velmi krásné podobenství, kterým objasňuje Platón, proč se právem vzdalují moudří lidé politického života: když totiž vidí, jak lidé, vyhrnuvší se do ulic, nechávají se promáčet vytrvalým deštěm, a nemohou je přemluvit, aby se ukryli před deštěm a vešli pod střechu, vědouce dobře, že nic nepořídí, vyjdou-li sami, ledaže spolu s nimi zmoknou, zdržují se v příbytcích a mají dosti na tom, nemo-hou-li již vyléčit cizí pošetilost, že jsou aspoň sami v bezpečí. Ale věru, milý More, abych po pravdě řekl, k čemu se má mysl klonit: mně se zdá, že všude tam, kde trvá soukromé vlastnictví a kde všichni všechno měří penězi, stěží může kdy nastat, aby byl stát zřízení spravedlivé a prospěšné. Ledaže bys myslil, že tam je zřízení spravedlivé, kde se právě nejlepších věcí dostává lidem nejhorším, nebo tam že je šťastné, kde se úhrn statků rozděluje mezi nepatrný počet občanů a ti jsou vybaveni všestrannými výhodami, zatímco ostatní žijí v naprosté bídě.

V této souvislosti uvažuji u sebe o velmi rozumných a neobyčejně vážných zařízeních Utopijských. Ti řídí stát tak malým počtem zákonů a přitom tak výhodně, že u nich jednak osobní zdatnost má plnou váhu, jednak však při majetkovém vyrovnání všichni mají všeho v nadbytku. A když k těmto jejich mravům z druhé strany přirovnám tolik národů, které vždy hledí pořádat jiné, ač žádný z nich sám nikdy nebyl dost spořádán, u nichž každý to, čeho nabyt, nazývá svým soukromým vlastnictvím, u nichž tak veliké množství zákonů, denně narůstajících, nijak nepostačuje k tomu, aby kdo získal nebo uhájil nebo od cizích rozlišil to, co každý jednotlivec nazývá svým, čehož snadným důkazem jsou ony nekonečné rozepře, vytrvale se rodící právě tak jako nikdy se nekončící - o tom tedy když u sebe uvažuji, začínám být spravedlivější k Platónovi a méně se divím, že odmítal navrhnout jakékoli zákony lidem, kteří se odvraceli od takových zákonů, podle nichž by se o výhody dělili všichni stejně. Věřu bystře předvídal tento velmi rozvážný muž, že je jen jedna jediná ona cesta k veřejnému blahu, totiž vyhlášení majetkové rovnosti. A pochybuji, že se toho blaha kdy může dosáhnout tam, kde jednotlivci mají soukromá jmění.

Vždyť když u jistých národů každý hledí pro sebe uchvátit, co jen může, mohlo by být hmotných statků sebevětší bohatství, a přece si je celé mezi sebou rozdělí několik jednotlivců, kdežto ostatním bude ponechána bída. A bezmála se stává, že spravedlivě by byli jedni hodni osudu těch druhých, protože boháčů jsou hrabiví, nešlechtní a neužiteční, naproti tomu chudáci jsou mužové skromní, prostí a každodenní přičinlivostí zasluhující o celek než o sebe samy.

Proto jsem pevně přesvědčen, že se statky nemohou nijak správně a spravedlivě rozdělit a že nelze lidské poměry šťastně uspořádat, leč úplným odstraněním soukromého vlastnictví; naopak, dokud to zůstane, zůstane vždy u daleko největší a daleko nejlepší části lidí soužení a neuniknutelné břemeno chudoby a bídy. I když připouštím, že jí lze poněkud ulehčit, přece tvrdím, že úplně ji odstranit nelze.

Jestliže by se tudíž ustanovilo, aby nikdo nevlastnil polností nad určitou míru a aby měl každý zákonitou hranici peněžní, jestliže by se nějakými zákony učinilo opatření, aby ani vladař nebyl příliš mocný, ani lid příliš opovážlivý, dále aby nebylo ucházení o úřady, ani aby se neprodávaly, ani aby jejich zastávání nebylo spojeno s náklady - jinak se jednak poskytuje příležitost vynahrazovat si nedostatek peněz podvody a lupičstvím, jednak vzniká nutnost, aby se v čelo úřadů dostávali jen zámožní, ač by je spíše měli spravovat rozumní - takovými, pravím, zákony by bylo možné tyto zlé poměry zeslabit a zmírnit podobně, jako je možné chorému tělu beznadějně nemocného člověka prospět vytrvalými obklady; aby se však tyto zlé poměry vyléčily a přešly do dobrého stavu, na to vůbec není naděje, dokud každý bude mít soukromý majetek. Ba zatímco se snažíš jednu část nemocného organismu ošetřovat, rozjitříš ránu jiných částí: tak ve vzájemné souvislosti z léčení jednoho vzniká nemoc druhého, protože nic nemůže být nikomu přidáno, aby právě to nebylo vzato jinému."

"Ale mně se zase naopak zdá," pravil jsem já, "že nikdy nelze příhodně žít tam, kde je vše společné. Kterak by totiž mohla postačit zásoba hmotných statků, jestliže se každý odtahuje od práce, když ho nijak nepobízí vyhlídka na vlastní zisk, a naopak spoléhání na cizí přičinlivost ho dělá lenivým? Ale i kdyby byli podněcování nedostatkem, když by však žádný zákon nedovoloval podržet jako své, co by kdo získal, zdaž by nutně nevznikal nezdravý stav se stálým vražděním a vzpourami? A kdyby byla obzvláště odstraněna vážnost a úcta k úřadům, nedovedu si ani pomyslet, jaké by kdo mohl mít místo u takových lidí, mezi kterými není rozdílu."

"Nedivím se," řekl, "že se ti to tak zdá. Vždyť o té věci buď nemáš obraz vůbec žádný, anebo jen zkřivený. Ale kdybys byl býval se mnou v Utopii a viděl jejich mravy a zřízení na vlastní oči, jako jsem mohl já - žil jsem tam déle než pět let a nikdy bych se odtamtud nebyl chtěl vrátit, leda abych onen Nový svět uvedl ve známost -, pak bys rovnou přiznal, že jsi nikde nespátřil národ s tak správným zřízením jako tam."

"Ale věru," ozval se Petr Aegidius, "stěží bys mě přesvědčil, že se na onom Novém světě nachází národ s lepším zřízením než na tomto světě nám známém. Přece se zde nezrodily horší mozky, státy jsou zde tuším starobylejší než tam, a v nich vynalezla dlouhá praxe přečetná opatření výhodná pro život. Nechci ani

dodávat, že i pouhou náhodou byly u nás učiněny některé objevy, k jejichž vymyšlení by nestačil lidský mozek."

"Co se tkne stáří států," odpověděl onen, "mohl by ses správněji vyslovit teprve tehdy, kdybys přečetl dějiny onoho světa. Smíme-li jim věřit, byla u nich města dříve než u nás lidé. A dále, ať cokoli vymyslíl mozek nebo vynalezla náhoda, to se mohlo stát stejně dobře zde i tam. Ostatně jsem pevně přesvědčen, že jak nad Utopijské vynikáme nadáním, tak zůstáváme za nimi daleko pozadu snaživostí a přičinlivostí."

Podle svědectví jejich letopisů nikdy před mým příchodem do tamní země neslyšeli nic o poměrech v našich krajích, kterým oni říkají 'zarovnodennostní', s jedinou výjimkou, že se kdysi před dvanácti sty lety potopila u ostrova Utopie nějaká loď, kterou tam zanesla bouře. Byli z ní vyvrženi na břeh jacísi Římané a Egyptané, ale ti odtud potom již nikdy neodešli. Hle, kolik jejich přičinlivost dovedla vytěžit z této jediné příležitosti! Nebylo v římské říši žádného jen poněkud užitečného oboru vědění a dovednosti, aby se mu oni jednak naučili od cizinců tenkrát vyloděných, jednak přejavše šéme hledání nebyli samostatně vynalezli. K takovému dobru jim bylo několik lidí, kteří tam od nás byli jednou zaneseni. Ale jestliže snad nějaký podobný osud předtím někoho zavál odtamtud k nám, je to dokonale přikryto zapomněním, jako snad jednou vypadne z paměti potomstva, že jsem tam kdysi byl já. A kdežto oni si při jediném setkání ihned osvojili, co bylo u nás příhodně vynalezeno, myslím, že bude trvat dlouho, než my přijmeme cokoli, co je u nich lépe zřízeno než u nás. To je tuším jediná hlavní příčina, proč jejich stát je rozvážněji spravován než náš a šťastněji vzkvétá, ačkoli ani nadáním, ani bohatstvím nezůstáváme za nimi."

"Nuže, milý Rafaele," řekl jsem já, "snažně tě prosím a žádám, popiš nám ten ostrov, ale ne, prosím, stručně, nýbrž po pořádku nám vylož o jeho území, řekách, lidech, mravech, zřízeních, zákonech a vůbec o všem, co si můžeš myslit, že bychom toužili poznat - a vskutku toužíme poučit se o všem, co dosud neznáme."

"Nic neučiním raději," odpověděl, "ostatně všechno to mám v mysli pohromadě. Ale výklad si vyžádá delšího času."

"Jděme tedy," řekl jsem já, "dovnitř se naobědvat. Potom užijeme času podle své libosti."

"Dobrá," odvětil.

A tak vešedše jsme se naobědvali. Po obědě jsme se vrátili na totéž místo a usadili jsme se na téže lavici. Sluhům jsme přikázali, aby nás nikdo nerušil. Tu já a Petr Aegidius vybídli Rafaela, aby splnil, co slíbil. On tedy přisedl a vida nás napjaté a dychtivé poslechu, po krátkém odmlčení a přemýšlení začal takto.

Konec knihy první. Následuje druhá.

O OSTROVĚ UTOPII OBECNĚ

“Ostrov Utopijských v své střední části - tam je totiž i nejširší - prostírá se na vzdálenost dvou set tisíc kroků. Ostatek plochy rozlehlého ostrova má šířku o nemnoho užší, jež se ponenáhlu zmenšuje na obou stranách směrem ke koncům. Obvod, jakoby narýsovaný kružidlem v rozpětí pěti set tisíc kroků, dodává celému ostrovu podobu měsíčního srpku. Jeho růžky odděluje od sebe na vzdálenost přibližně: jedenácti tisíc kroků moře, které zasahuje dovnitř a rozlévá se po nesmírné ploše na způsob rozlehlého jezera. Tím, že tuto zátoku ze značné části obklopuje země, chráníci před větry, je její voda spíše stojatá než bouřlivá a téměř z celých útrob té země vytváří přístav, kterým všemi směry křižují lodí, k velikému užitku obyvatelstva.

Vstupní úžina je nebezpečná tu mělčinami, onde skalisky. V ní téměř uprostřed vyčnívá jakási skála, výjimečně neškodná; na ní vystavěli věž a mají ji osazenu posádkou; ostatní skály jsou skryté pod vodou a zákeřné.

Průjezdy jsou známy jen ostrovanům samým. A tak není jen náhodou, že kterýkoli cizinec může proniknout do této zátoky výhradně za vedení někoho z Utopijských. Ani pro ně samé není vstup zcela bez nebezpečí a dá se provést jenom pomocí jakýchsi signálů, které ze břehů řídí cestu. Jejich přemístěním by snadno mohli jakkoli početné nepřátelské loďstvo uvést ve zkázu.

Z druhé strany ostrova je dosti přístavů. Ale vstup na pevninu je tu všude tak chráněn, ať povahou krajiny či umělým opevněním, že hrstka obránců může odrazit nesmírné zástupy útočníku.

Ostatně, jak se u nich vykládá a jak tomu svědčí sám vzhled místa, nebyla kdysi ta země zcela obklopena mořem. Změnu způsobil Utopus, muž, který právem vítěze dal jméno krajině, předtím nazývané Abraxa, a který přivedl drsný a nevzdělaný lid k onomu stupni vybroušené vzdělanosti, jímž nyní předčí téměř všechny smrtelníky. Ten ihned, jakmile přistál a dobyl vítězství, dal prokopat šíji patnácti tisíc kroků, již ten kraj souvisel s ostatní pevninou, a tak obklopil zemi mořem. Toto dílo, k němuž nejenom donutil domorodce, nýbrž, aby nepokládali práci za pohanu, přidal nadto také všechny své vojáky, rozdělením úkolu mezi tak veliké množství lidí provedl s neuvěřitelnou rychlostí, takže sousedy, kteří se z počátku vysmívali marnosti podniku, ohromil obdivem z úspěchu i hrůzou.

Ostrov má čtyřiapadesát měst, vesměs prostorných a velkolepých, s jazykem, mravy, zřízením a zákony naprosto stejnými; všechna mají stejné rozvržení, a pokud dovoluje povaha krajiny, vesměs stejný vzhled. Ta z nich, která leží k sobě nejbližší, odděluje vzdálenost čtyřadvaceti tisíc kroků. Ale žádné není tak odlehlé, aby se z něho nedalo pěšky dojít do jiného města jednodenním pochodem. Z každého města tři měšťané, zkušenější starci, se každoročně scházejí k poradě o společných záležitostech ostrova do Amaurota. Neboť toto město, protože je svou polohou takřka ve středu země nejpříhodnější pro delegáty ze všech končin, pokládá se za první a hlavní.

Polnosti jsou jednotlivým městům přiděleny tak výhodně, že žádné z nich nemá žádným směrem méně půdy než na dvanáct tisíc kroků, z některé strany ještě mnohem více, tam totiž, kde jsou od sebe města vzdálenější.

Žádné město netouží rozšířit své území. Sami se totiž Utopijští pokládají spíše za vzdělavatele polností, které mají, než za jejich pány.

Na venkově mají po všem území vhodně umístěné domy, vybavené venkovským náradím. V těch bydlejí měšťané, střídavě se do nich nastěhovávají. Žádná venkovská rodina nemá méně členů, mužů a žen, než čtyřicet, nečítajíc v to dva nadpočetné podomky. V čele jim stojí hospodář a hospodyně, osoby vážené a zralé, a každých třicet rodin má jako hlavu jednoho fylarcha. Z každé rodiny se ročně stěhuje zpět do města dvacet členů, totiž těch, kteří dovršili na venkově dvouletí. Na jejich místo je z města povoláván stejný počet nových lidí, aby byli zaučováni od těch, kteří tam již strávili rok a jsou proto znalejší venkovských prací; příštím rokem sami zase zaučují jiné. To proto, aby z nezkušenosti nedošlo k nějaké závadě v zásobování, kdyby tam současně byli všichni nováčci se zemědělstvím neobeznámení. Třebaže je tento způsob obnovování rolníků zaveden s pravidelnou lhůtou, a to proto, aby nebyl nikdo nucen proti své vůli déle pokračovat v tomto drsnějším způsobu života, přece mnozí, jež rolnictví baví od přirozenosti, setrvávají tam po více let.

Rolníci vzdělávají půdu, krmí dobytek, dříví opatřují a svážejí do města, podle toho, jak je příhodné, po zemi nebo po moři. Kuřat chovají nesmírné množství, a to podivuhodným umělým způsobem. Nenechávají totiž slepice sedět na vejcích, nýbrž veliký počet vajec uměle zahřívají rovnoměrnou teplotou, probouzejí v nich život a vychovávají kuřátka. Ta, jakmile opustila skořápku, drží se lidí jako kvočen a hlásí se k nim.

Koně pěstují zcela málo, a to jenom divoké jezdecké, ne-čenené k jiné potřebě než k výcviku mládeže v jezdecké, sechnu totiž práci se vzděláváním polí a s vožením obstarají volci; ti, jak přiznávají, nevyrovňají se koním hbitostí, zato je předčí trpělivostí. Rovněž soudí Utopijští, že >lci nepodléhají tolika nemocem; kromě toho se dají chovat menším vynaložením jak práce, tak výdajů; a konečně, když l vysloužili pro práci, jsou i nakonec k užitku, hodíce se i pokrm.

Pole osévají, jen co potřebují pro výrobu chleba. Za nápoj m slouží víno nebo jablečný i hruškový mošt nebo někdy i čistá voda; často také do ní zavářejí med nebo lékořici, již je u nich značné množství. Ačkoliv mají

vyzkoušeno, a to neoby-ejně přesně, jak velkou spotřebu poživatin má město se svým okolním územím, přece zvyšují setbu i chov dobytka podstatně lad vlastní spotřebu, aby mohli přebytky poskytnout sousedům.

Ať je zapotřebí čehokoliv z toho, co se na venkově nevyrábí, všechny takové potřeby vyžadují od města a bez obtíží je dostávají od městských úřadů, aniž za to musí platit výměnou. Iam se každého měsíce ve velkém počtu scházejí ke slavnosti.

Když nadchází doba sklizně, oznámí fylarchové rolníkům městským úředníkům, kolik měšťanů jim mají poslat. Tento zástup ženců se k určenému dni vhodně dostaví, a při jasném (počasí je za jediný den téměř všechno sklizeno."

O MĚSTECH A ZVLÁŠTĚ O AMAUROTU

"Kdo zná v Utopii jedno město, zná všechna: tak si jsou vesměs podobná, pokud tomu není povaha krajiny na překážku. Mohl bych tedy popsat jen jedno a valně nezáleží na tom, které. Volím-li Amaurotum, činím tak proto, že je ze všech nejdůstojnější - ostatní města mu totiž vyhrazují poctu, aby bylo sídlem senátu - a mně ze všech nejlépe známé, vždyť jsem v něm strávil plných pět let.

Leží tedy Amaurotum na mírném horském úbočí. Jeho půdorys je téměř čtvercový. Jeho šířka, počínajíc maličko pod vrcholem pahorku, táhne se dva tisíce kroků k řece Anydru; délka, tvořená říčním břehem, přesahuje jen o málo šířku.

Anydrus pramení osmdesát tisíc kroků nad Amaurotem z nepatrného zřídla, ale zmohutněv přítokem jiných řek, z nichž dvě jsou dokonce dosti statné, dosahuje před městem samým značné šíře pěti set kroků; potom urazí ještě ve větší mohutnosti šedesát tisíc kroků a vlévá se do oceánu. Po celé této vzdálenosti, která dělí město od moře, ba i na několik mil nad městem, střídá se vždy po šesti hodinách příliv a odliv s rychlým proudem. Kdykoli se vevalí moře na délku třiceti tisíc kroků do řečiště Anydru, plně je zaujme svými vlnami, zahnavši říční vodu zpět; pak ještě o něco vyseji kazí slanou vodou; potom však říční voda poněnáhu sládně a již zjasněná protéká městem; při odlivu zase dosahuje čistá a neporušená říční voda téměř až k samému ústí.

S protějším břehem řeky je město spojeno mostem, ne snad dřevěným na kůlech a pilotách, nýbrž kamenným s krásně klenutými oblouky; je vystavěn na té straně, která je nejjvzdálenější od moře, aby mohly lodi nerušeně plout podél celého toho boku města.

Kromě toho mají Amaurotští ještě jeden vodní proud, ne sice veliký, ale neobyčejně mírný a příjemný. Prýští z téže hory, na jejímž úbočí leží město, a po svahu protéká jeho středem, načež vplývá do Anydru. Hlavní pramen této říčky, prýstící maličko nad městem, Amaurotští opevnili a spojili s městem, aby při nějakém vpádu nepřátel nemohla být voda zachycena, odvedena nebo otrávena. Odtud ji rozvádějí v hliněných rourách všemi směry do nižších částí města. Kde to nedovoluje povaha krajiny, přináší stejný užitek dešťová voda, sbíraná do rozměrných cisteren.

Vysoká a široká hradební zeď obkličuje město, posetá věžemi a baštami. Hradby obklopuje ze tří stran příkop, sice bez vody, ale hluboký i široký, plný trní a hloží, jež znesnadňují přístup; ze čtvrté strany nahrazuje příkop sama řeka. Ulice jsou vedeny příhodně, aby jednak dobře sloužily provozu, jednak byly chráněny před větry. Budovy jsou čisté a vzhledné a domovní průčelí vroubí ulice v dlouhé, nepřetržité řadě po obou stranách. Mezi těmito protilehlými řadami domů zaujímá místo cesta třicet stop široká. K zadním částem budov přiléhá po celé délce ulice prostorná zahrada, ze všech stran obklopená zadními stěnami čtvrti.

Není tu domu, aby neměl jednak hlavní vchod z ulice, jednak zadní východ do zahrady. Dokonce mají také dvojkřídle dveře, které se dají otevřít lehkým ručním zátahem, a pak samy sebou se zavírajíce, vpouštějí do domu kohokoli - do té míry není tu nikde nic soukromého. Ostatně samy domy si Amaurotští vždy po deseti letech vyměňují losováním.

Svých zahrad si velmi váží. Réva, ovocné stromy, keře a květiny, které tu mají, jsou tak skvělé a šlechtěné, že jsem nikde neviděl větší bohatství plodů a větší úpravnost. Pečují o ně nejen pro potěšení, nýbrž jejich horlivost je rozohňována i vzájemným soutěžením jednotlivých čtvrtí, kdo bude mít zahradu nejpěstěnější. A zajisté po celém městě bys jen tak nenašel něco, co by lépe vyhovovalo potřebám i potěšení měšťanů. Proto se zdá, že již zakladatel státu o nic nepečoval horlivěji než o zahrady tohoto druhu.

Celé rozvržení města bylo prý totiž provedeno již na začátku, a to samým Utopem. Ale výzdobu a ostatní zušlechtění odkázal Utopus za úkol budoucím pokolením, poznav, že by na to nestačil věk jediného člověka. A tak mají psáno v letopisech, které uchovávají pečlivě a svědomitě psané a obsahující dějiny sedmi set šedesáti let už od dobytí ostrova, že z počátku byly stavby zcela prosté, takřka chýše a chatrče, zrobené jen tak z jakéhokoli dřeva, se stěnami omazanými blátem; ostře zešíkmené střechy pokrývali slaměnými došky.

Nyní však lze spatřit domy vesměs třípatrové; vnější zdi jsou vystavěny z křemene nebo z tvrdého kamene nebo konečně z cihel, přičemž spáry jsou uvnitř zaplněny maltou; rovné střechy pokrývají jakousi stavební hmotou, která není nákladná, ale má takové složení, že vzdoruje ohni a v odolnosti vůči útokům počasí předčí olovo.

Vítr od oken zahánějí sklem - jeho užití je totiž u nich velmi rozšířené -, někdy také jemnou tkaninou, kterou natírají průhledným olejem nebo jantarovou šťávou, s dvojí zajisté výhodou, neboť tak se propouští dovnitř

více světla a méně chladného vzduchu.”

O ÚŘADECH

“Každých třicet rodin si každoročně volí úředníka, kterého v svém starém jazyce nazývají syfograntem, v mladším fylarchem. Deseti syfograntům a jejich rodinám stojí v čele muž, kterému kdysi dávali jméno tranibor, nyní prótofylarch. Konečně všichni syfograntové, jichž je dvě stě, vykonavše přísahu, že vyberou toho, koho pokládají za nejzpůsobilejšího, tajným hlasováním zvolí vladaře, totiž jednoho z oněch čtyř, které jim předtím navrhne lid.

Z každé městské čtvrti se vybírá jeden a vysílá se do senátu. Úřad vladařský je trvalý a doživotní, ledaže by tomu zabránilo podezření, že vladař usiluje o samovládu. Traniboři jsou voleni ročně, ale zpravidla tytéž osoby; bez důvodu je nevyměňují. Všichni ostatní úředníci jsou ustanovováni jen na rok.

Každého třetího dne, v případě potřeby častěji, scházejí se traniboři na poradu s vladařem, rokují o státních záležitostech a zrale rozsuzují pře soukromých stran, pokud se takové pře vůbec vyskytnou, a je jich opravdu poskrovnu. Do senátu přibírají vždy dva syfogranty, a to každý den jiné. A mají zákonné opatření, že v státních věcech nesmí nic vstoupit v platnost, o čem by se nejednalo tři dny před rozhodnutím. Radit se o společných záležitostech mimo senát nebo mimo veřejné schůze syfograntů trestá se smrtí.

Toto zřízení má ten účel, aby nebylo snadné, kdyby se spikl vladař s tranibory potlačit lid samovládou a změnit stav státu. Proto vše, čemu se přikládá větší význam, postupuje se schůzím syfograntů. Ti sdělí věc nejprve svým rodinám, potom se poradí mezi sebou a výsledek porady ohlásí senátu. Někdy se věc postupuje radě celého ostrova. Ba i ten zvyk má senát, že se téhož dne, kdy se něco předloží, nesmí o věci zavést rozprava, nýbrž odloží se to do příští schůze, aby nikdo, když by zprvu vychrlil, co mu slina přinesla na jazyk, necítil se později puzen vymýšlet si důvody, kterými by chránil spíše své neprozřetelně pronesené zdání nežli prospěch státu, a aby nechtěl raději připustit škodu na obecném blahu než otřesení dobrého mínění o sobě, ze zvráceného a zpozdilého studu, aby se nezdálo, že z počátku málo bystře rozvážil, ač měl právě z počátku rozvážit, aby se vyslovil raději uváženě než urychleně.”

O ZAMĚSTNÁNÍCH

“Jest jedno zaměstnání, bez rozdílu společné všem, mužům i ženám: rolnictví, jehož nikdo není zproštěn. V něm se všichni vzdělávají již od dětství, zčásti poučováním, kterého se jim dostává ve školách, zčásti tím, že jsou voděni na pole v blízkosti města, zdánlivě ke hrám, ve skutečnosti, aby se na rolnictví nejen dívali, nýbrž při příležitosti fyzické práce poznávali je z vlastní zkušenosti.

Kromě rolnictví, které je, jak jsem pověděl, všem společné, naučí se každý jedné, a to kterékoli, dovednosti jakožto své. Je to ponejvíce buď vinařství nebo Inářství nebo zednictví nebo řemeslo pracující s železem nebo dřevem.

Jiných zaměstnání, která by stála za zmínku, tu prakticky není. Šaty totiž - v odívání se sice uchovává rozdíl podle pohlaví a rozdíl svobodných od vdaných, ale jinak mají šaty na celém ostrově jediný tvar, věčně týž po celá staletí, vzhledný na pohled a vhodný jak pro tělesný pohyb, tak k ochraně před mrazem i vedrem - šaty, opakují, ty si zde zhotovuje, každá rodina sama.

Ale z ostatních oněch řemesel každý se vyučí některému, nejen muži, nýbrž i ženy. Ovšem ženy, jakožto slabší tvorové, obírají se pracemi lehčími, ponejvíce předením a tkaním; mužům připadají ostatní řemesla, pracnější.

Z největší části bývá každý vychováván v řemesle otcovském; k němu má totiž většina dorostu přirozenou náklonnost. Táhne-li však někoho srdce jinam, je adopcí převeden do kterékoli rodiny toho řemesla, o které projevuje zájem; přitom se nejen otec, nýbrž i úřady starají o to, aby se dostal k vážnému a počestnému hospodáři. Ba podobným způsobem se nikomu nebrání, je-li již v jednom řemesle vyučen, a zatouží-li nadto po jiném. Osvojiv si obojí, smí provozovat kterékoli z nich, ledaže by město stejně naléhavě potřebovalo obou.

Předním a téměř jediným úkolem syfograntů je pečovat a dohlížet, aby nikdo nezahálel, nýbrž aby se každý svědomitě věnoval svému řemeslu, arci nikoli, aby se od časného rána do pozdní noci mořil nepřetržitou prací jako tažný dobytek. Vždyť taková dřina je břemeno více než otrocké. A přece takovou dřinou je téměř všude život řemeslníků, s výjimkou Utopijských, kteří dělíce den i s nocí na čtyřadvacet stejných hodin, vykazují práci pouhých šest: tři dopoledne, po nichž jdou na oběd, a když si “po obědě dvě odpolední hodiny odpočinou, věnují další tři hodiny práci a uzavírají je večerí. Protože v poledne je podle jejich označování jedna hodina, chodí spát o osmé. Právo spánku vymezují osmi hodinami.

S časem, který vybývá mezi hodinami práce, spánku a jídla, smí každý nakládat podle svého svobodného rozhodnutí, ne aby ho zneužíval ve zhýralosti nebo otupělosti, nýbrž aby dobu, v níž je prost svého zaměstnání, zcela podle své libosti věnoval jakémukoli jinému snažení.

Většina lidí vynakládá tyto přestávky na vzdělání. Je totiž u nich obvyklé, že se v časných hodinách ranních konají přednášky, na nichž je účast povinná jenom pro ty, kteří jsou speciálně vybráni pro studium. Jinak se k poslechu přednášek sbíhá převeliké množství lidí ze všech stavů, společně mužů i žen; volí si každý jinou, o

co má kdo přirozený zájem.

Chce-li však někdo strávit i tento čas ve svém pracovním oboru, což se v praxi přihází u mnohých, jejichž duch se ne-povznáší k uvažování v žádném vědním oboru, nijak se mil, v tom nebrání, ba dostává i pochvalu jako užitečný pro státu

Po obědě tráví hodinu zábavou, v létě v zahradách, v zíníe v oněch společných síních, kde obědvají. Tam buď provozují hudbu, nebo se osvěžují hovorem. Kostek a podobných nejapných i zhoubných her vůbec neznají. Jinak se u nich vyskytují dva druhy her, poněkud podobné hře v šachy. V jedné jde o bitvu čísel, v níž vyhrává číslo nad číslem. V druhé bojovným utkáním spolu zápolí ctnosti a nepravosti. V této hře se velmi případně ukazuje jednak vzájemný rozpor nepravostí, jednak jejich svorný postup proti ctnostem; dále, které nepravosti se stavějí proti kterým ctnostem, jakými silami bojují otevřeně, jakými uskoky útočí z boku, jakou ochranou ochromují ctnosti sílu nepravostí, s jakou dovedností unikají jejich nástrahám, konečně jakými způsoby může ta neb ona strana dobyt vítězství.

Ale v této souvislosti si musíme něčeho všimnout bedlivěji, abyste neměli mylnou představu. Mohli byste totiž myslit, že když pracují jenom šest hodin, je snad nebezpečí, aby se nedostavil nějaký nedostatek potřebných věcí. Ale ve skutečnosti k tomu vůbec nemůže dojít, ba ona pracovní doba je pro opatření všeho, čeho si vyžaduje nutnost nebo příjemnost života, nejenom dostačující, nýbrž dokonce nadbytná. To uznáte i vy, uvážíte-li u sebe, jak velká část lidu u jiných národů tráví čas v nečinnosti. Jsou to především skoro všechny ženy, tedy polovice plného počtu, anebo zase, kde jsou ženy aměštnány, tam obvykle místo nich chrápou muži. K tomu iřistupuje veliký a velmi zahálčivý zástup knězi a řeholníků. Dále připočti všechny boháče, zvláště pány panství, které obecně nazývají urozenými a šlechtici. K nim připoj jejich dvořanstvo, zřejmě vesměs to sebranku lehce ozbrojených větroplachů. Konečně sem přidruž statné a zdravé žebráky, kteří přestíranou chudobou zastírají lenost. Zajisté shleďáš, že těch, jejichž prací se pořizuje všechno to, čeho lidé potřebu-jí, je mnohem méně, než sis myslil.

Považ u sebe dále, jak málo i z těchto pracujících se oddává řemeslům nezbytným; vždyť taní, kde vše měříme penězi, nutně se musí provozovat mnoho řemesel zhola nicotných a zbytečných, která slouží jenom přepychu a požitkářství. Ovšem, kdyby se právě toto množství lidí, které nyní pracuje, rozdělilo na tak malý počet řemesel, jako jich jen málo vyžaduje vhodná míra přirozené potřeby, při takovém přebytku zboží, jaký by potom nutně musil být, byly by ceny výrobků příliš nízké, aby si tím mohli řemeslníci uhájit živobytí. Avšak kdyby všichni ti, kteří nyní maří čas v řemeslech sloužících přepychu, a nadto celá ta cháaska nečinných povalečů, z nichž každý spotřebuje oněch věcí, jež jsou dodávány prací jiných osob, tolik, kolik dva jejich výrobci, kdyby ti tedy byli vesměs zařadění do výroby, a to jenom užitečných předmětů, snadno pozoruješ, jak málo času by bylo více než dost, aby se opatřilo všechno to, čeho si vyžaduje důvod jednak nezbytnosti, jednak pohodlí, přibíraje k tomu i důvod rozkoše, arci rozkoše pravé a přirozené.

A to právě činí zřejmým skutečné poměry v Utopii. Tam totiž v celém městě i s přilehlým sousedstvím ze všech mužů a žen, jejichž věk a síly stačí k práci, povoluje se zproštění od práce rukou sotva pěti stům lidí. Mezi nimi syfogranti, třebaže jsou zákonně osvobozeni od práce, přece se sami z ní nevyjímají, aby tím spíše svým příkladem povzbudili k pracím ostatní. Stejnému osvobození se těší i ti, kterým lid na doporučení knězi tajným hlasováním syfogranti povoluje trvalé zproštění od práce, aby se mohli důkladně vzdělat ve vědách. Jestliže některý z nich zklame naději, kterou v něho skládali, je přeřaděn zpět mezi řemeslníky. Naopak nezřídka se přihází v praxi, že některý z dělníků ony volné chvíle oddechu zasvětil vědeckému studiu s takovým úspěchem své příčinlivosti, že může být odňat svému řemeslu a přeřaděn do třídy vzdělanců.

Z této třídy vzdělanců jsou vybírání vyslanci, knězi, traniboři a konečně sám vladař, kterého Utopijští nazývají svým starým jazykem barzanem, mladším jazykem adémem. Poněvadž téměř všechen ostatní lid ani nezahálí, ani není zaměstnán neužitečnými řemesly, lze snadno odhadnout, jak malého počtu pracovních hodin je třeba k vykonání celého souboru dobrého díla.

K tomu, co jsem připomněl, přistupuje kromě toho ta výhoda, že Utopijští potřebují ve většině nezbytných řemesel méně práce než jiné národy.

Neboť především stavba nebo oprava budov si proto vyžaduje všude jinde ustavičnou práci tak četných dělníků, že co otec vystavěl, nechává nehospodárný dědic pozvolna se rozpadat; a tak, co se mohlo s nejmenší námahou včas zachránit, je nucen jeho nástupce úplně obnovovat s vynaložením velikých sil. Ba často také dům, který si někdo postavil s nesmírným nákladem, druhému člověku zhýčkaného vkusu nevyhovuje, takže jím opovrhne, ponechá jej brzkému rozpadu a vystaví si jinde jiný dům, opět s nemějším nákladem. Naproti tomu u Utopijských, kde vše je vyrovnáno a stát organizován, přihází se jen velice zřídka, aby se pro budovy vybíralo nové stanoviště. Rovněž se tu nejenom rychle provádějí opravy zjištěných stavebních závad, nýbrž i do budoucna se včas předchází možný jejich vznik. Výsledkem této péče je, že budovy s vynaložením nejmenší námahy vydrží co nejdéle a že příslušní řemeslníci někdy nemají co na práci, ledaže podle příkazu zatím doma opracovávají dřevo a vhodně přisekávají kámen, aby mohla v případě potřeby stavba rychleji vyrůst.

Dále uvaž, jak málo práce potřebují Utopijští v oděvnictví. Především, pokud jsou v práci, odívají se zcela prostě kožemi nebo kožešinami, a ty jim vydrží na sedm let. Když vycházejí na ulici, navlékají se do pláště, aby jím zakryli onen hrubší oděv. Pláště mají po celém ostrově jedinou barvu, a to přirozenou barvu materiálu. Proto je u nich nejenom mnohem méně spotřeba vlněného sukna než kdekoli jinde, nýbrž také jeho výroba je mnohem méně nákladná. Plátno se vyrábí méně pracně, a tím je jeho užívání rozšířenější. Ale u plátna hledí se jen na bělostnost, u sukna jen na čistotu; jemnějšímu vlasu nepřikládají nějaké zvláštní

hodnoty. Tím se stává, že všude jinde jedinému člověku nestačí čtyři až pět různobarevných vlněných šatů a stejný počet hedvábných, o něco zhyčkanějším lidem ani deset, naproti tomu v Utopii se každý spokojí jediným rouchem, povětšinou na dobu dvou let. Pochopitelně nemá ani důvodu, aby si jich přál více, neboť kdyby je měl, nebyl by nijak chráněnější proti chladu a rovněž by se nezdál ani o chlup nastrojenější.

Poněvadž se tedy všichni věnují praktickým řemeslům a v nich vystačují s menším počtem výrobků, stává se ovšem, že při nadbytku zásob všech tovarů vodí někdy nesmírný zástup lidu na opravu veřejných silnic, jsou-li některé poškozeny opotřebováním, velmi často dokonce, protože se nenaskytá potřeba ani takové nějaké práce, veřejnou vyhláškou snižují pracovní dobu.

Vůbec jejich úřady netrápí občany zbytečnou prací proti jejich vůli, protože jejich státní zřízení především sleduje ten jediný cíl, aby se stlačením fyzické služebnosti, pokud to připouští veřejný zájem, všem občanům dostávalo co nejvíce času pro svobodné vzdělávání ducha. Neboť v něm spočívá podle jejich přesvědčení životní štěstí."

O SPOLEČENSKÝCH VZTAZÍCH

"Ale již se zdá záhodné vyložit, jaké jsou vzájemné vztahy mezi občany, jak se lidé mezi sebou stýkají a v jaké podobě je u nich vše rozděleno.

Protože se obec skládá z rodin, začneme tedy s rodinou. Tu povětšinou tvoří lidé zpříznění. Dívky sice, když dospějí, vdávají se a odcházejí do domova svých manželů. Avšak synové a potom i vnuci zůstávají v rodině a poslouchají nejstaršího z příbuzných. Je-li ten postižen stařeckou slabomyslností, nastupuje na jeho místo muž věkem nejbližší. Aby však obec příliš neprořídla nebo zase nemírně nezbytněla, je stanoveno, že žádná rodina - a je jich v každé obci šest tisíc, nečítajíc v to ty, které bydlí na venkově - nesmí mít méně dospělých členů než deset a více než šestnáct (počet nedospělých se totiž nedá předem omezovat). Tato míra se snadno dá zachovat tím, že jsou dospělí lidé z početnějších rodin přepsáním převáděni do rodin méně početných.

Jestliže však někdy počet lidí v celé obci překročí náležitou míru, nahrazují odtud Utopijští nedostatek dorostu v některém jiném ze svých měst.

Přesáhne-li náhodou přírůstek obyvatelstva na celém ostrově stanovenou mez, pak odepíší z každého města příslušný počet občanů a vyšlou je jako osadníky na nejbližší pevninu do kterékoholi kraje, kde domorodcům zbývá hojně neobdělané půdy. Takovouto osadu zřizují podle svých vlastních zákonů, přiberou však do ní tamní domorodce, chtějí-li s nimi žít společně. Setkají-li se se souhlasem, snadno s nimi splývají v jediné životní společenství s týmiž mravy, a to k dobru obou národů; svou civilizací totiž způsobí, že země, která se předtím zdála, skoupá a neúrodná pro jeden národ, stane se bohatě postačující pro oba. Odmítají-li domorodci žít podle utopijských zákonů, vyženou je z toho území a sami se o ně rozdělí. Narazí-li osadníci na branný odpor, utkávali se válkou. Pokládají to totiž za zcela spravedlivý důvod k válce, jestliže některý národ takové půdy sice sám neužívá a vlastní ji jako prázdnotu a neobdělanou, avšak nechce dopřát jí užívat a ji vlastnit jiným, kteří se z ní mají podle příkazu přírody živit.

Zmenší-li nějaká pohroma některé z jejich měst tou měrou, že se úbytek nedá nahradit z jiných částí ostrova (má-li být každému městu uchována náležitá míra obyvatelstva), což se prý, pokud paměť sahá, přihodilo jenom dvakrát jako následek řádění moru, doplňují je návratem občanů z osady. Raději totiž dopouštějí, aby zahynuly osady, než aby se zmenšilo některé z měst ostrova.

Ale vraťme se k soužití občanů. Nejstarší člen, jak jsem řekl, stojí v čele rodiny; službou jsou povinny manželky manželům, děti rodičům a všeobecně mladší starším.

Celá obec se dělí ve čtyři stejné části. Ve středu každé čtvrti je tržiště všech předmětů. Sem jsou do jistých domů sváženy plody práce každé rodiny a jednotlivé druhy jsou zvlášť rozděleny po stodolách. Odtud požaduje každý hospodář rodiny, co pro sebe nebo pro své lidi potřebuje, a o cokoli požádá, dostává bez peněz a vůbec zcela bez jakékoli náhrady. Proč by totiž mělo být cokoli odepřeno, když jednak všeho je více než dost, jednak není naprosto obavy, že by někdo chtěl žádat více, než potřebuje? Vždyť si ani nelze myslit, že by někdo žádal o zbytečnosti, když je přece přesvědčen, že mu nikdy nebude nic chybět. Věru chtivým a kořistnickým činí buď strach z nouze, to u všech živých tvorů, nebo, a to jenom u člověka, pýcha, která si pokládá za slávu předčít ostatní zbytečnou okázalostí. Pro nepravost tohoto druhu není ve zřízení Utopijských vůbec místa.

K tržištím, o kterých jsem se zmínil, přistupují trhy potravinové, na něž se sváží nejenom zelenina, ovoce a chléb, nýbrž kromě toho i ryby a maso. Mají je mimo město na vhodných místech, aby mohli vodním proudem vymýt od uschlé krve a trusu dobytčata, zabitá a očištěná rukama otroků. Neboť jednak nepřipouštějí, aby si občané navykli řeznickému zabíjení zvířat, protože soudí, že se častější praxí poněmáhlu otupuje lidskost, nejvládnější to cit naší přirozenosti, jednak nedovolují, aby se do města přinášelo cokoli špinavého a nečistého, jehož rozkladem by se mohl zkazit vzduch a zavléci sem nemoc.

Kromě toho má každá městská čtvrť jakési prostorné společenské síně, postavené ve stejných vzdálenostech od sebe, z nichž každá je opatřena svým jménem. Ty jsou sídlem syfografantů. Ke každé z nich přísluší třicet rodin, z každé strany patnáct, které sem docházejí se stravovat. Špižírnicki každé takové síně se * dostávají v určitém hodinu na tržiště; tam sdělí počet svých strávníků a žádají pro ně pokrm.

Ale především se bere zřetel na nemocné, o něž se pečuje ve veřejných špitálech. V obvodu města mají totiž

čtyři špitály, v malé vzdálenosti mimo hradby; a to tak rozsáhlé, že by se mohly přirovnat ke stejnému počtu městeček. Zařídili to tak ze dvou důvodů: jednak, aby se tam vešel jakkoli veliký počet nemocných bez stísnění, a tudíž bez nepohodlí, jednak aby ti, kdož jsou postiženi takovou nemocí, jejíž nákaza se plíží od jednoho k druhému, mohli být umístěni poněkud dále stranou od styku s jinými lidmi. Tyto špitály jsou tak zřízeny a vybaveny vším, co může přispět ke zdraví, dále tak laskavým a pečlivým ošetřováním a tak ustavičnou přítomností nejzkušenějších lékařů, že ačkoli tam není nikdo poslán proti své vůli, přece není v celém městě téměř nikoho, aby si v ne- \ moci nepřál raději ležet tam než ve svém domě.

Když dostane špižírník nemocných potřebné potraviny podle lékařského předpisu, potom se vše nejlepší rozdělí mezi jednotlivé společenské síně úměrně podle počtu strážníků v každé z nich. Přednostní zřetel se bere jen na vladaře, biskupa a tranibory, rovněž na vyslance a na všechny cizince, jsou-li jací - bývá jich málo a ještě jen zřídkakdy, ale i pro ně, když jsou přítomni, jsou připraveny určité a plně vybavené domovy.

Do připomenutých společenských síní se schází celasyfograncie k obědu i k večeři ve stanovenou dobu, nadto vždy ohlašovanou zvukem kovové trubky, s výjimkou těch, kteří leží ve špitálech nebo doma. Jinak Utopijští nikomu nezakazují ucházet se na tržišti, jakmile jsou vyřízeny požadavky společenských síní, o potraviny, jež by si odnesl domů. Vědí totiž, že nikdo to jen tak bezdůvodně neučiní, neboť i když není nikomu zakázáno stravovat se doma, přece nikdo to rád nečiní, protože by se to nepokládalo za čestné a zároveň by bylo pošetilé podstupovat námahu přípravy chatrnějšího oběda, když je možnost jíst skvěle a bohatě v síni tak blízké.

V té společenské síni všechny úkony spojené s trochu větší špínou nebo námahou vykonávají otroci; avšak úkol vařit, připravovat pokrmy a konečně vystrojit hostinu připadá jenom ženám z každé rodiny, které se v tom ovšem střídají.

Zasedá se u tří nebo více stolů, podle počtu strážníků. Muži mají místo u stěny, ženy na vnější straně, aby mohly, přihodí-li se jim nečekaně něco zlého, což se někdy stává těhotným, bez porušení řady povstat a odebrat se ke kojícím ženám. Ty sedí s kojenci odděleně ve zvláštním večeřadle k tomu určeném, které je vždy vytopeno a opatřeno čistou vodou a rovněž i kolébkami, aby mohly matky děťátka uložit, podle libosti u ohně rozbalit z povijanů a osvěžit je volností i hrou. Každá žena kojí svého potomečka, ledaže jí v tom zabrání smrt nebo nemoc. Přihodí-li se to, ženy syfograntů rychle hledají kojnou. A není to nesnadné, neboť ženy, které to mohou zastat, nevěnují se žádné službě raději, protože jednak všichni takové milosrdenství provázejí chválou, jednak dítě, takto odkojené, uznává kojnou za svou matku.

V síni kojících žen sedají všechny děti, které nedosáhly prvního pětiletí. Ostatní nedospělí - mezi ně počítají mládež obojího pohlaví až do let, kdy se může ženit nebo vdávat - buďto posluhují u stolů, anebo, dokud toho pro útlý věk nejsou schopni, přece tu stojí, a to v naprostém tichu. Obojí pojídají to, co jim sedící podají, a nemají jiné zvláštní doby k jídlu.

Uprostřed prvního stolu-je to místo nejčestnější a lze odtud přehlédnout celou sešlost, protože ten stůl je umístěn napříč v nejvyšší části jídelny - zasedá syfogrant s manželkou. K nim se připojují dva z nejstarších; sedí totiž u každého stolu vždy čtyři osoby. Leží-li však v obvodu té syfograncie kostel, sedí se syfograntem kněz a jeho manželka tak, aby předsedali.

Po obou stranách jsou umístěni mladí, potom zase starci, a takovýmto způsobem jsou po celém domě vrstevníci pohromadě, zároveň však jsou promíšeni lidmi opačného stáří. Zařídili to prý tak proto, aby vážnost a ctihodnost starců udržovala na uzdě mladší od nešlechtné zvůle slov a posušek, protože nic se nemůže u stolu díť ani říkat, aby to uniklo starcům, kteří z každé strany sousedí.

Chody jídel se nepředkládají od prvního místa pořadem, nýbrž nejprve se nosí právě nejlepší pokrmy všem starším na význačných místech; teprve potom se obsluhují rovnoměrně ostatní. Avšak starci podle svého rozhodování udílejí kolem sedí - čím ze svých znamenitých pochutin, jichž by nebylo takové množství, aby mohli být dostatečně poděleni všichni po celém domě. Tak se jednak starším osobám zachovává povinná úcta, jednak však stejných výhod se dostává všem.

Každý oběd a večeři zahajují nějakým mravoučným čtením, ale stručným, aby se nezprotivilo. Nato podnětně přicházejí starší s řečmi počestnými, ne však chmurnými ani nevtipnými. Vůbec se nesnaží dlouhými výklady zaplnovat čas oběda, naopak, rádi si poslechnou také mládež: do té míry ji úmyslně podněcují, aby vyzkoušeli rozum a nadání jednoho každého, jak se projeví ve svobodném ovzduší hostiny. Obědy bývají kratičké, večeře bohatější, protože po oněch následuje práce, po těchto spánek a noční odpočinek, o němž se domnívají, že účinně napomáhá zdravému zažívání. Žádné jídlo není bez hudby, rovněž na závěr nikdy nechybí dezert. Též zapalují kadidlové vůně, rozprašují voňavky a vůbec podnikají vše možné ke vzbuzení příjemné nálady u hodovníků. K této stránce mají sklon trochu až příliš vyvinutý, takže nepokládají za zakázáno rozkoš jakéhokoli druhu, jen když z ní nevyplyne nějaká nepohoda.

Tak se tedy stravují v městě. Na venkově však, protože jsou všichni vzdáleností od sebe příliš rozptýleni, jedí každý ve svém domě. Žádné rodině totiž nechybí zde nic k živobytí, vždyť právě od nich pochází souhrn všeho toho, čím se živí lidé městští."

O CESTOVÁNÍ UTOPIJSKÝCH

"Zatouží-li někteří buďto navštívit přátele bydlící v jiném městě, nebo i jen zhlédnout místo samo, snadno dosáhnou dovolení od svých syfograntů a traniborů, ledaže by se nějaká potřeba stavěla na překážku. Celá

skupina současných poutníků je provázena vladařovým listem, v němž se jednak potvrzuje, že bylo dáno svolení k cestování, jednak se předpisuje den návratu. Poskytne se jim povoz se státním otrokem, který má řídit a opatrovat spřežení volků. Obvyčně však cestující, nemají-li mezi sebou ženy, vracejí povoz jako břemeno a přítěž. Ačkoli s sebou nic neunesou, přece jim po celé cestě nic nechybí; jsou totiž všude doma. Zdrží-li se v některém místě déle než den, provozuje tam každý své řemeslo a tamní příslušníci téhož cechu se jich ujímají s největší laskavostí.

Jestliže by se někdo o své újmě potuloval mimo své území a byl dopaden bez vladařova písemného povolení, je pokládán za zběha, vrácen a přísně potrestán. Toho, kdo by se o totéž pokusil znovu, stihne otroctví. Je-li někdo puzen touhou potloukat se po venkově náležejícím jeho obci, a má-li dovolení hospodářovo i souhlas manželčin, nebrání se mu v tom; ale ať přijde venku kamkoli, nedostane nikde jíst dříve, než splní dopolední pracovní úkol, nebo jak mnoho se tam před obědem obvykle dělá. Za takovýchto podmínek může jít kamkoli v území svého města. Bude totiž městu neméně užitečný, než kdyby byl v městě.

Již z toho vidíte, jak se v Utopii nepovoluje nikde zahálet a netrpí žádná záminka k nečinnosti. Není tu vináren, není pivnic, nikde nevěstince, žádná příležitost ke zkáze mravů, žádná místa k ukrývání nebo tajným schůzkám, nýbrž přítomná pohotovost očí všech lidí činí nezbytným věnovat se buď obvyklé práci, nebo jenom výjimečně čestné prázdní.

Lidu takovéhoho způsobu života se nutně musí dostávat hojnosti všech potřeb, a protože se tento blahobyť rovnoměrně rozděluje na všechny, není divu, že nikdo nemůže být chudásem nebo žebrákem.

V mentiranském senátu, do kterého, jak jsem již pověděl, vysílají všechna města každoročně po třech zástupcích, vždycky se zjistí, čeho je v kterém městě nadbytek a zase co se kde vydařilo jenom skoupěji, a po tomto zjištění ihned přebytek jednoho města nahradí nedostatek druhého. A činí tak zdarma, aniž oplátkou něco dostávají od těch, které obdarovávají, nýbrž za to, co ze svých věcí dají obyvatelům některého města, nic po nich nepožadují, dostávají od jiného města, kterému nijak nepřispěli, zase to, čeho sami mají nedostatek. Tak je celý ostrov jako jedna rodina.

Když mají sami o sebe dostatečně postaráno - a to podle jejich přesvědčení nenastává dříve, dokud nemají všeho na dva roky, z opatrnosti, jaký bude příští rok - pak ze svých přebytků vyvázejí do jiných krajín veliké množství obilí, medu, vlny, lnu, dříví, červců a nachovců k barvení látek, vosku, loje, kůže, nadto i živých zvířat. Z toho ze všeho sedminu věnují darem pro chudé obyvatele oné krajiny, kam vyvázejí, ostatek tam prodají za přiměřeně mírnou cenu. Z tohoto obchodu si zase přivážejí do vlasti nejenom ono zboží, kterého mají doma nedostatek - není to skoro nic jiného než železo -, nýbrž i mimo to velikou hojnost stříbra a zlata. A poněvadž to tak provozují již dlouhou dobu, nastřádali si všude v tomto, směru větší bohatství, než bys byl ochoten věřit. Proto nyní jim pramálo na tom záleží, zda prodávají za hotové či na úvěr, a daleko největší část jmění mají uloženu v dlužních úpisích. Ale při jejich spisování v obvyklé listinné podobě nikdy nedbají záruky jednotlivců, nýbrž jenom veřejné záruky obecní. Když nadejde den splatnosti, začne cizí město od soukromníků vymáhat úvěrné částky, ukládá je do obecní pokladny a užívá úroků z těchto peněz, dokud se o ně Utopijští nehlásí. A ti se ponejvíce nehlásí o ně nikdy, neboť nepokládají za spravedlivé něco, co pro ně vůbec nemá užitečné hodnoty, odnímat těm, kterým to dobře slouží. Jinak se o peníze hlásí teprve tehdy, je-li třeba, aby nějakou jejich část půjčili jinému národu, anebo musejí-li vést válku.

Pro tento jediný případ uchovávají také onen poklad, který mají doma, aby jim byl záštitou pro zahraniční ohrožení, nebo pro náhlé příhody, hlavně z toho důvodu, aby mohli za velmi slušnou mzdu najmout cizí žoldnéře; ty vystavují nebezpečí raději nežli své spoluobčany, dobře vědouce, že sami nepřátelé se velmi často dají koupit za velké peníze a za ně jsou svolní buď ke zradě, nebo k otevřenému boji mezi sebou.

Proto uchovávají onen nedocenitelný poklad, ale nikoli jako poklad, nýbrž způsobem, který se věru stydím vám vypravovat, z obavy, že mé řeči nebudete věřit. A tato obávaje tím oprávněnější, oč lépe sám o sobě vím, že kdybych to nebyl na vlastní oči viděl, stěžl bych se byl dal pohnout, abych to uvěřil někomu jinému, kdo by to vykládal. Je totiž zjev téměř nutný, že posluchači mají tím větší nedůvěru, čím více jsou vypravovaná sdělení vzdálena jejich mravům. Avšak rozvážnému posuzovateli snad bude méně nápadné, jestliže při tak silné odlišnosti ostatních jejich zřízení od našich je třeba i u stříbra a zlata vycházet z jejich celkového způsobu hodnocení nežli z našeho. Poněvadž totiž sami neužívají peněz, nýbrž vyhrávají si je jenom pro eventuální potřebu, která se právě tak může vyskytnout, jako vůbec nemusí nikdy nastat, není divu, že ke zlatu a ke stříbru, z nichž se vyrábějí peníze, mají jen takový poměr, že si jich u nich nikdo necení více, než odpovídá přirozené povaze těchto kovů. A v tomto směru musí každý uznat, že se tyto kovy ani zdaleka nevyrovnávají železu, bez něhož by věru lidé nemohli žít o nic lépe než bez ohně a bez vody, kdežto zlatu a stříbru neudělila příroda žádnou možnost užití, abychom se bez něho snadno neobešli. Teprve lidská pošetilost přisoudila cenu něčemu, co se vyškrtá zřídka, kdežto příroda zcela naopak, jako nejshovívavější matka, umístila na dosah ruky právě nejlepší dary, jako vzduch, vodu, ba i zemi, zato věci nicotné a nemající přinést žádného prospěchu uklidila do hloubky co největší.

Proto kdyby se u Utopijských ukládaly tyto kovy do nějaké věže, mohl by se vladař a senát dostat do podezření, jak již bývají lidé pošetile horliví, že chtějí lid nějakým uskokem obelstít a sami z oněch kovů požívat nějaké výhody. Dále, kdyby z nich zpracovatelé kovů nadělali číše a jiné takové tepané předměty a kdyby se pak někdy vyskytla nutnost zase je roztavit a vynaložit na vojenský žold, soudí, že by se jen neradi loučili s tím, co by si již jednou byli oblíbili. Aby tomu předem zabránili, vymysleli si zvláštní způsob, který je stejně ve shodě s ostatními jejich zařízeními, jako je na míle vzdálen našich, kde se zlato tolik hodnotí a tak pečlivě ukládá, způsob naprosto neuvěřitelný, s výjimkou těch, kdož se s ním seznámili na místě. Kdežto totiž

jedí a pijí jenom z nádobí hliněného nebo skleněného, sice velmi vkusně vyrobeného, ale zcela laciného, ze zlata a ze stříbra dávají zhotovovat - a to nejenom ve společných síních, nýbrž i v soukromých domech šmahem - nočníky a všechny nejspínavější nádoby. Kromě toho z týchž kovů se u nich dělají řetězy a tlusté okovy, kterými spoutávají otroky. Konečně jestliže u nich někteří občané upadli v běžečtí pro nějaký zločin, z uší takových lidí visí zlaté náušnice, jejich prsty objímají zlaté prsteny, kolem šíje se vine zlatý řetěz, ba i zlatým kruhem je poutána jejich hlava. Tak se starají všemi prostředky o to, aby u nich bylo zlato i stříbro v potupném opovržení. A tím se stává, že kdežto ostatní národy by si tyto kovy daly vyrvat jen s nemenší snad bolestí než vlastní útroby, u Utopijských, kdyby se někdy vyskytl požadavek vydat je všechny bez rozdílu, není nikoho, kdo by myslil, že utrpěl ztrátu jediného tróniku.

Kromě toho sbírají na pobřeží perly, ba i najdou-li náhodou v některých skalách démanty a rubíny - úmyslně je totiž nevyhledávají -, vybrušují je a ozdobují jimi malá dětátka. Ta se v prvních letech nejtělejšího mládí takovými cetkami chlubí a pyšní, jakmile však jen trochu odrostou a uvědomí si, že třepek toho druhu užívají jenom děti, bez jakéhokoli vybízení rodičů, z vlastního smyslu pro stud je odkládají právě tak, jako naše děti, když dospívají, odvrhují ořechy, amulety a panenky.

Jak takovéto zařízení, od ostatních národů zcela rozdílné, má rovněž zcela rozdílný vliv na rozvoj citění, to jsem si neobjasnil nikdy zřetelněji než při návštěvě vyslanců národa Anemóliů. Ti se dostavili do Amaurota v době mého tamního pobytu, a poněvadž přicházeli vyjednávat o důležitých záležitostech, shromáždila se tam ještě před jejich příchodem ona trojčlen-ná poselstva občanů z každého města.

Všichni vyslanci sousedních kmenů, kteří tam někdy dříve přistáli a dobře znajíce mravy Utopijských věděli, že u nich nákladný oděv není v nijaké cti, že hedvábný šat je pro posměch a zlato se dokonce pokládá za ostudné, obvykle se dostavovali v ústroji co nejskromnějším. Ale Anemóliové, protože bydleli poněkud dále a měli s Utopijskými méně styků, když uslyšeli, že na ostrově mají všichni stejný kroj, a to ještě hrubě jednoduchý, byli přesvědčeni, že nemají, čeho neužívali, a sami jsou spíše pyšní než moudří, rozhodli se, že úpravností výstroje budou představovat takřka bohy a že leskem svého nádherného šatu oslní oči ubohých Utopijských. A tak vkročili tři vyslanci se stovkou panošů, všichni v oděvech pestrých barev, namnoze hedvábných, vyslanci sami - doma totiž náleželi ke šlechtě - v hávu zlatém, s velikými zlatými řetězy a náušnicemi, mimo to se zlatými prsteny na ruku a ještě v kloboucích posetých zlatými prýmkami, z nichž zářily perly a drahé kameny, vůbec ozdobeni vším tím, co bylo u Utopijských bud" trestem otroků, nebo ostudou lidí bezectných, anebo dětskými tretkami. Stálo za to vidět, jak pyšně zvedali hřebínky, když porovnávali svou výstroj s oděvem Utopijských -jejich lid se totiž nahnul do ulic. Z druhé strany neméně rozkošné bylo pozorovat, jak velice se zklamali v své naději a v očekávání a jak daleko se octli od té úcty, které chtěli dosáhnout. Vždyť očím Utopijských - všech, s výjimkou jenom několika jednotlivců, kteří z nějakého vhodného důvodu již dříve navštívili cizí národy - zdála se celá ta skvělá nádhera ostudnou a uctivě pozdravující právě nejnižší sluhy jako pány, nechali vyslance samotné přejít vůbec bez jakéhokoli projevu úcty, protože je podle zlatých řetězů pokládali za otroky. Ba byl bys mohl také spatřit, jak děti, které již odhodily drahé kameny a perly, nyní, když je spatřily připevněné na kloboucích vyslanců, šfouchaly matku do boku a volaly k ní: 'Hle, máti, takový veliký klacek a ještě má perly a kamínky, jako kdyby byl chlapeček!' Ale matka, i ona docela vážně: 'Mlč, chlapče,' pravila, 'je to snad nějaký šašek pánů vyslanců.' Jiní zase haněli ty zlaté řetězy; nejsou prý vůbec k potřebě, protože jsou tak tenké, že by je otrok snadno rozlomil, a tak volné, že kdyby se mu zachtělo, mohl by je setřást a kamkoli utéci svobodně a volně.

Když se tam však vyslanci již dva tři dny pozdrželi a když shledali, že je tam taková spousta zlata v naprosté nevážnosti a v nemenším opovržení, nežli jaké se u nich těší úctě, kromě toho, že na řetězy a pouta jediného uprchlého otroka bylo sneseno více zlata a stříbra, než zač stála celá výstroj jich tří, zastyděl se a se schlíplými křídly odložil všechnu tu strojenost, kterou se tak povýšeně vyšňořili. Hlavně však tak učinili, když důvěrnějšími hovory s Utopijskými poznali jejich mravy a názory.

Ti se totiž podivují, že vůbec může být na světě někdo, kdo by měl potěšení z pochybného lesku nepatrného třpytivého kaménku, když přece může hledět na nějakou hvězdu a konečně na samo slunce, nebo že je někdo tak šilený a sám si připadá vznešenější pro jemnější vlas sukna, když tu vlnu, ať sebejemnější, nosila předtím ovce, a přece nebyla po tu dobu ničím jiným než ovčí.

Rovněž se podivují, že zlato, svou přirozenou podstatou tak neužitečné, je nyní u všech národů tak vysoce ceněno, že člověk sám, jímž a pro něhož obdrželo takovou hodnotu, má mnohem menší cenu než samo zlato, ba dokonce že kterýkoli tupec, který nemá více vtipu nežli pařez a který je právě tak ničemný jako hloupý, přece má v svých službách mnoho mužů moudrých i řádných jenom proto, že se mu dostalo veliké hromady zlatáků. Jestliže u takového člověka osud nebo nějaký zvrat zákonů, který sám neméně než osud zamíchává postavením a z nejvyššího činí nejnižším, pána promění v nejopovrženějšího darmošlapa z celé jeho čeledi, dojde ovšem zanedlouho k tomu, že takový člověk nastoupí do služby u svého sluhy jako přívěsek a přídavek peněz.

Ze všeho však nejvíce se podivují, zároveň s opovržením, šíleností těch lidí, kteří oněm boháčům, kterým nejsou ani nic dlužní, ani ničím povinováni, jenom z toho důvodu, že jsou bohatí, prokazují počty bezmála božské, a kteří tak činí, ačkoli dobře vědí, jak jsou oni skrbliví a lakomí, takže mohou mít za více než jisté, že k nim za jejich života z tak ohromné hromady peněz nikdy nepřijde ani jediný penízek.

Takové i podobné názory si osvojili Utopijští dílem z výchovy, protože byli vychováni ve státě, jehož zřízení jsou co nejvíce vzdálena pošetilostí toho druhu, dílem z teoretického vzdělání. Neboť ačkoli je v každém městě jenom malý počet těch, kteří jsou zproštěni ostatních prací, jsou určeni jenom pro studium, totiž ti, u

kterých od dětství postihli výborné vlohy, znamenité nadání a příznivý sklon k svobodným uměním, přece se všem dětem dostává školního vzdělání a dobrá část národa, muži i ženy, po celý život v oněch hodinách, kdy jsou, jak jsme připomněli, prosti pracovních povinností, věnují se dalšímu vzdělání.

Jednotlivým naukám se učí v mateřštině. Ta je totiž stejně bohatá slovní zásobou jako příjemná na poslech, a není jazyka, který by byl věrnějším tlumočnickem lidského myšlení. Po celé velké ploše ostrova je jazyk všude týž, nehledíme-li k tomu, že má všude své kazy, v různých místech různé.

Ze všech oněch filozofů, jejichž jména jsou slavná v té části světa, která je nám známa, nepoznali do mého příchodu nikoho ani z doslechu. A přece v hudbě, logice, aritmetice a geometrii vynalezli skoro totéž, co oni naši staří učenci. Avšak jako se vyrovnají starým učencům téměř ve všem, tak zase zho- | la se nemohou srovnávat, pokud jde o nálezy nedávných ; logiků. Vždyť nevynalezli ani jediného z oněch pravidel, která byla převtipně vymyšlena o restrikcích, amplifikacích a supposicích a kterým se v elementárním vyučování logiky u nás všude učí žáci. Dále tolik k tomu chybí, aby stačili , vypátrat ,druhé intence', že nikdo z nich nedokázal spatřit ani ,člověka o sobě' neboli ,člověka vůbec' s jeho rozsahem, jak víte, kolosálním a převyšujícím každého obra, přesto, že jsme jim ho přímo prstem ukazovali.

Zato o oběhu hvězd a těles nebeských mají velmi dobré vědomosti. Ba umně vynalezli i přístroje rozmanitých podob, kterými velice přesně zachytili pohyby a polohy Slunce, Měsíce i ostatních souhvězdí, která lze spatřit na jejich horizontu. Avšak o přátelstvích a svárech oběžnic a vůbec o celé oné šalbě, která prorokovat budoucnost z hvězd, se jim ani nezdá. Deště, větry a ostatní změny počasí dovedou předvídat podle jistých příznaků, které mají dlouhou praxi odpozorování. Ale o příčinách všech těchto zjevů, o přílivu a odlivu i o slanos-ti mořské vody a vůbec o vzniku a povaze nebe i světa vykládají zčásti totéž, co naši staří filozofové, zčásti, jako jsou oni mezi sebou v rozepři, tak i tito, tím, že uvádějí nové důvody zjevů, od oněch ode všech se odlišují svými názory, a přece se mezi sebou vůbec nedovedou shodnout.

V onom oboru filozofie, který pojednává o mravech, probírají se u nich tytéž otázky jako u nás: táží se, jaká jsou dobra duševní, tělesná i mimotná; dále zda jméno ,dobra' přísluší všem těmto, či výhradně duševním darům; vedou rozpravy o ctnosti a rozkoši. Ale ze všech první a základní spor je o to, v čem, zda v jediném, či ve více věcech spočívá lidské štěstí. V tomto problému jsou, jak se zdá, více než je spravedливо, nakloněni na stranu, která je stoupenkyní rozkoše, kterou vymezují buď celé lidské štěstí, nebo aspoň hlavní jeho část. Ba - a to budí ještě větší podiv - i od náboženství, které je vážné, přísné, takřka chmurné a stroze chladné, požadují, aby přispívalo k podpoře tohoto tak choulostivého názoru. Nikdy totiž nerokují o štěstí, aby s racionální filozofií nespojovali některé principy vzaté z náboženství, a soudí, že bez nich je rozum sám o sobě kusý a nedostačující k vypátrání pravého štěstí.

Ty principy jsou takovéto: duše lidská je nesmrtelná a dobrodiním božím zrozená ke štěstí; našim ctnostem a dobrým činům jsou po skončení vezdejšího života určeny odměny, mrzkostem tresty. Třebaže jsou tato tvrzení vzata z oboru náboženství, přece myslí Utopijští, že lze rozumovou cestou dospět k nutnosti uvěřit v ně a přiznat jejich platnost. Bez jakéhokoli váhání se vyslovují v ten smysl, že kdyby byly ony zásady odklizeny, nikdo by nebyl tak pošetilý, aby nemyšlil, že se smí všemi dovolenými i nedovolenými prostředky hnát za rozkoší, jen když dá pozor, aby menší rozkoš nestála v cestě větší, a když nebude vyhledávat takovou, za kterou je vzájemnou oplátkou bolest.

Jít za drsnou a chmurnou ctností a chtít nejenom odehnat od sebe všechnu pŕvabnost života, nýbrž i dobrovolně trpět bolest, od níž bys nemohl očekávat žádného užitku - jakýpak totiž může být z toho užitek, jestliže po smrti nedojdeš ničeho, když tento život prožiješ vesměs nepŕvabně, to jest uboze? - to pokládají za vrchol pošetilosti.

Ovšem nemyšlí Utopijští, že v každé rozkoši spočívá štěstí, nýbrž jen v rozkoši dobré a počestné. K ní je totiž podle jejich přesvědčení jakožto k nejvyššímu dobru puzena naše přirozenost samou ctností, v které stoupeneci opačného názoru shledávají výhradně podstatu štěstí. Utopijští totiž vymezují ctnost takto: žít podle přírody - k tomu nás totiž určil bůh -, ale jít za takovým vedením přírody, které vesměs ve vyhledávání a odmítání věcí poslouchá rozumu. Dále rozum podněcuje lidi ze všeho především k lásce a úctě vůči božské velebnosti, již vděčíme i za to, že jsme, i že můžeme být účastni štěstí; za druhé nás napomíná a povzbuzuje rozum, abychom vedli život, pokud lze, co nejméně strastný a co nejradostnější a abychom ve jménu společenství stejné přirozenosti dopomáhali všem ostatním k dosažení téhož cíle. Nikdy totiž nebyl nikdo tak chmurným a strohým nohsledem ctnosti a nenávisným odpůrcem rozkoše, aby ukládaje ti námahy, bdění a strádání, zároveň ti nepřikazoval ze všech sil zmirňovat bídu a škody druhých a aby ve jménu lidskosti nepokládal za hodné chvály, je-li člověk člověku záchranou a útěchou.

Jestliže je v nejvyšším stupni lidské - a nad lidskost není ctnosti pro člověka příznačnější - mírnit potíže druhých a odstraňováním smutku vracet život příjemnosti, to jest rozkoši, proč by přirozenost nepobízela jednoho každého, aby i sám sobě prokazoval totéž? Neboť budťo příjemný život, to jest naplněný rozkošemi, je špatný - v tom případě nejenom nesmíš k němu nikomu dopomáhat, nýbrž musíš jej všem ze všech sil odnímat jakožto život škodlivý a smrtonosný; anebo jestliže nejenom smíš, nýbrž přímo jsi povinen jiným jej připravovat jakožto život dobrý, proč ne v první řadě sobě samému, když je slušno, abys k sobě byl neméně vlídný než k jiným? Táž příroda totiž, která tě vybízí, abys byl dobrý k jiným, ne-nařizuje přece zase tobě, abys byl vůči sobě ukrutný a ne-laskavý.

Tedy sama příroda nám předpisuje život příjemný, říkají Utopijští, to jest rozkoš, jakožto konečný cíl všeho lidského počínání, a život podle jejich předpisů ztotožňují s ctností. Když však příroda vybízí lidi, aby se navzájem podporovali ve snaze o dosažení veselejšího života - a zajisté to činí právem, protože nikdo není tak

povýšen nad obecný osud lidského pokolení, aby byl výlučným předmětem péče přírody, která přeje stejně všem, jimž udělila společnou účast na témž tvaru - , zároveň ti zajisté prikazuje znovu a znovu se mít na pozoru, abys nesloužil svým výhodám tak, že abys jiným připravoval nevýhody.

Proto soudí, že je třeba zachovávat nejenom smlouvy uzavřené mezi soukromníky, nýbrž i státní zákony, které buď spravedlivě vyhlásil dobrý vladař, anebo obecným souhlasem schválil lid, neomezený ani samovládou, ani lstí v rozdílení životních výhod, to jest látky k rozkoši. Bez úhony těchto zákonů hledět si vlastního prospěchu pokládá se za rozvážné, hledět si obecného prospěchu za vlastenecké. Avšak chtít jinému urvat rozkoš, jen když dosáhneš své, to je vskutku bezpráví.

Naproti tomu sám si odepřít něco, abys to přidal jiným, to je teprve vlastní úkol lidskosti a dobrotivosti. Ostatně takovéto počínání nikdy neodnímá tolik výhod, kolik jich vrací. Neboť jednak získává náhradu vzájemností dobrodiní, jednak samo vědomí dobrého skutku a vzpomínka na lásku a vděčnost těch, kterým dobrodiní prokážeš, přináší více duševní rozkoše, než by obsahovala ona tělesná rozkoš, které ses zřekl.

Konečně - a o tom snadno přesvědčí náboženství duši, která ochotně souhlasí - za krátkou a nepatrnou rozkoš poskytne náhradou bůh radost nesmírnou a nikdy nehybnou.

A tak bedlivě probavše a uváživše celou věc, Utopijští tímto způsobem soudí, že všechny naše činy a mezi nimi i ctnosti samy směřují nakonec, jakožto k svému cíli, k rozkoši a ke štěstí.

Rozkoši nazývají každý tělesný nebo duševní pohyb nebo stav, ve kterém je radostno setrvávat zavedení přírody. Vůdčí úlohu přírody nepřidávají do výměru bezdůvodně. Neboť jako nejenom smysly, nýbrž i správný rozum vyhledává vše, co je přirozeně příjemné, k čemu se nesměruje bezprávím, pro co se neztrácí nic jiného ještě příjemnějšího a po čem nenásleduje trud, tak zase o všech sladkostech, které si proti přirozenosti vymýšlejí lidé zholo nicotným souhlasem, jako by na nich bylo, aby směli zaměňovat právě tak věci jako i jejich názvy, o tom o všem prohlašují, že to nejenom nijak nepřispívá ke štěstí, nýbrž dokonce i neobyčejně škodí, a to zvláště tím, že takové mylné představy u těch, u nichž se usadily, předem veskrze zabírají celého ducha nesprávným ponětím o rozkoši a nedovolují, aby tu bylo kousek místa pro potěšení pravá a neporušená.

Je totiž přemnoho toho, co sice v své přirozené povaze nemá vůbec nijakého původu, ba většinou naopak velmi mnoho trpkosti, co je však zvráceným lákadlem neušlechtilých vášní nejenom pokládáno za vrcholné rozkoše, nýbrž i počítáno k předním důvodům, proč žít.

Mezi stoupence takové nepravé rozkoše řadí Utopijští i ty, které jsem již dříve připomněl, kteří si totiž sami sobě připadají tím lepšími, čím lepší mají kabát. Ale takoví lidé se dopouštějí v jediné věci hned dvou omylů. Neboť chybují i tím, že svůj kabát pokládají za lepší, i tím, že také sebe samy. Vždyť hledíme-li k praktické hodnotě šatu, pročpak by mělo mít sukno s jemnějším vlasem přednost před hrubším? Ale oni lidé, jako by vynikali přirozenou, nikoli smyšlenou kvalitou, čepýří své hřebínky; a věří, že i jim proto nemálo přibývá na ceně; proto jakoby plným právem vymáhají pro uhlazenější kabát poctu, v jakou by se neodvážili doufat, kdyby byli oděni chatrněji, a durdí se, přejde-li je někdo bez povšimnutí.

A což sklízet prázdné a zholo neprospěšné pocty, není-li i to příznakem téže nevědomosti? Vždyť jakoupak to přináší přirozenou a opravdovou rozkoš, obnažuj e-li druhý před tebou hlavu nebo pokleká na kolena? Vyléčí to snad bolest v tvých kolenou? Nebo uleví to třeštění tvé hlavy? V této vymyšlené představě nepravé rozkoše si libují a lichotí si, že se jim podařilo narodit se z takových předků, jejichž dlouhá řada byla pokládána za bohaté statkáře - šlechta totiž nyní není nic jiného-, a sami sobě nepřipadají ani o chlup méně urozenými, i když jim z těch statků předkové nic nezanechali, anebo když sami dědictví promrhali.

K nim počítají také ty, kteří mají zálibu v drahých kamenech a kamencích, jak jsem již připomněl, a kteří si připadají, jako by se nějak stali bohy, získají-li někdy nějaký znamení ty kámen, obzvláště je-li toho druhu, který je v příslušném čase u příslušných lidí nejvíce ceněn - nejsou totiž u všech lidí a v každé době oceňovány tytéž druhy. A kupují jen kameny holé, nezapuštěné do zlata, a to ještě jen tehdy, složí-li prodávající přísahu i záruku, zeje kámen pravý - tak jsou starostliví, aby jejich zrak neošálil padělaný místo pravého. Budeš-li se ty naň dívat, proč bys měl méně potěšení z kamene umělého, který tvé oko od pravého nerozezná? Ostatně mají mít, věru, pro tebe oba dva stejnou hodnotu, právě tak jako pro slepce! A dále. Cožpak ti, kteří hlídají nadbytečné bohatství tak, že nemají potěšení z užitku své hromádky, nýbrž z pouhého pohledu na ni, pocítují rozkoš opravdovou, či spíše se dávají jenom šálit rozkoši klamnou? Anebo zase ti, kteří z opačné zrůdnosti ukrývají zlato, kterého nikdy neužijí, ba snad ani již nikdy neuvidí, a kteří ve strachu, aby o ně nepřišli, již o ně přicházejí? Vždyť je to snad něco jiného než ztráta, odnímat něco z užívání svého i bezmála z užívání celého lidstva a vracet to zemi? A přece takový člověk, jako by již ukrytím pokladu nabyt duševního klidu, radostí křepčí. Kdyby mu ho však někdo ukradl a on za deset let zemřel, aniž se o krádeži dozvěděl, co na tom záleželo, zda byl poklad ukraden či uschován v onom desítiletí, o které přežil krádež peněz? Zajisté v obou případech se mu vrátilo stejně málo užitku.

K takovým, tak pošetilým radostem řadí Utopijští také hráče v kostky, o jejichž bláznovství vědí jen z doslechu, nikoli z vlastní zkušenosti, mimo to také lovce zvěře a ptáčníky. Neboť jaká je v tom rozkoš, říkají, vrhat kostky na hrací desku, když jsi to učinil již tolikrát, že i kdyby v tom byla nějaká rozkoš, mohlo by příliš častým opakováním vzniknout znechucení?

Anebo jaký může být půvab a ne spíše omrzelost, poslouchat, jak štěkají a vyjí psi? Anebo je v tom nějaký zvýšený pocit rozkoše, honí-li pes zajíce, než když pes psa? Vždyť je-li to běh, co tě baví, jde o totéž v obou případech; běží se tam i zde. Pakli tě však zaujala naděje na krev a dychtivě čekáš, jak bude před tvými očima oběť rozsápána, mělo by to spíše vzbudit útrpný soucit, dívat se na to, jak je zajíček roztrhán od psa,

slabý od silnějšího, utíkavec a bázlivec od divocha, konečně nevinny tvor od krutého!

A tak Utopijští všechno takovéto lovení zvěře, jakožto věc nehodnou svobodných občanů, vyhradili řezníkům, a řezničinu u nich vykonávají, jak jsme již svrchu řekli, jenom otroci. Pokládají totiž lov za nejnižší součást řezničiny; ostatní její části jsou užitečnější i počestnější, protože mnohem více ochraňují zvířata a zabíjejí je toliko z nutnosti, kdežto lovec vyhledává jenom rozkoš ze zabíjení a rozsápávání ubohého zvířátka. A o takovéto choutce, dívat se na smrt, i když jde jenom o zvěř, soudí, že buď pramení z citu ukrutného srdce, anebo že vytrvalé opakování tak divoké rozkoše nakonec vyústí v ukrutnost povahy.

Tedy o těchto a všech takových zálibách - je jich totiž nesmírně mnoho -, ačkoli je lidé obecně pokládají za rozkoše, soudí Utopijští naopak, že s pravou rozkoší nemají co činit, ježto od přirozenosti v nich není nic půvabného. Pro to ještě, že obecně takové záliby příjemně vzrušují smysly - a v tom se shledává činnost rozkoše -, nijak nejsou ochotni ustoupit od svého přesvědčení. Pravou příčinou totiž není přirozená povaha věci samé, nýbrž zvrácený lidský návyk, a jeho pochybenou zásluhou se stává, že si lidé oblibují věci trpké místo sladkých, právě tak, jako těhotné ženy pokládají svou pokaženou chuť smůlu a iůj za sladší než med. A přece ničí úsudek, ať již, zkažený "chorobott nebo zlovykem, nemůže změnit přirozenou podstatu věcí. A platí-li to o všem jiném, platí to i o rozkoši.

Mezi těmi rozkošemi, které uznávají za pravé, rozlišují rozmanité druhy: jedny přičítají duši, druhé tělu.

Duši přiznávají rozum a ono sladké potěšení, které se rodí z pozorování přírody. K tomu přidávají půvabnost vzpomínky na život dobře prožitý a nepochybnou naději v budoucí dobro.

Tělesnou rozkoš dělí ve dva druhy.

První z nich je ta, která naplňuje smysly zřetelnou příjemností. To se děje jednak obnovováním těch látek, které strávil žár nám vrozený - taková rozkoš je působena jídlem a pitím, jednak tím, že z těla odcházejí látky, kterými překypuje - rozkoš tohoto druhu vzniká, jestliže se očišťují útroby od kalu, jestliže se plodí děti nebo jestliže se svrbění některé části těla zmírňuje třením nebo drbáním. Někdy však vzniká rozkoš, aniž se našim údům vrací to, čeho postrádají, nebo odnímá to, co jim v nadbytku překáží, nýbrž rozkoš, která přece naše smysly jakousi skrytou silou, ale přitom význačným hnutím šimrá, jim lichoť a na sebe upozorňuje. Taková rozkoš vzniká z hudby.

Druhý druh tělesné rozkoše spočívá podle jejich názoru v klidném a vyrovnaném stavu tělesném. Míní tím zajisté pocit zdraví u každého jednotlivce, nerušeného žádným zlem. Takovýto pocit zdraví, neohrožuje-li jej nijaká bolest, je sám o sobě příjemný, i když není uváděn do pohybu žádnou rozkoší přibranou z vnějšku. Třebaže je totiž méně nápadný a méně znatelný, nežli ona vzduťa chtivost jídla a pití, nicméně jej přece prohlašují mnozí za největší rozkoš. Té přiznávají téměř všichni Utopijští velikost i povahu takřka základu všech ostatních, protože ona jediná vytváří mírnou a žádoucí životní pohodu, a kdyby byla odklizena, nebylo by tu vůbec nikde místa pro žádnou rozkoš jinou. Být však jenom bez bolesti, aniž je přítomen pocit zdraví, to nazývají strnulostí, nikoli rozkoší.

Již dávno bylo u nich zavrženo učení těch, kteří stálý a klidný pocit zdraví - i tato otázka byla tam totiž důkladně rozbírána - odmítali uznávat za rozkoš proto, že prý jeho přítomnost může být vycitována jenom z nějakého vnějšího popudu. Ale naproti tomu se nyní téměř všichni shodují v tom, že v pocitu zdraví je rozkoš prvního řádu. Vždyť, odůvodňují, je-li v nemoci bolest, která je právě tak nesmiřitelnou nepřítelkyní rozkoše, jako je nemoc protichůdkyní zdraví, proč by zase naopak neměla být v klidu zdraví rozkoš? Soudí, že přitom vůbec nezáleží na tom, zda nemoc je bolest, či zda bolest je obsažena v nemoci - ať tak či onak, vyřídí se tím pramálo. Ať totiž již pocit zdraví je rozkoš, či jenom nezbytně vytváří rozkoš, jako se žár rodí z ohně, nepochybným výsledkem v obou případech je, že lidem, kteří mají pevný pocit zdraví, nemůže chybět rozkoš. Kromě toho dokládají: když se živíme, co je to jiného, než že zdraví, které se začínalo oslabovat, svádí boj s hladem, berouc si za spolubojovníka pokrm? A když se tu ponenáhlu vzrývá onen postup k obvyklé svěžesti, dává podnět ke vzniku rozkoše, již se tolik osvěžujeme. Raduje-li se tedy zdraví při takovém utkání, nebude se snad veselit po dosažení vítězství? či po skončeném šťastném dosažení původní síly, o které mu v celém tom utkání výhradně šlo, hned ustrne a nebude se hlásit k svým dobrům a je přijímat s otevřenou náručí? Co se pak týče onoho tvrzení, že pocit zdraví není znatelný, to pokládají za naprosto nepravdivé. Kterýpak člověk v bdělém stavu necítí, že je zdrav? Leda ten, kdo zdrav není. Nebo kohopak svírá taková strnulost nebo ospalost, aby nepřiznal, že mu je pocit zdraví příjemný a potěšlivý? A co jiného je potěšení, nežli jiné jméno rozkoše?

Na předním místě vyhledávají Utopijští rozkoše duševní. Je pokládají totiž za hlavní a první ze všech. Největší jejich část, jak soudí, pochází od vykonávání ctností a od vlastního vědomí, že žijeme dobře. Z oněch rozkoší, ke kterým dává podnět tělo, kladou nejvýše pocit zdraví. Příjemný pocit z jídla a pití, jakož i veškeré potěšení, které má stejné odůvodnění, jsou sice podle jejich soudu žádoucí, ale jen kvůli zdraví. Nejsou totiž příjemné samy o sobě, nýbrž jenom pokud vzdorují tajně se plížící nemoci. Proto jako má moudrý člověk raději prosbami odvracet nemoci než si přát léku, a spíše zahánět bolesti než přibírat tisíci prostředky, tak bude pro něho lépe také nepotřebovat tohoto druhu rozkoší, nežli se jimi utišovat. Pokládá-li se někdo za blaženého pro takovéto rozkoše, musí nezbytně přiznat, že bude teprve tehdy nejšťastnější, dostane-li se mu takového života, aby jej mohl strávit v trvalém hladu a jedení, žízni a pití, svrbění a tření i drbání. Kdo by však neviděl, že by to byl život nejen hnusný, ale i ubohý? Tyto rozkoše jsou zajisté ze všech na nejnižším stupni jakožto nejnečistší. Nikdy se totiž nedostavují, aniž jsou doprovázeny protikladnými bolestmi. S rozkoší z jedení je nerozlučně spojen hlad, a to ještě za podmínek nedosti rovných. Bolest je totiž prudcí i delší, neboť se rodí ještě před rozkoší a uhasíná teprve zároveň se zmíráním rozkoše. Proto nepřikládají Utopijští takovému

rozkoším veliké ceny, s výjimkou těch, které si vyžaduje nutnost. Ale i z nich se těší a vděčně uznávají shovívavost matky přírody, která dokonce velmi lichotivou působností láká k tomu, co je třeba tak vytrvale činit v zájmu nutnosti. Vždyť jak chmurný by to byl život, kdybychom i tyto chorobné stavy hladu a žízně museli zahánět jedy a trpkými léky tak, jako ostatní neduhy, které nás navštěvují vzácněji!

Zato rádi si váží krásy, síly a čilosti jakožto vlastních a příjemných darů přírody. Ba i ty rozkoše, které k nám pronikají ušima, očima a nozdrami, a jež příroda udělila člověku jako vlastní a obzvláštní přednosti - žádný jiný totiž druh živočichů ani nevzhlíží na řád a krásu světa, ani nevnímá působení vůní, leda k rozpoznání potravy, ani nerozeznává harmonických a disharmonických intervalů zvukových -, i tyto rozkoše, opakuji, vyhledávají jakožto příjemné koření života.

Při všech si však ukládají to omezení, aby menší rozkoš nebránila větší a aby se nikdy z rozkoše nerodila bolest, což podle jejich názoru nezbytně nastává, jde-li o rozkoš nepočestnou.

Naproti tomu zcela odmítají opovrhovat působením krásy, neudržovat tělesnou sílu, měnit čilost v lenivost, vyčerpávat tělo posty, dopouštět se křivdy na zdraví a zamítat ostatní lichotivé dary přírody - výjimku připouštějí jenom, nedbá-li někdo těchto svých výhod tehdy, když se horlivěji stará o výhody jiných nebo celého státu a může za tu námahu odplatou očekávat větší rozkoš od boha -, dále pak k ničemu prospěchu se umrtvovat pro prázdný stín ctnosti, anebo aby mohl méně obtížně snášet pohromy, které se popřípadě vůbec nedostaví. Toto vše pokládají za nejvyšší zpozdilost a za známku ducha jak k sobě samému ukrutného, tak vysoce nevďěčného k přírodě, jejichž všech dobrodiní se takový člověk vzdává, jako by jí nechtěl být za nic povinován.

Takový je jejich názor o ctnosti a o rozkoši. Nad něj nelze prý, podle jejich mínění, vypátrat lidským rozumem názor pravdivější, ledaže by člověku vniklo něco posvátnějšího náboženství seslané z nebes. Zda v tom soudí správně či nikoli, nemůžeme rozbírat pro krátkost času, a také toho není třeba, protože jsme na sebe vzali úkol jen popsat jejich zřízení, nikoli ho hájit.

Ale ať je to s jejich zásadami jakkoli, o tom jsem zajisté pevně přesvědčen, že nikde není ani národa znamenitějšího, ani státu šťastnějšího.

Tělesně jsou Utopijští čilí a svěží a mají více sil, než by napovídala jejich postava, byť nikoli neurostlá. Ačkoli nemají půdu všude úrodnou ani povětří příliš zdravé, obrňují se proti povětrnosti umírněnou stravou a o půdu pečují svou příčinlivostí tou měrou, že nikde na světě není hojnější výtěžek plodin i živočišstva, ani nemají nikde lidé těla životnější a podrobená menšímu počtu chorob.

A tak tam můžeš spatřit, jak jsou nejenom bedlivě obstarány práce, které obecně dělají rolníci, aby svou dovedností a pílí přispěli půdě od přírody poněkud skoupé, nýbrž i jak rukama lidu je tuhle dokořán vykácen les, onde zase nově vysázen. V té věci se u nich přihlíželo nikoli k hojnosti, nýbrž i k dopravním zřetelům, aby bylo dříví co možná blízko u moře, nebo u řek, nebo u samých měst; neboť s menší námahou přivážejí po souši do větší vzdálenosti plodiny, než by tak činili s dřívím.

Lidé jsou vlídní, vtipní, příčinliví; rádi mají volno, dostatečně snášejí tělesné námahy, je-li jich třeba, ale jinak nijak jich nevyhledávají; v duchovném studiu neznají únavy. Když se od nás něco dozvěděli o řeckém krásném i naukovém písemnictví - z latinského nebylo kromě dějepisných a básnických prací nic, co by snad větší měrou schvalovali - vymohli si s neobyčejným zájmem, aby se s ním směli vnášeni překladu seznámit. Začali jsme jim předčítat, zprvu spíše jen proto, aby se nezdálo, že odmítáme takovou námahu, než že bychom byli doufali v nějaký užitek z toho. Jakmile jsme však maličko pokročili, způsobila jejich příčinlivost, že jsme hned v duchu předem ocenili, že naše snaha nebude vynaložena nadarmo. Začali totiž s takovou lehkostí napodobovat tvar písmen, tak pohotově vyslovovat celá slova, tak rychle šíje osvojovat paměť a tak věrně je překládat, že nám to připadalo jako zázrak. Ovšem většinou tu šlo o vzdělance nejvyššího nadání a zralého věku, kteří byli nejen sami od sebe rozvíjeni touhou po tomto učení, nýbrž nadto jim ten úkol byl přímo přikázán usnesením senátu. A tak si za necelá tři léta osvojili plnou znalost řeckého slovníku a mohli číst dobré autory zcela hladce, ledaže se zaráželi nad místy již v textu porušenými.

Do řečtiny pronikli, jak se dohadují, také proto zvláště snadno, že jim je značně příbuzná. Vyslovuji totiž domněnku, že národ Utopijských vzal svůj původ od Řeků, protože jejich řeč, jinak takřka perská, uchovává některé stopy řečtiny ve jménech měst a v názvech úřadů.

Při své čtvrté cestě do Utopie naložil jsem na loď místo zboží pořádný náklad knih, protože jsem byl pevně rozhodnut, že se odtamtud nevrátím spíše nikdy než brzo. A tak ode mne mají Utopijští skoro všechna díla Platónova, čtená Aristotelova, rovněž Theofrastovo dílo O rostlinách, pohříchu na četných místech porušené - když jsme se totiž plavili, padla kniha, poněkud méně dbale uložená, do rukou ocasaté opici a ta z ní v bujnosti a hravosti tu a tam vyrvala a roztrhala několik listů. Z mluvnických spisovatelů je u nich zastoupen jenom Laskaris. Theodora jsem totiž s sebou nepřivezl, ani žádný slovník kromě Hésychiova a Dioskoridova. Knížky Plútarchovy mají ve veliké oblibě a také Lúkiános je zaujal svou vtipností a uhlazeností. Z básníků mají Aristofana, Ho-méra a Eurípida; dále Sofoklea, tištěného drobnými typy Aldovými; z dějepisců Thúkýdida a Hérodota, též Héródiana.

Ba i z lékařství | přivezl s sebou můj druh Tricius Apinatus některá drobná díla Hippokratova a Galénova Mikrotechné. Těchto knih si Utopijští velice váží. Ačkoli totiž potřebují lékařství snad ze všech národů nejméně, přece se nikde netěší tato věda větší úctě, snad právě proto, že její poznávání počítají k nejkrásnějším a nejužitečnějším oborům

filozofickým. A když se za vedení této filozofie ponořují do tajemství přírody, zdá se jim, že odtud nejenom

vycitují podivuhodnou rozkoš, ale vcházejí v nejvyšší přízeň u samého jejího původce a tvůrce. Jej si představují na způsob ostatních tvůrců a soudí o něm, že stroj tohoto světa vystavil na odiv člověku, jehož jediného učinil způsobilým chápat věc tak složitou, a že proto tím více miluje zvědavého a pečlivého pozorovatele a obdivovatele svého díla, nežli toho, kdo jde kolem tak mohutné a tolik podivuhodné podívané nevšímavě, v hloupé strnulosti a bez nejmenšího pohnutí, jako živočich neobdařený rozumem.

A tak mysl Utopijských, vycvičená písemnictvím, dovede se podivuhodně uplatnit při vynálezech v jednotlivých oborech dovedností, vynálezech, jejichž poslání je přinést něco užitečného ke zpříjemnění života. Ale za dvojí vynález, totiž knihtisk a výrobu papíru, vděčí nám. Přesněji vzato nikoli jenom nám, nýbrž ze značné části i sobě. Neboť když jsme jim ukazovali papírové knihy potištěné literkami Aldovými a když jsme jim něco spíše jen vyprávěli než vysvětlovali o výrobě papíru a o tiskárenství - nikdo z nás se totiž dokonale nevyznal ani v tom, ani v onom - ,oni se ihned velmi bystře věci dovtípili, a kdežto předtím psali jenom na kožich, korách a papyru, ihned se pokusili o výrobu papíru i o tisk. Z počátku se jim to valně nedařilo, ale častěji opakovanými pokusy za krátkou dobu ovládli obojí. Výsledek je ten, že kdyby měli dost rukopisů řeckých autorů, nemohl by u nich být nedostatek tištěných vydání. Pohříchu dosud nemají z autorů nic více, než jsem svrchu připomněl; ale to, co mají, rozšířili již v mnoha tisících výtiscích vlastního knihtisku.

Přijde-li tam někdo za pozorováním a svědčí-li v jeho prospěch nějaký dar významného nadání anebo znalost mnoha zemí, získaná dlouhým cestováním - z tohoto druhého důvodu jim bylo milé i naše přistání -, přijmou takového návštěvníka s velkou přichylností; rádi totiž slyší, co se kde na světě děje. Ale z obchodních důvodů se k jejich ostrovu nepřistává tuze často. Co by sem také obchodníci dováželi, leda buď železo, nebo zlato a stříbro, které by každý raději chtěl od nich odvážet? Pokud pak jde o vývozní zboží, dávají Utopijští přednost tomu, aby je vyváželi sami, než aby si k nim pro ně cizinci jezdili. Činí tak proto, aby jednak získávali lepších zkušeností o kdekterém cizím národě, jednak aby neupadali v své námořnické dovednosti a znalosti."

O OTROCÍCH

"Jakožto otroků neužívají Utopijští ani válečných zajatců - s výjimkou těch, jež zajali ve válce, kterou oni sami vedli -, ani dětí otroků, ani konečně nikoho, kterého by si mohli koupit z otrocké služby u jiných národů, nýbrž jenom takových lidí, které zločin v Utopii spáchaný vyřadil ze svobodných občanů, anebo -a to je druh mnohem častější - kteří byli pro zločin, jehož se dopustili u cizích národů, odsouzeni k takovému trestu; takových totiž dovážejí mnoho, získávajíce je někdy za levný peníz, častěji i zdarma.

Otroky tohoto druhu nejenom nutí k ustavičné práci, nýbrž " mají je také v okovech. Přitom se jejich vlastním otrokům dostává okovů krutějších; o nich totiž soudí, že jsou tím provinilejší a že si zasloužili tím horší odstrašující potrestání, protože se nedovedli zdržet zločinu přesto, že byli tak přeslavnou výchovou znamenitě vyzbrojeni k řádnému životu.

Do jiného druhu otroctví náleží, jestliže některý otrok cizího národa, pracovitý a chudý, dobrovolně dal přednost otrocké službě u Utopijských. S takovými nakládají čestně a s vlídností jenom o málo menší nežli s občany, ledaže se jim ukládá o něco více práce jakožto lidem na práci zvyklým. Chce-li někdo od nich odejít, což se neděje často, ani ho nezdržují proti jeho vůli, ani ho nepropouštějí s holýma rukama.

O nemocné, jak jsem řekl, pečují s velikou láskou a neopomíjejí ničeho, aby je navrátili zdraví, ať jde o vhodnou léčbu, či náležitou životosprávu. Utěšují i lidi nezhojitelně nemocné tím, že je navštěvují, s nimi rozprávějí a poskytují jim všemožná ulehčení. Jde-li však o nemoc nejenom nevyléčitelnou, ale i takovou, která chorého ustavičně mučí a týrá, tu ho knězi a úředníci vybízejí, když již vlastně přežívá svou smrt, bez schopnosti k životním úkonům, jiným jsa na obtíž a sobě samému břemenem, aby se rozhodl déle neživit morovou nákazou a neváhal zemřít, poněvadž mu je život jenom mučivou útrapou; naopak, aby se tohoto trpkého života, jakožto žaláře a mučidla, s dobrou nadějí buď sám zbavil, anebo se ho dal od jiných se svým souhlasem zbavit; protože smrtí vyvázne nikoli z výhod, nýbrž z trestu, bude prý jednat rozumně, protože však přitom poslechne rad knězi, to jest tlumočnicků božích, bude nadto jednat též zbožně a svatě. Ti, kteří se dají přesvědčit, buď sami ukončují život hladovkou, anebo jsou z něho odesíláni v oblouzení a bez pocitu umírání. Nikoho však neusmrcují proti jeho vůli, ani vůči lidem odpírajícím zemřít nijak neumenšují svou péči.

Odejít takto ze života pokládají u lidí, které sami přemluvili, za čestné. Naproti tomu člověka, který si sáhne na život z důvodu, který neschválili knězi a senát, nepokládají za hodná pohřbu ani do země, ani žehem; takové sebevrahy nepohřbeny potupně vrhají do některého močálu.

Dívky se u nich nevžívají před osmnáctým rokem, u mužů je hranice přípustné ženitby ještě o celé čtyři roky vyšší. Je-li muž nebo žena usvědčen z pokradmé soulože před sňatkem, stíhá ho nebo ji těžké potrestání, a nadto navždy zákaz sňatku, ledaže milost vladařova sleví trest. Ale i hospodář a hospodyně té rodiny, v jejímž domě došlo k takovému skutku, sklízejí velikou potupu, že nezastávali svých úloh dost bedlivě. Ten zločin pokutují tak těžce z toho důvodu, poněvadž se obávají, že by jenom málo lidí setrvalo spojeno v manželské lásce, v níž je třeba prožít celý život s jedinou bytostí, a nadto snášet potíže s tím souvisící, nebudou-li se bedlivě stavět hráze proti přelétavému souložení.

Dále, pokud jde o výběr manželů, zachovávají Utopijští zcela vážně a přísně obyčej, který se nám zdál velmi nejapným a neobyčejně směšným. Ženu totiž, ať je to panna či vdova, musí některá vážná a počestná paní ženichovi předvést nahou, a obráceně zase nahého ženicha ukáže některý řádný muž nevěstě. Když jsme se smíchem neschvalovali tento mrav jako pošetilý, divili se zase Utopijští nesmírné nerozumnosti všech

ostatních národů, u nichž jsou lidé sice tak opatrní při koupi hříběte, kde jde jenom o několik grošů, že se je vzpěčují koupit, třebaže je téměř nahé, nesejme-li z něho prodavač sedlo a neodklidí-li všechny součásti postroje, aby se pod těmito zakryvadly netajila nějaká jizva, ale při výběru nevěsty, z něhož má vyplynout buď rozkoš, anebo znechucení pro celý život, počínají si tak nedbale, že celou ženu posuzují podle kousíčku ne delšího jedné dlaně - nic z ní totiž není vidět kromě obličeje, kdežto ostatek těla zahalují šaty - a přidružují-li si ji, tak ne bez malého nebezpečí špatného souladu, ukáže-li se nějaká vada teprve dodatečně. Vždyť nejenom nejsou všichni muži tak moudří, aby hleděli jenom na mravy, nýbrž i v manželstvích mužů opravdu moudrých přidávají k duševním ctnostem ženiným podstatný doplněk také dary tělesné. Zajisté se může pod oněmi obaly skrývat ohyzdnost tak škaredá, že je schopna mužovy city od manželky zcela odcizit v době, kdy se od ní již nesmí odloučit. Jestliže nešťastnou náhodou vznikne takové zohyždění teprve po sňatku, musí již každý nést svůj osud, ale před sňatkem je třeba zákonných opatření, aby se nikdo nechytal do pasti. A o takováto opatření se musili Utopijští postarat tím horlivěji, že jednak jediní z národů žijících v oněch končinách světa spokojují se s jedinou manželkou, jednak že se u nich manželství pravidelně končí teprve smrtí, s výjimkou případů, kdy došlo k cizoložství nebo vznikl nesnesitelný odpor k mravům jednoho z choťů. V takových případech dá senát postižené straně možnost nového sňatku, druhý člen však zůstává v necti a žije navždy mimo manželství.

Naprosto však Utopijští nestrpí, aby někdo směl nevinnou manželku proti její vůli zapudit jenom proto, že se u ní vyskytla nějaká pohroma tělesná. Soudí totiž, že je ukrutné opouštět někoho tehdy, kdy nejvíce potřebuje útěchy; rovněž by se tak stávala nejistou a nepevnou záruka pro stáří, které jednak s sebou přináší nemoci, jednak samo je nemocí.

Zato se někdy stává, že si oba manželé, když se jejich mravy navzájem dost nesnášejí, najdou jiné druhy, s nimiž doufají žít příjemněji, s oboustranným souhlasem se rozejdou a uzavřou nové sňatky. Nesmí se to však stát, nedají-li k tomu souhlas členové senátu, kteří připouštějí rozvod teprve tehdy, když věc předem bedlivě vyšetří jednak sami, jednak jejich manželky. Ale ani tak není rozvod něčím lehkým. Utopijští totiž dobře vědí, že pro upevnění manželské lásky je něčím velmi neprospěšným, učinit možnost nového sňatku snadnou.

Ti, kdo poskvrní manželství, jsou pokutováni nejtěžším otroctvím. Jsou-li viníky ženatý muž a vdaná žena, mohou postižení členové, ovšem přejí-li si toho, zapudit cizoložníky a spojit se manželstvím navzájem, jinak s osobami, které se jim budou zdát vhodnými. Pakli však jeden z poškozených setrvá v lásce k tak nehodnému členu manželské dvojice, neodpírá se dále uznávat jejich manželství za zákonité, ale s podmínkou, že bude ochoten následovat člena odsouzeného k nuceným pracím. A tu se někdy stává, že pokání jednoho a obětavá věrnost druhého vzbudí slitování u vladaře a dopomůže oběma vybřednout z otroctví. Kdo však podruhé upadne v cizoložství, je ztrestán smrtí.

Pro ostatní zločiny nestanovil žádný zákon nějaký určitý trest, nýbrž o jeho výši rozhodne vždy senát podle toho, o jak krutý nebo nevidaný čin jde. Manželky jsou trestány od manželů a děti od rodičů, ledaže se dopustily něčeho tak nesmírného, že by bylo v zájmu mravnosti záhodno potrestat je veřejně.

Ale zpravidla i nejtěžší zločiny jsou pokutovány jen nevýhodou otroctví; soudí totiž, že proba je pro zločince neméně trapná a pro stát výhodnější, než kdyby viníky s chvatem po-pravovali a rychlým koncem je zbavovali žití. A tak jsou trestanci jednak užitečnější svou prací než smrtí, jednak svým vý<-stražným osudem déle odstrašují jiné od podobné mrzkosti.

Teprve tenkrát, jestliže se v takovémto postavení vzbouří a vzepřou, zabíjejí je jako nezakrocené šelmy, které nedokáže ukrotit ani vězení, ani okovy. Těm však, kteří se chovají trpělivě, neodnímá se zcela všeliká naděje: jestliže totiž, zkroceni jsouce dlouhou pohromou, dávají najevo takové pokání, které může nasvědčovat tomu, že mají ve větší ošklivosti hřích než trest, někdy se jim na přednostní návrh vladařův, někdy lidovým hlasováním otroctví bud zmírní, anebo zcela odpustí.

Lákat ke smilstvu není u nich o nic méně nebezpečné než smilstvo spáchat. Při každé hanebnosti totiž posuzují určitý a záměrný pokus právě tak jako dokonáný skutek, neboť vycházejí z názoru, že to, čeho se někomu nedostalo, nesmí být pro něho polehčující okolností; vždyť kdyby bylo záleželo jenom na něm, bylo by se mu dostalo všeho.

Šaškové se u nich těší oblibě. Ublížit jim pomluvou pokládají za velmi ostudné. Stejně však nezakazují čerpat potěšení z poštilosti; myslí totiž, že to je neobyčejně výhodné pro šašky samy. Domnívají se, že se šašek nesmí svěřit takovému muži, který je tak chladný a zasmušilý, že se nedovede zasmát žádnému jeho skutku ani výroku. Utopijští tak činí z obavy, že by o něho nepečoval dost shovívavě takový člověk, kterému by nejenom nebyl nijak k užítku, nýbrž ani k obveselení - a jenom k tomu právě mají šaškové vlohy.

Vysmívat se člověku nevzhlednému a mrzákovi pokládá se u nich za potupné a neslušné ne pro toho, kdo je terčem posměchu, nýbrž pro posměváčka, který hloupě někomu vyčítá za vadu něco, čemu se vyhnout nebylo v jeho moci.

A jako pokládají za známku lenosti a netečnosti nehledět si přirozené krásy, tak platí u nich za nestoudnou rozmařilost, snaží-li se kdo kráse napomáhat lícidly. Mají totiž odpozorováno ze skutečného života, že manželky doporučuje manželům spíše mravní spořádanost a uctivost nežli nějaká sličnost tělesné krásy. Je sice nějaký počet těch, kteří se dají získat jenom tělesnou krásou, ale ve všech případech základem trvalého vztahu může být jenom ctnost a služnost.

Právě jako rozmanitými tresty odstrašují lidi od mrzkostí, tak i nabídkou poct podněcují je ke ctnostem. Proto také stavějí na tržišti sochy mužům význačným a přeslavně zasloužilým o stát; činí tak na paměť jejich dobrých skutků a spolu i proto, aby sláva předků byla jejich potomkům ostruhou a pobídkou ke ctnosti.

Kdo by se ucházel o úřad obcházením voličů, ztratí naději na všechen úspěch.

Soužití Utopijských je přátelské. Nemají totiž naduté nebo strach nahánějící vrchnosti. Jejich úředníci se nazývají 'otcové' a takovými se také osvědčují. Náležitá úcta se jim vzdává dobrovolně, ale nevyžaduje se nuceně. Ani vladaře neodlišuje od ostatního obyvatelstva háv nebo koruna, nýbrž hrst klasů, kterou nosí v ruce; podobně odznakem nejvyššího kněze je pouhá voskovice, která se nosí před ním.

Zákonů mají zcela málo, neboť při svém zřízení vystačí s počtem pranepatrným. Ba jiným národům vytýkají především právě to, že mají nekonečné svazky zákonných předpisů a výkladů, a ještě jim nedostačují. Sami naproti tomu jsou toho mínění, že je vrchol nespravedlnosti, aby byli nějací lidé vázáni takovými zákony, kterých je více, než se dá přečíst, anebo které jsou temnější, než aby jim kdokoli rozuměl.

Dále obhájce, kteří by prohnaně vedli pře a chytračili v hádkách o smysl zákonů, vylučují zcela a vesměs. Podle jejich názoru je totiž prospěšné, aby každý hájil své pře sám a aby se svěřoval soudci s tím, co by jindy vykládal svému obhájci. Tak prý jednak bude méně záludných oklik, jednak snáze se zjistí pravda; vždyť když mluví ten, kterého žádný obhájce nepřiučil pentlení, může soudce jednotlivé vývody pečlivě zvážit a prostším mozklům pomáhat proti pomluvám protřelejších. To však lze u jiných národů stěží zachovávat při tak velikém počtu nejspletitějších zákonů.

Ostatně u Utopijských je každý občan znalcem práva. Je u nich totiž zákonů neobyčejně málo, jak jsem již pověděl, a kromě toho z právních výkladů, čím je který jednodušší, tím jej pokládají za spravedlivější. Vždyť říkají: protože se zákony vyhláší jen z toho důvodu, aby jimi byl každý upomínán na svou povinnost, dovede příliš složitý výklad napomínat jen málo lidí - jen málokdo ho totiž dovede pochopit -, kdežto prostší a přístupnější smysl zákonů je zřetelný každému. Jinak se zřením k obecnému lidu, jehož je nejvíce a jenž obzvláště potřebuje připomínání, není rozdílu mezi tím, zda zákon vůbec nevydáš, či vydaný vyložíš v ten smysl, jehož se lze dobrat jen s velikou bystrostí a v dlouhé rozpravě - a na vypátrání takového smyslu je usuzování lidu příliš hrubé, aby ho postihl, i život, zaneprázdněný shonem po živobytí, je příliš krátký, aby na to postačil.

Takovýmito přednostmi vzbudili Utopijští úctu u svých sousedů, takže, pokud ovšem tito sousedé jsou svobodní a své-právní - mnohé z nich totiž již dávno osvobodili Utopijští od tyranidy -, vyprošují si od nich úředníky, někteří na rok, jiní na pětiletí; po skončeném úřadování je s poctou a chválou vyprovázejí zpět do Utopie, aby si zase přivezli s sebou do vlasti úředníky nové. A tyto národy zajisté nejlépe a nejzdravěji se starají o prospěch svého státu. Závisí-li totiž jeho zdar nebo zhouba na mravech správců, koho by si byli mohli vyvolit rozumněji než ty, kteří se nemohou ani dát žádnými úplatky odvrátit od poctivosti - protože by jim byly po brzkém návratu peníze v Utopii neužitečné - ani na sebe dát působit zvrácenému nadřování nebo stranickosti, protože nemají mezi tamními občany známých? A právě tato dvě zla, přichylnost a lakota, ihned rozrušují všechnu spravedlnost, nejpevnější to nerv státu, všude tam, kde jimi bylo napadeno soudnictví.

Ty národy, které si od nich vyžadují správní úřednictvo, nazývají Utopijští "spojenci" ostatní národy, kterým prospěli svým dobrodiním, jmenují "přáteli".

Ve smlouvy, jaké ostatní národy tolikrát mezi sebou uzavírají, ruší a zase obnovují, nevcházejí Utopijští s žádným národem. K čemu je třeba smlouvy, říkají, jako by sama přirozenost dost nevedla k náklonnosti člověka k člověku? či myslíš, že kdo jí opovrhne, bude dbát pouhých slov?

K takovému názoru byli dovedeni snad nejvíce tím, že se v oněch končinách smlouvy a úmluvy mezi vladaři zachovávají s malou spolehlivostí. Arci v Evropě, a to zvláště v těch zemích, které ovládá křesťanská víra a náboženství, všude je velebnost smluv posvátná a nedotknutelná, dílem samou spravedlností a dobrotou vládců, dílem z ostychu a strachu před nejvyššími církevními hodnostáři, kteří jednak sami se k ničemu nezavazují, co by nejsvědomitěji neplnili, jednak nařizují všem ostatním vladařům, aby všemožně dostáli svým slibům, naproti tomu ty, kteří se k takovému příkazu obracejí zády, donucují k povinnosti pastýřskou důtkou a přísností; a jistě oprávněně jsou toho názoru, že by se jevilo velice potupným, měla-li by chybět věrnost smlouvám u těch, kteří se obzvláštním jménem nazývají věrnými.

Zato v onom světě, který od našeho, ještě více než rovník, odděluje odlišnost způsobu života a mravů, naprosto nelze spolehnout na smlouvy. S čím obsáhlejší a posvátnější slavnostností byla která z nich zauzlena, tím rychleji se rozvolní, protože se snadno najde ve slovech nějaká záludnost. Ba smluvní slova již předem úmyslně volí tak zchytrale, že nikdy nemůže být nic tak pevně spoutáno, aby něco neproklouzlo a nevyhnulo se zároveň i smlouvě i jejímu dodržování. Kdyby zjistili, že se taková vychytralost, ba přímo lest a podvodnost vloudila do ujednání uzavíraných soukromníky, s velikou hrozností by křičeli o skutku svatokrádežném a šibenice hodném právě ti lidé, kteří se honosí, že jsou původci takové rady, dané vladařům.

A tak se zdá, jako by budto spravedlnost byla ctností jenom plebejskou, nízkou, a krčila se hodně hluboko pod vysokou úroveň královskou, anebo aspoň jako by byla dvojí spravedlnost, jedna, která sluší lidu, opěšalá a po zemi se plazící, neschopná nikdy překročit ohrady, ze všech stran svázaná hojnými pouty, a druhá, výsada vladařů, proti oné lidové stejně vznešenější jako s velikým odstupem volnější, taková, při níž vladař nesmí jen to, co nechce.

Jak jsem řekl, mravy tamních vladařů, tak nespolehlivě dodržujících smlouvy, byly tuším hlavním důvodem pro Utopijské, aby smluv neuzavírali vůbec. Snad by svůj názor změnili, kdyby žili v naší části světa.

Ale oni jsou toho názoru, že i při sebelepším dodržování podmínek sám zvyk vůbec, uzavírat smlouvy, vytvořil se jako něco neblahého. Důsledkem tohoto zvyku je totiž zjev, že se lidé pokládají za rozené nepřátele a

protivníky a že řádit ke vzájemné zhoubě mají za oprávněné, není-li smluv, které by to zakazovaly - právě tak, jako kdyby mezi dvojím lidem, jež nepatrnou vzdáleností odděluje jen pahorek nebo potok, nepojilo jeden lid k druhému nijaké přirozené společenství. Ale i uzavřením smluv samých nevyrůstají podle jejich mínění pouta přátelství, nýbrž zůstává kořistění jako něco dovoleného, pokud nerozvážností při spisování podmínek nebylo do smlouvy dost opatrně pojata něco, co by mu zabránilo.

Utopijští jsou JBŠak naproti tomu přesvědčeni, že se nikde nemá pokládat za nepřítele, od koho nevzešlo nějaké bezpráví. Soudí, že vědomí účasti na téže přirozenosti vyrovná se smlouvě a že se lidé lépe a platněji navzájem spojují dobrou vůlí než jsmlouvami, smýšlením než slovy."

O VOJENSTVÍ

"V svrchované ošklivosti mají Utopijští válku jako něco zhola zvířeckého, přitom však takového, že se u žádného druhu zvířat nevyskytuje tak často a vytrvale, jako tomu je u lidí. Odlišné od nazírání téměř všech národů nepokládají nic za tak neslavné, jako právě slávu válečnou. Proto, ačkoli se v určité dny pilně cvičí ve vojenství, a to nejen muži, nýbrž i ženy, aby v případě potřeby nebyli neschopni války, přece nesahají jen tak zbůhdarma po zbrani. Válečně zasahují jenom, aby buď chránili svého území, nebo aby zahnali nepřátele, kteří vpadli do země jejich přátel, nebo aby v slitování nad některým národem, který byl utištěn tyranidou - a to] činí v zájmu lidskosti - osvobodili jej svými silami od tyranského jha a poroby. Ale přátelům neposkytují pomoc vždy jenom proto, aby se mohli hájit, nýbrž někdy i k odvetě a pomstě za utrpěné příkoří. To však činí teprve tehdy, jsou-li požádáni o radu ještě před započítím nepřátelství a jestliže po vyšetření sporu a po neúspěšné výzvě k navrácení věcí, o něž jde, mohou jim sami radit k válečnému zákroku. V tomto smyslu se rozhodují nejenom tehdy, kdykoli byla nepřátelským nájezdem odehnána kořist, nýbrž i tenkrát, a to mnohem důrazněji, když jejich obchodníky v kterékoli zemi postihne potupa pod pláštěm spravedlnosti, ať již jsou proti nim uplatňovány zákony nespravedlivé, ať dobré sice, ale nepříznivě zkroucené.

Pro nic jiného nevznikla také ona válka, kterou vedli Utopijští nedlouho před naší dobou proti Alaopolítanům ve prospěch Nefelogetů, než že bylo u Alaopolítanů pod záminkou práva způsobeno nefelogetsým kupcům, jak jim se jevilo, bezpráví. Ale ať šlo o právo či o bezpráví, byla válečná pomsta tak krutá, že se k silám a nenávisti obou stran přidružily náklonnosti a moc též okolních národů. A tak ze vzkvétajících národů byly jedny otřeseny, jiné prudce zkrušeny, a řetěz pohrom, rostoucích jedna z druhé, dokončila posléze poroba Alaopolítanů, kteří se vzdali Nefelogetům a přešli pod jejich svrchovanost - Utopijští totiž nebojovali za sebe -, třebaže se v době rozkvětu říše Alaopolítanů nemohl s nimi národ Nefelogetů ani zdaleka měřit.

K odvetným opatřením stejně prudkým sahají Utopijští i tenkrát, postihne-li jejich přátele nespravedlivá škoda na penězích. Ale svých vlastních peněžitých ztrát nemstí tak krutě: přijdou-li někde lstí o hmotné statky, aniž došlo k násilnostem proti osobám, přestává jejich hněv na tom, že dokud se jim nedostane dosti učinění, zdržují se s takovým národem obchodních styků. Ne snad že by byli pozornější k spojencům nežli k vlastním spoluobčanům, ale tíže snášejí uchvácení spojeneckých peněz než svých vlastních proto, že obchodníci u přátelských národů, protože ztráta postihuje jejich soukromý majetek, pociťují z pohromy těžkou ránu; naproti tomu při jejich vlastních spoluobčanech postihuje ztráta státní celek, nehledíc ani k tomu, že jde jen o to, čeho bylo doma nadbytek a vlastně přebývalo - jinak by se to nebylo vyváželo - a proto je ztráta toho druhu, že ji nikdo necítí. Z tohoto důvodu jsou přesvědčeni, že by bylo příliš kruté životy mnoha občanů mstít takovou škodu, jejíž nevýhodnost si z nich nikdo na životní úrovni ani neuvědomuje.

Jinak je-li někdo z jejich spoluobčanů někde bezprávně zmrzačen nebo zabit, ať se to stalo z veřejného rozhodnutí či soukromě, dají věc vyšetřit vyslancům a mohou být usmířeni jen vydáním viníků; jinak vypovědí ihned válku. Ty, kdož jim byli vydáni k potrestání, pokutují buď smrtí, nebo otroctvím.

Krvavé vítězství je naplňuje nejen hnusem, ale i studem při úvaze, že je známkou nevědomosti zaplatit za zboží jakkoli vzácné přehnanou cenu. Jestliže však přemohou a potlačí nepřátele dovedností a lstí, náramně jásají, veřejně proto pořádají triumf a k oslavě řízného úspěchu vztýčují vítězné znamení. Teprve tenkrát se chlubí, že si vedli mužně a zdatně, když zvítězili tak, jak nedokáže žádný živočich kromě člověka, totiž silami vtipnosti. Tělesnými silami, říkají, zápasí medvědi, lvi, kanci, vlci, psi a ostatní šelmy. A jako většina z nich předčí nás silou a zuřivostí, tak zase je všechny překonáváme vtipností a rozumem.

Ve válce jde Utopijským jenom o to, aby se domohli něčeho, pro co by nebyli začali válčit, kdyby toho byli dosáhli dříve bez boje, anebo, není-li to při povaze věci možné, vymáhají na těch, kterým čin přičítají, tak přísné ztrestání, aby je hrůza odstrašila od podobného pokusu v budoucnosti. Takovéto cíle ustanovují svému předsevzetí a zrale za nimi jdou, přece však tak, že se více starají, jak se vyhnout nebezpečí než jak dobýt slávy nebo proslulosti.

Proto jakmile vypovědí válku, hned dávají na nejnápadnějších místech nepřátelské země tajně a současně ve velikém počtu vylepovat cedulky, stvrzené státní pečeti, a v nich nabízejí nesmírnou odměnu tomu, kdo zprovodí ze světa nepřátelského vladaře; dále menší ceny, byť i ty v znamenité výši, vypisují na hlavy jednotlivců, jejichž seznam připojují v témž listě; jsou to ti, kterým - vedle vladaře samého - přičítají podnět k postupu sobě nepřátelskému. Dvojnásobek odměny určené vrahovi přislíbují tomu, kdo k nim přivede někoho z proskribovaných živého. Ba i samy proskribované osoby lákají Utopijští týmiž odměnami proti vlastním druhům, zaručující jim nadto beztrestnost. Tím rychle dosahují toho, že nepřátelé jednak mají ostatní lidi v podezření, jednak navzájem si nedůvěřují, jedni druhým se zpronevěřují a žijí v převelikém strachu a v nemějším nebezpečí. Jak je totiž známo, často se přihodilo, že značnou jejich část, a především samého

vladaře zradili právě ti, na které se s největší důvěrou spoléhal. Tak snadno dovedou úplatky přimět lidi k jakémukoli zločinu. Proto Utopijští nijak neskrbí v podplácení, nýbrž jsou si vědomi toho, k jak choulostivé odvážnosti vybízejí, snaží se, aby byla velikost nebezpečí vynahrazována hojností odměn. Z toho důvodu nabízejí nejen nesmírné množství zlata, nýbrž i velmi výnosné statky do trvalého vlastnictví v nejbezpečnějších místech u přátel, a také své sliby s největší svědomitostí plní.

Takovéto podplácení a přeplácení nepřítelů, které jiné národy zavrhnou jako ukrutný zločin ducha zvrhlého, pokládají Utopijští za něco velmi chvalného; projevují prý tak rozumnost, protože se touto cestou zhošťují největších válek zcela bez jakéhokoli boje, dále lidskost a milosrdnost, protože smrtí několika viníků vykupují početné životy nevinných, kteří by«*»*, padli v boji, dílem z jejich strany, dílem z nepřátel; obecného lidu nepřátelského je jim totiž skoro stejně líto jako vlastních lidí, protože si jsou vědomi, že lid nezačíná válku dobrovolně, nýbrž je do ní hnán zběsilostí vládců.

Kdykoli nezískají úspěchu touto cestou, rozhazují semena svárů a napomáhají jejich růstu, například tím, že v bratru vladařovu anebo v někom ze šlechty vzbudí naději na ovládnutí království. Tam, kde ochabnou vnitřní stranické rozpory, poštvávají národy s nepřáteli sousedící a svádějí je k utkání; k tomu účelu vyhrabou jakoukoli starou záminku, jaké vladařům nikdy nechybějí.

Slíbí-li někomu pomoc k válce, dodávají mu peněz v hojnosti, zato mužstva co nejskrovněji; své spoluobčany totiž chovají v jedinečné lásce, takže by nikoho ze svých lidí rádi nesměnili s vládcem strany protivné. Avšak zlato a stříbro, protože je vesměs uchovávají jenom k tomuto účelu, vyplácejí bez váhání: jsou totiž přesvědčeni, že by nežili méně pohodlně, ani kdyby je vynaložili všechno. Ba kromě domácího bohatství mají i za hranicemi nesčíslný poklad, protože, jak jsem předtím řekl, velmi mnoho národů je u nich zadluženo. A tak do války vysílají žoldnéře odevšad najaté, obzvláště od Zapolétů.

Tento národ je vzdálen od Utopie pět set tisíc kroků směrem k východu slunce. Je to národ drsný, nevzdělaný, divoký, národ lidí, kteří mají zálibu v lesích a neschůdných horách, kde byli vychováni. Jsou otužilí, snášejí úpal, mráz i tělesnou námahu, jsou prosti všelikých půvabností života, nevěnují se vzdělávání půdy, o obydlí dbají právě tak málo jako o oděv. Všeho všude se starají jenom o dobytek. Větším dílem se živí lovem a lupem. Zrozeni jsou jenom k válce. Horlivě vyhledávají příležitost k boji; najdou-li ji, dychtivě se jí zmocňují a ve velkém počtu vytáhnou ze svých končin, aby se lacino nabídli komukoli, kdo potřebuje vojáky. Znájí toto jediné životní povolání, kterým se vyhledává smrt. Za ty, v jejichž žoldu slouží, bijí se statečně a s bezúhonnou věrností. Nezavazují se však na nějakou určitou lhůtu, nýbrž stávají se spojenci tak, že zítra třeba přejdou k nepřítelům, byl-li jim od nich nabídnut vyšší žold, pozítří však, byli-li získáni zpět ještě vyšší nabídkou, vracejí se zase do předešlých služeb. Zřídka dojde k takové válce, aby se značná jejich část vojensky neuplatnila na obou stranách. A tak se denně stává, že lidé spříznění pokrevním příbuzenstvím, kteří se k sobě také chovali co nepřátelštěji, pokud sloužili v témž vojsku, o málo později jsou roztrženi do protichůdných vojenských sborů, nepřátelsky a nevraživě se utkávají a zapomenuvše na původ i přátelství navzájem se vraždí, při čemž je do vzájemné zkázy nevehnal žádný jiný důvod, než že byli za nepatrný, ubohý peníz najati od různých vladařů. Na svém žoldu lpějí s takovou přesností, že zvýšením denní mzdy o jediný peníz dávají se snadno strhnout ke změně strany. Tak rychle do sebe vsáli lakotu. A přece jim není k nijakému užítku, neboť to, co vyhledávají za cenu krve, hned zase utratí prostopášností, a to ke všemu zcela ubohou.

Tento národ bojuje za Utopijské proti kterémukoli lidem, protože od nich dostane za své služby zaplacení nájemního žoldu tolik, kolik nikde jinde. Jako totiž vyhledávají Utopijští dobré lidi, aby jich užili, tak činí i s těmito nejhoršími, aby jich zneužili. V případě potřeby získávají je velikými sliby a vystaví je největším nebezpečím, z nichž se většinou velká jejich část nikdy již nevrátí k pobrání přislíbené odměny. Těm, kteří přežijí, vyplatí Utopijští velmi svědomitě, co jim slíbili, aby je tím podnítily k podobným odvážným počínům. A vůbec si z toho nečiní ani trochu svědomí, kolik Zapolétských tak zahubí, domnívajíce se, že by se o lidské pokolení zasloužili nejlépe, kdyby mohli svět očistit od celé oné sběře národa tak hnusného a zločinného.

Vedle Zapolétských užívají Utopijští vojenské síly těch, za které se chápou zbraně, dále pomocných čet ostatních spřátelených národů; konečně připojují i své vlastní spoluobčany a některého osvědčeného zdatného muže z nich stavějí v čelo celého vojska. Za tohoto velitele ustanovují dva zástupce, a to tak, že dokud on je schopen bez úhony velet, jsou oba pouhými soukromníky, je-li však zajat nebo zabit, nastupuje za něho druhý a popřípadě za toho zase třetí, aby tím, že by se při proměnlivém osudu, jak jej mívají války, octl v ohroženém postavení velitel, nebylo ve zmatek uvedeno celé vojsko.

Z každé obce se ve zbrani vycvičí jenom výběr z těch, kteří se dobrovolně přihlásí. Nikdo totiž u nich nebývá nátlakem ven poslán na vojnu, protože jsou přesvědčeni, že kdo je od přírody bázlivější, nejenom sám nic nevykoná rázně, nýbrž nažene strachu i tem, kdo ho provázejí.

Jinak je-li vlast napadena válkou, posílají takové zbabělce, pokud ovšem jsou tělesně zdatní, na lodi a umisťují je pro-míšeně mezi statečnějšími vojáky, anebo je porůznu rozptylují po hradbách na takových místech, odkud by nemohli utéci. Tak bývá ostych před spolubojovníky, přítomnost nepřítelů na dosah zbraně a neproveditelnost možného útěku hrází proti strachu a často se krajní nezbytnost obrátí ve skutečnou zdatnost.

A jako z nich není nikdo proti své vůli nucený hnán do zahraniční války, tak z druhé strany nejenom nebrání ženám, které dobrovolně chtějí provázet své manžely do boje, nýbrž je dokonce vybízejí a pochvalou podněcují. Ty, které vytáhly do pole, umisťují v šiku, každou pospolu s jejím manželem; nadto každého obklopují jeho děti, sourozenci a příbuzní, aby si byli nablízku vzájemnou pomocí ti, které nejvíce pobádá

příroda k tomu, aby jeden podporoval druhého. V největším opovržení je manželka vracející se bez manžela, nebo návrat syna, který tam zanechal otce. Proto dojde-li k boji zblízka, rozhoduje se, dokud nepřátelé odolávají, dlouhým a žalostným bojem až do vyhlazení.

Jako pečují Utopijští všemožně, aby nemuseli sami zápolit zbraní, pokud se mohou zhostit války zástupnou hrstkou najatých žoldnéřů, tak zase když je nevyhnutelné, aby sami šli do boje, chápou se ho stejně neohroženě, jako se mu rozvážně vyhýbali, dokud bylo lze. A nechtěl bych říci, že by projevovali bojovnost v prvním útoku: spíše teprve ponenáhlu trváním a průtahem války mohutněji, a to s takovou tvrdošíjností, že by raději padli než couvli. Ducha povzneseného a opovrhujícího porážkou dodává jim ona bezpečná záruka živobytí, kterou má každý doma, a vědomí, že je prost tísňivé starosti myslet na potomky - tato starostlivost totiž všude jinde ochromuje i statečná srdce. Kromě toho důvěry jim dodává i zkušená znalost vojenství. Konečně jejich zdatnost pomáhají zvyšovat i správné názory, kterými jsou od mládí proniknuti zásluhou školy i dobrých zřízení ve státě, že totiž život nepokládají ani za tak bezcenný, aby se směl zbůhdarma utratit, ani zase za tak nešlechterně drahý, aby jím směli lakotně a potupně skrblit, když čest radí jej obětovat. Když kdekoli bitva nejvíce vzplane, vybraní mladíci, kteří se předtím spikli a utužili slibem, vezmou si na mušku nepřátelského velitele: jej napadají otevřeně, na něho útočí ze záloh; na něho se míří zdáli i zblízka a obléhá se dlouhým a plynulým klínem, v němž ustavičně čerstvé síly nahrazují umdlelé bojovníky. A tak se jen zřídka stává, aby vůdce - nezachránil-li se útekem - nezahynul, anebo živý nepadl do moci nepřátel.

Přikloní-li se k Utopijským vítězství, nijak nepropadají vraždivému běsnění; zahané protivníky totiž raději zajímají než zabíjejí. A nikdy nepronásledují prchající nepřátele takovým způsobem, aby zatím neudržovali pod prapory jeden šik připraven k boji. Dokonce i když na ostatních úsecích již vyhráli, ale v posledním šiku ještě nedosáhli vítězství, nechávají raději utéci všechny nepřátele, než by dopustili pronásledovat prchající, nemajíce sami své řady v pořádku. Mají totiž na paměti, kterak se již nejednou přihodilo, že po úplné porážce jádra nepřátelského vojska, zatímco sami roz-oiměni vítězstvím pronásledovali protivníky couvajících různými směry, malý počet nepřátel umístěných v záloze a číhajících na vhodnou příležitost náhle je napadl, když rozptýlení těkali a v domnělém pocitu jistoty nebyli dost opatrní, změnil výsledek celé bitvy a vyrval jim z rukou vítězství již jisté a nepochybné, takže překonání přesto překonali své překonavatele.

Nesnadno říci, zda jsou lstivější ve strojení nástrah, či obezřelejší v unikání jim. Myslíl bys, že se připravují na útek, ač nic není vzdálenější jejich úmyslu; naopak, když se pro takovýto záměr rozhodnou, domníval by ses, že chystají všechno jiné spíše než to. Cítí-li, že na ně příliš doléhá nepřátelská převaha nebo nevýhodnost místa, tu se buď v noci s táborem tiše přemístí, nebo uniknou nějakou válečnou lstí, anebo se ve dne stahují tak ponenáhlu a se zachováním tak dobrého pořádku, že není o nic méně nebezpečné napadnout je na takovémto ústupu, nežli když sami hrozí útokem.

Tábor velmi bedlivě opevňují přehlubokým a širokým příkopem, z něhož vykopanou hlínu navršují na vnitřní straně. Neužívají však k tomu pracovní síly otroků, nýbrž vše se provádí rukama vojáků samých a na stavbě je celé vojsko s výjimkou těch, kteří hlídají před naspem ve zbrani proti náhlým příhodám. Při takové početnosti spolupracovníků dokáží vybudovat veliká a značně rozlehlá opevnění v čase neuvěřitelně krátkém.

Zbraně, kterých užívají, jsou proti všem úderům pevné, a přitom nikoli těžkopádné k jakémukoli pohybu nebo k nošení, takže ani při plování je nepocítují jako přítěž - plovat totiž vplné zbroji náleží u nich již k prvním základům vojenské výchovy. Za útočnou zbraň na dálku mají šípy, jež vrhají stejně hbitě jako přesně, a to nejen pěšáci, nýbrž i jezdcí. Pro boj zblízka neužívají však mečů, nýbrž sekyr, smrtonosných buď ostřím, nebo vahou, podle toho, zda jimi zasahují bodáním, či rozrážecím dopadem. Válečné stroje vymýšlejí s velikým důmyslem; hotové kusy tají co nejpečlivěji, aby nebyly vyraženy dříve, než je záhodno, a nebyly spíše k posměchu nežli k užitku. Při jejich výrobě hledí především k tomu, aby se daly snadno vozit a vhodně otáčet.

Uzavrou-li s nepřítelem příměří, dodržují je tak svědomitě, že ho neporuší ani při vydráždění. Nepřátelskou zemi neplení ani nespalují úrodu na polích, ba dbají toho, aby v mezích možnosti nebyla pošlapána nohama lidí a koní; uvažují totiž, že roste k jejich vlastnímu užitku. Bezbrannému neublíží nikomu, nejde-li o vyzvědače. ;

Měst, která se vzdala, šetří. Ale ani dobytých nerozchvacují; povraždí jenom ty, kteří mařili vzdání; ostatní obránce převedou mezi otroky; všechnen nebojovný lid nechávají nedotčen. Zjistí-li, že někteří občané doporučovali vzdát se, udílejí jim nějakou část ze statků odsouzených obránců; ze zbytku zabaveného majetku odměňují pomocná vojska, neboť z nich samých nikdo netouží z kořisti po ničem.

Ale po skončení války nepřičítají náklady k tíži přátelům, V pro něž je vynaložili, nýbrž poraženým, a proto od nich vymáhají dílem peníze - ty si uchovávají k podobnému válečnému použití -, dílem statky, aby je u nich měli na věčné časy if s nemalým výnosem.

Takovéto platy mají nyní u mnohých národů. Vyrostly ponenáhlu z rozmanitých příčin a přesáhly již ročních sedm set tisíc dukátů. Vysílají na ně některé ze svých spoluobčanů j akož-to správce, aby tam velkolepě žili a hráli úlohu velkomožných pánů. Ale i tak zbývá odtud ještě značný příjem pro státní pokladnu. Někdy však poraženému národu ponechávají příslušnou částku úvěrem. Činí to často jen na tu dobu, pokud by jí sami nutně nemusili užít. Ale sotva se kdy stalo, že by byli požadovali zpět částku celou. Z výnosu těchto statků přidělují část těm, kteří se z jejich návodu uvazují v tak nebezpečná posláná, jak jsem dříve ukázal.

Chopí-li se některý vládce proti Utopijským zbraně a chystá se napadnout jejich říši, ihned mu s velikými silami vyjedou vstříc mimo své hranice. Vždyť ani nevedou pošetile války na svém území, ani nebývá nikdy naléhavost situace tak tísňivá, aby je nutila do svého ostrova volat cizí pomoc."

O NÁBOŽENSTVÍ UTOPIJSKÝCH

“Náboženství je rozličné nejen po ostrově, ale i v jednotlivých městech. Někde uctívají jako boha slunce, jinde měsíc, jinde zase jinou oběžnici. Někteří ctí jakéhosi člověka, který kdysi vynikl buď ctností, nebo slávou, a vzhlížejí k němu nejen jako k bohu, nýbrž jako k nejvyššímu bohu.

Ale podstatně největší a zároveň také mnohem rozumnější část tamních lidí nevěří v nic z toho, nýbrž v jakési jediné božstvo, nepoznané, věčné, nesmírné, nevysvětlitelné, které přesahuje chápavost lidské mysli a je po celém vesmíru rozlito spíše svou působností nežli hmotou. Toto božstvo nazývají Otcem. Jemu jedinému přiřítají původ, růst, vývoj, změny i zánik všech věcí. Nikomu jinému také kromě něho nevzdávají božských poct.

Rovněž i všichni ostatní, třebaže je víra jejich rozdílná, přece se shodují s těmito v tom, že věří v jedinou nejvyšší bytost, které přiřítají stvoření světa i prozřetelnost a jí všichni společně dávají v mateřštině jména Mythra. Neshodují se však v tom, že za téhož pokládají různí lidé něco jiného. Ale ať je cokoliv, co kdo sám považuje za nejvyšší bytost, každý z nich tvrdí, že jeho bůh má onu shodnou povahu jediné bytosti, jejímuž božství a velebnosti se souhlasem všech národů přiřítá svrchovanost všech věcí.

Jinak všichni poněmhu odpadají od oné pestrosti pověr a srůstají v jediné náboženství, které, jak se zdá, svou rozumností předčí všechna ostatní. A je nepochybné, že by ostatní druhy byly již dávno vymizely, kdyby v případech, že v době úvah o změně náboženství přivedla někomu náhoda něco nevýhodného, nebyl strach vykládal, že se to nepříhodilo náhodou, nýbrž že to bylo sesláno z nebes, jako by se za bezbožný záměr, proti němu chystaný, mstilo to božstvo, jehož uctívání bylo opouštěno.

Když se však od nás dozvěděli o jméně Kristově, o jeho učení, mravech a zázracích a o neméně podivuhodné vytrvalosti tolika mučedníků, jejichž dobrovolně prolitá krev přivedla široko daleko tolik národů mezi jeho stoupence, nevěřil bys, s jak ochotnou náchylností se k nim i oni přičlenili. Snad jim to v nejskrytějším úradku vnukl bůh, snad se tak stalo i proto, že se křesťanství zdálo zcela blízkým oné víře,

kteřá u nich převládá. Ale nemalou váhu mělo přitom tuším také to, že uslyšeli, kterak Kristus schvaloval pospolitě živobytí svých učedníků a kterak dosud tento způsob žije v klášteřích nejpůvodnějších křesťanů. Ale ať kterýkoli důvod byl rozhodný, jisté je, že se nemálo Utopijských přidružilo k našemu náboženství a dalo se omýt vodou svatého křtu.

Ale mezi námi čtyřmi - jenom tolik nás totiž zbylo, protože dva zemřeli - nikdo nebyl k mé lítosti knězem; proto jsou Utopijští sice zasvěceni do základů křesťanské víry, přece však dosud postrádají těch svátostí, které u nás udělují jenom knězi. Chápu to však a po ničem netouží vroucněji. Ba i o tom již upřímně vedou mezi sebou rozpravy, zda by i bez vyslání křesťanského hierarchie mohl být někdo z jejich středu zvolen a dosáhnout kněžské hodnosti. A vskutku se již chystali někoho zvolit, ale do mého odjezdu tak neučinili.

Ba i ti, kteří s křesťanským náboženstvím nesouhlasí, přece nikoho od něho neodrazují a na nikoho, kdo se mu oddal, ne-dotírají. Výjimkou jen jediný muž z naší družiny byl za mé přítomnosti potrestán. Ten totiž zcela krátce po svém pokřtění proti našim radám veřejně kázal o uctívání Krista a činil tak s větší zaníceností nežli rozvahou. Přitom se začal do té míry rozohňovat, že již nejenom vynášel naše svátosti nad ostatní, ale všechna jiná náboženství šmahem odsuzoval a zlehčoval, ba vykřikoval, že jejich bezbožní a svatokrádežní vyznavači musí být ztrestáni věčným ohněm. Když tak dlouho kázal, jali jej, obvinili nikoli pro urážku náboženství, nýbrž pro pobuřování lidu, usvědčili, odsoudili a pokutovali vyhnanstvím.

Mají totiž mezi svými nejstarobylějšími právními předpisy i ten, že nikomu nesmí způsobit újmu jeho náboženské přesvědčení. Již sám Utopus hned na počátku uslyšel, že občané před jeho příchodem ustavičně mezi sebou zápasili o náboženství, a uvědomil si, že právě obecná rozdrobenost sekt, z nichž každá bojovala za vlast osamoceně, umožnila mu, aby je přemohl všechny. Proto dosáhnuv vítězství ustanovil, zeje každému dovoleno řídit se náboženstvím podle vlastní volby; chce-li i kdo i jiné převést ke své víře, že smí vyvinout jenom takové úsilí, aby mírně a skromně své náboženství odůvodňoval, nikoli však aby jiná trpce potíral; nepřesvědčí-li přemlouváním, že nesmí užít žádného násilí a musí se zdržet pomltru. Toho, kdo si v svých tvrzeních o náboženství počíná dotěrněji, trestají Utopijští vyhnanstvím nebo otrockou porobou.

Utopus to ustanovil nejenom kvůli míru, který byl, jak viděl, do základů vyvracen ustavičným zápasem a nesmiřitelnou nenávisí, nýbrž také proto, že byl přesvědčen, že je v zájmu i náboženství samého, aby se takové opatření stalo. O náboženství se neopovážoval nic pošetile rozhodovat, patrně pokládaje za nejisté, zda bůh z touhy po rozmanitém a mnohotvárném uctívání nevnuká každému něco jiného. Naproti tomu donucovat někoho násilím a hrozbami, aby se totéž, co věříš jako pravdu, musilo zdát pravdou všem, to věru prohlašoval stejně za zpupné jako za pošetilé.

Dále i pro případ, že by opravdu bylo jediné náboženství pravé a všechna ostatní lichá, předvídal, že bude-li se jen postupovat s rozumem a skromností, snadno dojde nakonec k tomu, že se jednou síla pravdy sama o sobě vynoří a vynikne; bude-li se však zápolit zbraněmi a rykem, jak již právě nejhorší lidé bývají nejtvrdohlavější, soudil, že nejlepší a nesevětější náboženství bude pro různé nejprázdnější vnějšnosti zavazeno jako ošení mezi trním a křovím.

A proto ponechal celou tuto věc nerozhodnutu a dovolil každému, aby směl svobodně věřit podle vlastního přesvědčení. Jenom to však závazně a přísně zakázal, že se nikdo nesmí natolik odrodit od důstojnosti lidské přirozenosti, aby se domníval, že duše rovněž hynou spolu s tělem nebo že se svět nazdařbůh řítí, aniž tuje

nějaká prozřetelnost.

Proto věří Utopijští, že po skončení pozemského života jsou určeny tresty za hříchy a stanoveny odměny za ctnost. Toho, kdo by smýšlel opačně, nepokládají ani za člověka, soudíce, že vznešenou přirozenou povahu své duše snížil k bezcennosti ubohého těla zvířecího. Naprosto jim je nemožné řadit takovou osobnost mezi občany, protože by jí všechna jejich zařízení a zvyklosti, pokud by jí dovolil strach, byly zanedbatelnou veteš. Vždyť kdo by mohl pochybovat, že taková osoba by usilovala buďto státním zákonům otčiny lstivě a tajně uniknout, anebo je násilně zlomit, když by sloužila jenom své soukromé žádostivosti, nemajíc nad zákony již žádného strachu a nad tělesným životem již žádné naděje? Proto se osobě takového smýšlení nedostává nijaké pocty, nesvěřuje se jí žádný úřad, nepověřuje se žádným veřejným úkolem: tak vesměs sklízí pohrdání jako cosi, co má nečinnou a nízkou povahu. Jinak ji však nijak netrestají, protože jsou přesvědčeni, že není v ničí moci, aby kdo smýšlel, co je libo. Rovněž ji však nenutí žádnými hrozbami, aby zastírala své smýšlení, ani nepřipouští přetvářku a lež; ty mají v neobyčejné nenávisti jakožto zjevy zcela blízké podvodu. - Ale zakazují jí, že nesmí o svém smýšlení veřejně vykládat, aspoň ne před obecným lidem; jinak však před kněžími a vážnými muži v ústraní to nejenom povolují, ale i doporučují v důvěře, že konečně přece šílenost ustoupí rozumu.

Kromě toho je ještě dost jiných - a nejsou to lidé zlí ani docela bez důvodů pro své názory, které se jim nebrání šířit -, kteří upadli do opačné krajnosti a domnívají se, že i duše zvířat jsou nesmrtelné, byť se nedají důstojností porovnávat s dušemi lidskými ani nejsou zrozeny ke stejné blaženosti.

Pokud jde totiž o lidi, pokládají téměř všichni Utopijští za jisté a prokázané, že očekává nesmírná blaženost; proto sice hořekují u každého pro nemoc, ale u nikoho neoplakávají smrt, leda vidí-li, že je někdo vyrván ze života v úzkosti a nerad. Právě to mají za velmi špatné znamení, jako by se duše, nemající dobré naděje a zatížená zlým svědomím, v jakési skryté předtuše hrozícího trestu strachovala vyjít z těla. Kromě toho věří, že nijak nebude bohu milý příchod takového jedince, který na zavolání nepřiběhne radostně, nýbrž dá se vléci jenom nerad a se vzpouzením. Proto jsou ti, kteří hledí na takovýto druh smrti, plni hrůzy. Lidi takto zemřelé vynášejí smutně a mlčky a pomodlivše se k bohu, vlídnému soudci mrtvých, aby laskavě odpustil slabostem nebožtíků, pochovávají mrtvá těla do země.

Naproti tomu nikdo neběduje nad těmi, kdož odejdou ze života vesele a plni dobré naděje, nýbrž takovéto nebožtíky doprovázejí při pohřbu zpěvem, velmi doporučující jejich duše bohu; nakonec jejich těla spálí - spíše s uctivostí než s bolestí - a na tom místě postaví sloup, do něhož vyryjí tituly zesnulého. Po návratu domů připomínají si jeho mravy a činy, ale k žádnému úseku života se nevracejí častěji a radostněji nežli k jeho veselému konci.

Takovouto přehlídku zásluh pokládají jednak za velmi účinnou pobídku k cnotem pro živé, jednak za nejvítanější projev úcty pro zemřelé. O těch se domnívají, že i při řečech, které se o nich pronášejí, jsou osobně přítomni, arci, jak již je zrak lidský chabý, jakožto bytosti neviditelné. Vždyť by se neshodovalo s osudem blažených, aby neměli volnost stěhovat se, kam by chtěli; rovněž by to byl projev nevděčníků, kdyby zhola odvrhli touhu navštívit své přátele, s kterými je zaživa poutala vzájemná láska a obliba - a o těchto vlastnostech se dohadují, že se u dobrých mužů po smrti, jako všechny ostatní přednosti, spíše ještě zvětšují nežli zmenšují.

O mrtvých tedy věří, že pohybující se mezi živými přihlížejí k jejich slovům i činům, a proto se s větší důvěrou pouštějí do všech podniků, majíce takřka oporu v takových ochráncích; rovněž od nečestných tajných skutků je odstrašuje přítomnost předků, o níž je jejich víra přesvědčena.

Ptakopravectví a ostatních druhů prázdného pověřčivého věštění, jaké jiné národy horlivě pěstují, vůbec nedbají a jim se vysmívají. Zato v úctě mají základy, které se dějí bez jakéhokoli přispění přírody, pokládajíce je za dílo božstva a svědectví o jeho přítomnosti; dochází k nim prý i u nich nezřídka; octnou-li se někdy ve velikých pochybnostech, dožadují se jich s pevnou důvěrou veřejnými prosbami a vskutku jich dosahují.

Za uctívání milé božstvu pokládají pozorování přírody a chválu z něho vyplývající.

Jsou však mezi nimi i lidé, a ne zcela nepočtení, kteří z náboženských důvodů opovrhují vědou, neusilují o nijaké poznávání věcí a vůbec nemají pokdy pro teorii; podle jejich tvrzení jsou pro získání posmrtné blaženosti záslužná jenom praktická povolání a dobré služby spoluobčanům. A tak jedni obsluhují nemocné, druzí vyspravují silnice, čistí příkopy, opravují mosty, vykopávají drny, písek a kamení, kácejí a rozřezávají stromy, odvázejí dříví, plodiny i jiné věci do měst a vůbec nejen na veřejnosti, ale i v soukromí dělají ze sebe sluhy a více než otroky. Vždyť ať je kdekoli jakákoli drsná, nesnadná a špinavá práce, od níž většinu lidí odstrašuje námaha, omrzelost a zoufalost, té se v celé šíři chápou s radostí a veselostí. Ostatním lidem dopomáhají k volným chvílím, sami jsouc trvale v práci a námaze, ale nedělají si z toho zásluhu. Život jiných nehaní ani svůj nevychvalují. čím otročtější práce vykonávají, tím větší se těší vážnosti u všech.

Rozpadají se na dvě sekty. Jedni jsou neženatí, vůbec se zdržují nejenom soulože, nýbrž i pojídání masa, někteří dokonce každého jídla živočišného původu; zcela odvrhnuvše půvaby pozemského života jakožto hříšné, výhradně dychtí v bdění a námaze po životě budoucím; naděje, že ho v nejbližší době dosáhnou, činí je mezitím cílymi a silnými. Druzí, neméně vyhledávající námahu, dávají přednost manželství, protože nepohrdají jeho útěšností a soudí, že mají závazek splatit příspěvek přírodě a dát děti otčině; nevyhýbají se žádné rozkoši, pokud nesnižuje jejich pracovitost; maso čtyřnožců milují již proto, že jsou takovýmto pokrmem podle svého přesvědčení zdatnější ke každé práci.

Stoupence druhé sekty pokládají Utopijští za rozumnější, ale přívržence první za světější. Kdyby se tito opírali o rozumové důvody, vysmívali by se jim, že dávají přednost bezženství před manželstvím a drsnému životu

před pohodlným; takto však, protože o tom podle jejich příznání rozhodují důvody náboženské, vzhlížejí k nim s úctou a vážností. Ničeho totiž nedbají úzkostlivěji, než aby se jakkoli neprozřetelně nevyslovili o některém náboženství.

Takoví tedy jsou ti, které Utopijští nazývají v svém jazyce zvláštním jménem búthrésky, slovem to, které lze pokládat za souznačné s naším názvem řeholníků.

Jejich knězi jsou lidé znamenitě svatého života, a proto jsou jen zcela nepočtení. V jednotlivých městech totiž není jich více než třináct, právě tolik, kolik je chrámů. Výjimka nastává jenom, táhne-li se do války. Tu totiž za sedm z nich, kteří odejdou s vojskem, dosazují sedm náhradníků; když se však oni vrátí, zaujmou opět každý své místo a ti zbývající se zatím stanou jejich průvodci, dokud postupně nenastoupí na místo uprázdněné smrtí původních kněží. Jediný z nich je představeným ostatních. Volí je lid, a to po způsobu voleb ostatních úředníků tajným hlasováním, aby se zamezila stranickost. Zvolení jsou vycvičeni od svého kněžského sboru. Knězi řídí bohoslužby, pečují o náboženství a jsou takřka cenzory mravů. Pokládá se za velikou hanbu, je-li od nich někdo předvolán nebo pokárán po obvinění z nedost spořádaného života. Jinak však, jako jim náleží povzbuzovat a napomínat, tak zase pokutovat a zločince trestat spadá do pravomoci vladařovy a jiných úředníků, ledaže knězi zakazují účast na svátostech těm, o jejichž nešlechetné špatnosti zvědí. A není snad trestu, kterého by se Utopijští hrozili více než takového vyloučení. Vždyť lidé takto postižení stávají se úplně bezectnými a sžirají se tajným náboženským strachem, ba ani jejich osobní bezpečnosti není do budoucna zaručen klid, protože neosvědčí-li kněžím rychlou lítost, bývají polapeni pro bezbožnost a pokutováni od senátu.

Dětem a dospívající mládeži se dostává od kněží výchovy, při níž péče o vzdělání ustupuje před péčí o mravy a ctnost. Kněží totiž obracejí nejvyšší příčinlivost k tomu, aby dosud útlým a poddajným duším chlapců hned vštípili názory dobré a užitečné pro zachování jejich státu. To, co hluboce utkví v chlapcích, provází potom muže po celý život a přináší veliký prospěch k uchování stavu státu; neboť stát se rozpadá jenom neřestmi vyrostlými ze zvrácených názorů.

Kněžstvo - pokud nejde o kněžky, neboť ani toto pohlaví není z kněžství vyloučeno, jsou to však případy řídké, kdy je k němu zvolena žena, a to ještě jen vdova nebo stařena - mívá za manželky nejvybranější dcery národa.

Žádný úřad se netěší u Utopijských větší vážnosti než knězi, a to do té míry, že i když se dopustí nějaké mrzkosti, nepodléhají veřejnému soudu: jsou ponecháváni bohu a sobě. Utopijští totiž jsou přesvědčeni, že není dovoleno smrtelníkovu ruku vztáhnout na osobu, která byla způsobem tak jedinečným, takřka jako dar, obětována bohu, a to ani tehdy, když se dopustí jakéhokoli zločinu. Tuto zásadu mohou zachovávat tím snáze, že se u nich knězi vybírají tak nepočtení a přitom s takovou pečlivostí. Nestává se ovšem jen tak, aby ten, kdo byl jakožto nejlepší z dobrých povýšen jenom pro svou ctnost k tak vysoké důstojnosti, zvrhl se ve zkaženost a hřích, a i kdyby se to při proměnlivosti lidské povahy nakrásně přihodilo, přece, když jich je tak málo a když kromě vážnosti nejsou vybaveni žádnou výkonnou mocí, nebylo by se jistě třeba obávat odtud ničeho důležitého pro veřejnou zkázu.

Jejich počet je tak řídký a nevalný proto, aby udělením hodnosti většímu počtu lidí nezevšedněla důstojnost stavu, který nyní provázejí vysokou úctou, obzvláště když se domnívají, že by bylo nesnadné nalézt větší počet lidí tak dobrých, aby odpovídali té důstojnosti, pro jejíž zastávání nestačí vyznačovat se ctnostmi jen prostředními.

A stejně veliké vážnosti jako doma požívají knězi Utopijských také u cizích národů. Tento poznatek snadno vyplývá z té jejich činnosti, z níž se také tuším ona vážnost původně zrodila. Když se totiž vojska utkávají bojem, knězi, oděni posvátnými rouchy, pokleknou opodál bojiště v nepřilíš velké vzdálenosti. S dlaněmi vztaženými k nebi vyprošují modlitbou nejprve všem mír, potom svým vítězství, ale bez velkého přelévání krve pro obě strany. Když jejich lidé vítězí, seběhnou do bitevní linie a zadržují ty, kteří příliš dotírají na poražené. Již pouhý pohled na ně a dovolání se jejich přítomnosti dostačuje přemoženému k záchraně holého života; dotyk jejich rozevlátého roucha zabezpečuje dokonce i ostatní jeho statky před všelikým násilím války. Z této činnosti vznikla utopijským knězi m u všech všudy národů tak neobyčejná úcta a stoupla jejich opravdová velebnost tak značně, že často získali na nepřátelích pro své lidi více spásy než jí přinesli obráceně; je totiž známo, že leckdy ve chvíli, kdy se šik Utopijských nachýlil a nezbývalo špetky naděje, kdy byli již obráceni na útěk a nepřítel se řítit k vraždění i kořistem, byla zásahem kněží odvrácena strašná porážka a odtržením vojsk od sebe sjednán a upevněn mír za spravedlivých podmínek. A nikdy nebylo národa tak divokého, ukrutného a barbarského, aby u nich nebylo tělo knězi pokládáno za posvátné a nedotknutelné.

Jako svátky slaví Utopijští první a poslední den v každém měsíci a rovněž v roce; ten dělí na měsíce, vymezené otáčením luny, jako zase oběh sluneční jim uzavírá kruh roku. Všecky první dny nazývají v svém jazyce kinémerni, poslední dny trap-émerni. Tato jména znamenají přesně totéž, co by se dalo vyjádřit slovy ,předosváteční' a ,zadosváteční'.

Chrámů Utopijských jsou znamenité, a to nejenom nákladně stavěné, nýbrž i - nezbytný to požadavek při tak neobyčejně malém jejich počtu - schopné pojmout nesmírné zástupy lidu. Je-li u všech vnitřek téměř v přítmi, nestalo se to ze stavitelské neznalosti, nýbrž prý na radu kněží, kteří soudí, že nemírné světlo rozptyluje myšlenky, kdežto světlo skoupější a takřka nejisté soustřeďuje mysl a prospívá zbožnosti.

Poněvadž tam všichni lidé nemají stejnou víru, a přece všechny její podoby, jakkoli rozličné a mnohotvárné, rozdílnou cestou směřují k jedinému cíli, totiž k uctívání božské podstaty, proto se v kostelích nespátňuje ani neslyší nic, co by se obecně nehodilo všem vyznáním, Má-li to z nich neb ono nějakou zvláštní svátost, pečuje

o ni každý uvnitř stěn svého domu; veřejné obřady se provádějí takovým způsobem, který vůbec nijak neomezuje soukromé. Proto nevidíš v chrámu žádná vyobrazení bohů, aby bylo každému volno, v jaké podobě si je chce představovat ve shodě s duchem svého náboženství. Rovněž nevzývají žádné zvláštní jméno boží, s výjimkou jména Mythrova, jímž všichni shodně zahrnují jedinou podstatu božské velebnosti, ať již je jakákoli. Nepřenáší se žádné modlitby toho druhu, aby je někdo nemohl vyslovit bez urážky své víry.

Do chrámu se tedy scházejí v ‚zadosvátečních‘ dnech večer ještě před jídlem, aby vzdali bohu díky za zdárně skončený rok nebo měsíc, jehož je ten svátek posledním dnem. Nazítří ráno, to je v den ‚předosvátečníc‘, slévají se do chrámu proudy lidí, aby si vyprošovali blahodárný a šťastný průběh nadcházejícího roku nebo měsíce, který mají tím svátkem zahájit.

Ale o ‚zadosvátečních‘ dnech před odchodem do chrámu vrhají se doma manželky k nohám mužů a děti k nohám rodičů, vyznávají, že zhrěšily buď tím, že něco spáchaly, nebo že nedbale splnily povinný úkol, a prosí za odpuštění svého poklesku. A tak, jestliže nějaký mráček nedorozumění zastínil domácí oblohu, takovýmto dosti učiněním se rozptýlí, takže se mohou účastnit bohoslužeb s myslí čistou a jasnou.

Aby se jich účastnili s myslí pobouřenou, z toho si dělají svědomí. Proto jsou-li si vědomi, že mají proti někomu nenávisť nebo hněv, ze strachu před rychlou a velikou pomstou neodvažují se přistoupit k bohoslužbám, leč po smíru a po očištění vášní.

Když tam přijdou, odeberou se muži na pravou stranu svatyně, ženy zvlášť, na levou. Potom se umístí tak, že mužští příslušníci každého domu usednou před svým hospodářem; obdobně zástup žen uzavírá hospodyně. Toto opatření se děje proto, aby byly všechny pohyby všech venku pozorovány od těch, jejichž vážností a kázeňskou mocí jsou řízeny doma. Ba pečlivě dbají i o to, aby tam byl všude mladší sdružen se starším, aby děti samy jenom mezi dětmi nepromarnily dětskými pošetilostmi ten čas, v němž nejvíce mají pocítit nábožný strach před nebešťany, největší to a téměř jedinou pobídku k ctnostem.

Při bohoslužbách vůbec nepřináší zvířecích obětí a domnívají se, že z krve a ze zabíjení netěší se dobrotivost toho boha, který živočichům uštědřil život proto, aby žili. Zapalují kadidlo a rovněž jiné vonné předměty. Nadto hojně užívají voskovic, ne snad že by nevěděli, že to ničím neprospívá k působení na božskou podstatu - vždyť totéž platí i o samých lidských modlitbách -, ale jednak se jim tento nevinný způsob uctívání líbí, jednak lidé pozorují, že se těmito vůněmi a světly i ostatními obřady nějak vzpružují a s čilejší myslí se pozvedají k uctívání božímu.

Pro návštěvu chrámu se lidé oblékají do bělostných šatů. Kněz se odívá pestrobarevnými rouchy, zhotovenými pozoruhodně pracně a sličně, ale z materiálu ne stejně drahocenného: nejsou totiž protkávána zlatem ani prokládána drahými kameny, nýbrž jsou zhotovena z rozmanitých ptačích per, a to tak dovedně a s takovým uměním, že by se cena žádného materiálu nevyrovnala hodnotě díla. Kromě toho tvrdí, že v oněch ptačích perech a peříčcích a v jejich jistých pořadích, kterými jsou na kněžském rouchu rozdělována, je obsaženo jakési skryté tajemství. Poznáním jeho výkladu, kněžími bedlivě přechovávaného, je jim prý připomínáno boží dobrodiní vůči nim, jakož i obráceně jejich zbožná oddanost bohu, ba i vzájemná povinnost, jíž jsou vázáni mezi sebou.

Jakmile se kněz v takovémto rouchu vynoří z nepřístupné části svatyně, všichni se hned uctivě vrhají na zemi, zachovávajíce tak dokonale hluboké mlčení, že sama vnější tvářnost děje vzbuzuje takřka hrůzu jakoby z přítomnosti nějakého božstva. Takto nějakou chvíli setrvávají na zemi, a teprve když dá kněz znamení, povstávají.

Potom pění chvály bohu, jež tu a tam prokládají hudbou na nástroje větším dílem jiných tvarů, než jaké se spatřují v naší části světa. Z nich většina lahodností mnohem převyšuje ty, kterých se užívá u nás, jiné se zase naopak nedají s našimi vůbec porovnávat. Ale v jedné věci nad nás vynikají bez veškeré pochyby: že totiž všechna jejich hudba, ta, kterou vy-luzují z nástrojů, i ta, kterou vytvářejí lidským hlasem, tak napodobí a vystihuje přirozené city, tak se zvukově přizpůsobuje obsahu, ať je to projev prosebný či jásavý, umírněný, vířivý, ponurý, rozhněvaný, tak vyjadřuje druhem melodie nějaký věčný smysl, že podivuhodně zachvacuje mysl posluchačů, jimi proniká a je rozněcuje.

Nakonec zároveň kněz i lid odříkávají ustálenými slovy slavnostní modlitby, složené tak, aby co všichni pronášejí zároveň, každý soukromě vztahoval na sebe. V nich uznává každý boha za původce stvoření světa, jeho řízení a kromě toho všeho ostatního dobra, vzdává díky za přijatá dobrodiní, obzvláště však za to, že milostí boží se mu stal údělem ten stát, který je nejšťastnější, a to náboženství, které, jak věří, je nejpravdivější.

Jestliže se však modlí se v tom nějak mylí, anebo je-li něco nad to či ono lepší a bohu milejší, modlí se, nechť způsobí jeho dobrota, aby to on poznal; jeze připraven následovat, kamkoli bude od něho veden. Je-li však tato podoba státu nejlepší i jeho náboženství nejsprávnější, aby v tomto případě jemu dodal stálost a všechny ostatní lidi přivedl k týmž předpisům života a k téže představě o bohu, ač-li se nestalo jeho nevypátratelnou vůlí i to, že se těší z takové pestrosti náboženství.

Posléze se modlí, aby mu dopřál lehce zemřít a po smrti jej vzal k sobě. Jak rychle či pozdě, to že se sice neodvažuje určovat, ačkoliv - pokud se tak může stát bez urážky jeho velebnosti - přiznává, že mu mnohem více bude záležet na tom, aby i za cenu nejnepříjemnější smrti dospěl k bohu, než aby byl nejpříjemnějším během života od něho příliš dlouho vzdalován.

Když se takto všichni domodlí, opět setrvávají schýleni k zemi a po malé chvíli se vztyčíce odcházejí k jídlu. Zbytek dne potom tráví hrami a vojenským výcvikem.“

ZÁVĚR

“Popsal jsem vám, jak jsem dovedl nejpravdivěji, onu podobu státu, o které věřím, že je nejenom nejlepší, nýbrž i jediná, aby si plným právem mohla činit nárok na jméno státu jakožto veřejného zařízení.

Všude jinde **lidé, mluvící o veřejném prospěchu, starají se jenom o soukromý**, v Utopii však, kde není nic soukromého, opravdově se všichni zabývají veřejným zájmem.

Patrně lze shledávat oprávněnost na obou stranách.

Vždyť jinde není snad jediného člověka, aby nevěděl, že ne-postará-li se sám zvláště o sebe, zahyne hladem, i kdyby jeho stát sebe více vzkvétal. A proto ho pudí nezbytnost k tomu, aby byl přesvědčen, že musí dbát spíše o sebe než o lid, to jest o ty druhé.

Naproti tomu zde v Utopii, kde všechno náleží všem, nikdo nepochybuje o tom, že bude-li jen postaráno, aby státní sýpky byly plné, nikomu nebude chybět nic soukromého. Není tu totiž skoupého přidělování potřeb, není tam také chudáků ani žebráků, a ačkoli nikdo nemá nic, přece všichni jsou bohatí.

Co totiž může být bohatšího než žít zcela bez jakékoli starosti, s myslí radostnou a klidnou, beze strachu o vlastní živobytí, bez týrání manželčinými vyčítavými požadavky, bez obavy o syna pro chudobu, bez úzkosti o dceřino věno, zato v jistotě o budoucím životě a štěstí vlastním, manželčině i všeho potomstva, synů, vnuků, pravnuků, praprávnuků a tak dlouhé další řady vlastních potomků, jakou se chlubí-vají jenom šlechtici? Žít tam, kde je právě tak postaráno o ty, kteří kdysi pracovali, ale nyní jsou již práce neschopni, jako o ty, kteří dosud pracují?

Ať se mi tu někdo odváží k této spravedlnosti přirovnávat spravedlnost jiných národů, u nichž, ať zhynu, zjistím-li vůbec i jen nějakou stopu spravedlnosti a rovnosti! Vždyť jakápak je to spravedlnost, aby kdejaký šlechtic, klenotník, lichvář nebo konečně kterýkoli jiný z těch, kteří buď vůbec nic nedělají, anebo to, co dělají, je toho druhu, že to není pro stát valně potřebné, dosahoval ať zahálkou, ať zbytečným zaměstnáním života v přepychu a lesku? A současně aby podomek, vozka, řemeslník nebo rolník, přestože pracují tolik a tak nepřetržitě, že by to dobytek stěží vydržel, a přestože je jejich práce tak potřebná, že by bez ní žádný stát nemohl trvat ani jediný rok, přece si vydělávali živobytí tak skoupé a vedli život do té míry ubohý, že se mohou jevit mnohem lepšími životní podmínky tažných zvířat, která nepracují tak ustavičně, nemají stravu o mnoho horší, ba pro ně sama dokonce chutnější, a nejsou mezitím tísněna strachem o budoucnost?

Tyto lidi však jednak rozjitřuje neplodná a nevýnosná práce v přítomnosti, jednak na ně vražedně doléhá pomyšlení na nuzné stáří. Jejich denní výdělek je totiž příliš skrovný, aby mohl vystačit na týž den, natož aby z něho něco zbylo, co by bylo lze denně ukládat pro potřebu v stáří.

Zdaž není nespravedlivý a nevděčný stát, který tak řečeným šlechticům, klenotníkům a ostatním toho druhu zahalečům nebo jen pochlebníkům a strůjčům nicotných rozkoší hýřivě rozdává tak veliké dary, naproti tomu však o budoucnost rolníků, uhlířů, podomků, vozků a řemeslníků, bez nichž by vůbec nemohl být žádný stát, nijak vlídně se nestará, nýbrž využiv práce rozkvětu jejich let, když je konečně zatíží stáří a nemoci, nepamětliv jsa tolika jejich bdění, nechává je v úplném nedostatku všech potřeb a zapomenuv na tolik četných jejich dobrých služeb v naprostém nevděku se jim odvděčuje nejhorší bídou při smrti?

A dále. Cožpak boháči z denní vyměřené mzdy chudákům každodenně něco neutrhují, a to nejenom soukromou lstí, nýbrž i podle veřejných zákonů? Za dřívějších dob se pokládalo za nespravedlivé nejhůře se odvděčovat těm, kteří se o stát nejlépe zasloužili. Ale tihle učinili z této zvrácenosti t dokonce spravedlnost, davše v tom směru vyhlásit zákon!

A tak když v duchu přehlédnu a převracím všechny ty státy, které dnes všude po světě vzkvétají, nepřipadá mi to - bůh mi buď milostiv - jako nic jiného než jako **spiknutí boháčů; jednajících o vlastních výhodách pod záminkou a jménem státu. Vynalézají a vymýšlejí si všechny způsoby a úskoky, aby jimi to, co sami nepoctivě nahrabali, především udrželi beze strachu před ztrátou, za druhé (v případě ztráty), aby to mohli přičiněním a prací všech chudáků co nejladněji získat zpět a mohli toho zneužívat. Jakmile se jednou boháči -jménem státu, to jest i jménem chudých - rozhodnou, že se takovéto úskoky mají zachovávat, ihned se z toho stávají zákony. A tak nejhorší lidé se svou nenasytnou žádostivostí rozdělili jenom mezi sebe vše to, co by bylo dobře postačilo pro všechny.**

Jak nesmírně jsou však vzdáleni šťastných poměrů ve státě utopijském, v němž samotnou práci byla od základů odstraněna všechna chtivost po penězích! Jak veliká spousta potíží byla tím zde podčtata! Jak rozsáhlé osení zločinů bylo tím i s kořeny vytrháno!

Kdo by nevěděl, že podvody, krádeže, loupeže, rvačky, zmatky, spory, vzpoury, vraždy, zrady a travičství, jež byly každodenními tresty spíše jen pokutovány než zbrzděny, odumírají spolu se zánikem peněz? A nadto, že i strach, obava, starosti, námahy, bdění zahynou v témž okamžiku jako peníze? Ba i sama chudoba, která samojediná, jak se zdálo, vždy postrádala peněz, rovněž vymizí úplným a všeobecným odstraněním peněz.

Aby to bylo jasnější, uvaž v mysli případ nějakého neúrodného a neplodného roku, v němž hlad zahubí mnoho tisíc lidí. Troufám si tvrdit, že kdyby byly na konci onoho hubeného údobí prohledány sýpky boháčů, mohlo by se nalézt tolik obilí, že kdyby bylo bývalo rozděleno mezi ty, které zahubil hladomor, nikdo by nebyl pocítil onu skoupost počasí i půdy.

Tak snadno by se dala opatřit výživa, kdyby nám cestu k ní nezhrazovaly jediné ony blahoslavené peníze,

kteře byly ovšem přeslavně vynalezeny, aby se přístup k živobytí otvíral jenom jimi!

To si nepochybně uvědomují i boháči a dobře vědí, oč výhodnější by to byl stav, nepotřebať žádné nezbytnosti nežli oplývat mnoha zbytečnostmi, být vyrván tak četným zlům nežli být obléhán velikým bohatstvím.

Ani mě nenapadá pochybovat o tom, že by buď rozumová úvaha o prospěchu jednoho každého, anebo vážnost Krista spasitele, který nemohl ani při své tak nesmírné moudrosti

nevědět, co je nejlepší, ani při své dobrotě neporadit to, o jehož znamenitosti věděl, již dávno byla snadno převedla celý svět k zákonům utopijského státu, kdyby senezpečovala jenom jediná obluda, původkyně a matka všech morových ran - pýcha.

Ta neměří stupeň zdaru podle svých výhod, nýbrž podle cizích nevýhod. Ta by se nechtěla stát ani bohyní, kdyby jí neměli zůstat ubožáci, kterým by mohla poroučet a s nimi točit, od jejichž ubohosti by se při srovnávání zářivě odrážela její vlastní blaženost, jejichž chudobu by mučila a podněcovala svým na odiv stavěným bohatstvím. Tento pekelný had, klouzající po lidských hrudích, stahuje lidi a brzdí jako lodní štítonoš, aby se neubírali lepší cestou života.

A poněvadž se pýcha příliš těsně přisála k lidem, než aby snadno mohla být odtržena, raduji se, že se aspoň Utopijským dostalo té podoby státu, kterou bych rád přál všem. Utopijští šli za oněmi životními zásadami, kterými položili základy státu nejenom šťastně, ale i tak, že - pokud lze předvídat lidským dohadem - potrvají věčně. Když totiž doma vedle ostatních nepravostí vypleli kořeny ctižádosti a stranictví, nijak jim nehrozí nebezpečí, že by vznikla tíseň domácí roztržkou - a to by byla jediná příčina, která povalila znamenitě opevněnou moc již mnoha států. Bude-li však doma svornost se zdravým zřízením, nebude moci onou říší otrást nebo pohnout ani závist všech sousedních vladařů, která se o to již kdysi častěji pokoušela, ale vždy byla odražena."

Tak dokončil svůj výklad Rafael.

Tanulo mi sice na mysli nemálo věcí z mravů a zákonů toho národa, které mi připadaly jako zřízení zhola nesmyslná. Nemyslím tím jenom způsob vedení války, dále věci týkající se víry a náboženství a kromě toho ještě jiná jejich zřízení, ale také, a to nejvíce, právě to, co je nejdůležitějším základem celé jejich ústavy, totiž pospolitost života a hospodaření bez jakéhokoli užívání peněz, to jest zásada, která již sama o sobě z kořenů vyvrací veškerou urozenost, velkolepost, lesk i velebnost, jež jsou podle veřejného mínění pravými ozdobami a okrasami státu.

Věděl jsem však, že byl Rafael vypravováním unaven, a neměl jsem dost vyzkoušeno, zda by dokázal snést, aby se smýšlelo proti jeho smýšlení, zvláště když jsem se rozpomínal, že on sám proto kterési pokáral, jako by se obávali, že by nebyli pokládáni za dosti moudré, kdyby nenašli něco, v čem by mohli zlehčovat to, co vynalezli jiní.

Proto jsem pochválil i zřízení Utopijských i Rafaelovu řeč, chopil jsem ho za ruku a odváděl ho dovnitř domu k večeri, poznamenav předtím aspoň to, že si najdeme jindy čas, abychom právě o těchto věcech hlouběji přemýšleli a obsažněji s ním rozprávěli. Kéž by se to někdy poštěstilo!

Zatím, jako z jedné strany nemohu souhlasit se vším, co tu pověděl muž jinak beze sporu velice vzdělaný a zároveň v lidských bězích velice zkušený, tak z druhé strany rád přiznávám, že je ve státě Utopijských mnoho věcí, které bych si po pravdě pro naše obce spíše přál nežli doufal v jejich uskutečnění.

Skončila se odpolední řeč Rafaela Hythlodaia
o zákonech a zřízeních Utopijského ostrova,
dosud jen nemnohými poznaného,
v podání velmi slavného
a vzdělaného muže pana Tomáše Mora,
měšiana a podsudí
londýnského.

“ŠŤASTNÝ OSTROV”

THOMASE

MORA

Pět století nás už dnes dělí od narození Thomase Mora, současníka Erasмова, Diirerova a Michelangelova, jednoho z duchovních velíkáňů renesanční Evropy, jenž svým životem a dílem ztělesňoval a vyjadřoval nejen politické zrání buržoazie jako třídy, ale i sociální naděje utlačovaných a vykořisťovaných mas. Svět, do něhož se More narodil a v němž dospíval v muže, byl světem kontrastů a konfliktů, hromadícího se bohatství i nezměrné bídy, idealismu i korupce, zoufalství, ale i nadějí, neboť utrpení a nejistota pramenící z počínajícího rozkladu inertního a soběstačného feudálního zřízení a jeho tradičních hodnot byly symptomem bolestného zrání a růstu nové kvality v lůně staré středověké společnosti.

Thomas More se narodil v Londýně, ve městě bohatých obchodníků, dovedných řemeslníků a odvážných námořníků pravděpodobně 6. února 1478. (Toto datum se tradičně uvádí ještě dnes, ačkoliv nejnovější historický výzkum považuje za správnější údaj 6. únor 1477.) Pozdější “kníže anglických humanistů” spatřil tak světlo světa v témže roce, kdy byla v Anglii vytištěna první kniha. Jeho otec John More, soudce a principál vysokého právníckého učení Lincoln's Inn, náležel k zámožné vrstvě londýnského měšťanstva. Mladý Thomas se už v raném věku naučil číst, psát a disputovat latinsky a na prosbu svého otce byl přijat jako páže v paláci učeného a “osvíceného” kardinála Mortona, arcibiskupa canterburské-ho. Kardinál, jemuž se velmi zalíbila Morová živá inteligence, přesvědčil starého soudce, aby poslal syna studovat do Oxfordu. Čtrnáctiletý Thomas se tedy stal studentem, a protože neměl peněz nazbyt, poznal záhy nejen veselé, ale i stinné stránky tehdejšího studentského života: tvrdý režim, hlad a žebrotu.

V Oxfordu, který se stal útlukem prvních anglických humanistů - Coleta, Grocyna a Linacra -, ho zcela zaujalo studium řečtiny a klasické kultury. Přísný otec, který chtěl Thomasovi zajistit právníckou kariéru a nebyl nadšen jeho literárními sklony, však bděl a roku 1494 přiměl syna k návratu do Londýna. Po absolvování sedmiletého cyklu právníckých studií v londýnské koleji New Inn se Thomas stal Mistrem Morem a členem advokátní rady. Mohl vést obhajoby, ale zprvu dal přednost přednášení, výkladům práva studentům i vzdělanému publiku a komentování teologických spisů. Vysoká učení v Londýně nebyla tak spekulativní jako starší a proslulejší univerzity v Oxfordu a Cambridgi, byla však solidní a více prakticky orientovaná. Přednášení na Lincoln's Inn, nejváženější právnícké koleji v Londýně, kde byl More několikrát “readerem” (profesorem), bylo poctou, která se zcela vyrovnala získání doktorátu práv v Oxfordu či Cambridgi.

Suchopárná studia nedokázala oslabit Morovo mladické nadšení pro klasické jazyky a literaturu. Jeho záliba dostala naopak nový silný impuls díky seznámení s proslulým humanistou Erasmem Rotterdamským. Jejich vzájemné seznámení roku 1499 mělo rozhodující význam pro formování dalších osudů a názorů obou mužů. Poznali se v době, kdy byl More ještě studentem, a zpočátku je spojovala především láska k řečtině a k antickému kulturnímu dědictví. O deset let starší Erasmus obdivoval nadání a erudici mladého Mora a v rozhovorech s ním si ujasňoval své vlastní názory. V rozsáhlé Erasmově korespondenci se nám také zachoval detailní portrét Morová charakteru. Obdivuje se přítelově humorné veselosti, odvaze, čestnosti, prostotě a skromnosti pojící se s vysokým vzděláním a praktickými schopnostmi, vyjadřoval Erasmus pouze dojem všech, kdož Mora znali.

V letech 1501 - 1505 vedl More napůl světský, napůl církevní život. V té době se dokonce dobrovolně podřídil regulím řádu kartuziánských mnichů. Toužil po obrození původních křesťanských ideálů a lákala ho myšlenka očisty a “racionalizace” teologie. Tehdy položil také základ své teologické, filologické a filozofické knihovně, která patřila svými 180 svazky mezi nejbohatší v Anglii. Svůj volný čas profesora a advokáta (a toho nebylo málo, neboť spánek věnoval nejvýše čtyři hodiny denně) trávil meditacemi a studiem. V jeho nitru se v těchto letech odehrával konflikt mezi novým a starým, mezi humanistou, příjemným společníkem, filozofem a praktikem na jedné straně a ještě středověkým člověkem se sklonem k askezi a rozjímání na straně druhé.

Morova intenzivní studia a asketický život v šeru kláštera mu nezabránilo vstoupit a aktivně zasáhnout do veřejného dění. Mladý advokát si záhy získal jméno a roku 1504 ho proto londýnští kupci zvolili do parlamentu. V době, kdy se mladý More stal členem Dolní sněmovny, se Anglie začala zotavovat ze staletí dynastických bojů o trůn. Nový panovník Jindřich VII. spojil sňatkem soupeřící rody “červené a bílé růže”, a protože dal zemi mír po dlouhých letech bojů a strádání, byl oslavován jako spasitel. Své značné prestiže neváhal využít ve prospěch vlastní pokladny. Tehdejšímu parlamentu byla přisouzena úloha odhlasovat králi značné částky, o něž se ztenčovaly především měšce londýnských měšťanů. More, jemuž ležely na srdci v první řadě zájmy jeho spoluobčanů, odvážně čelil královým žádostem o povolení nových daní. Před královým hněvem musel však uprchnout z Londýna a až do roku 1509 zůstal mimo veřejné dění.

“Nucený odpočinek” umožnil Morovi věnovat se humanistickým studiím a zároveň i prožít nejšťastnější léta soukromého života. Roku 1504 se oženil s nejstarší dcerou z rodiny Coltů v Essexu, u nichž našel útočiště. Z tohoto manželství se narodily tři dcery a syn. More byl skvělým otcem a velmi miloval své děti, obzvláště pak starší dceru Margaretu, již se dostalo dokonalého klasického vzdělání a která se později proslavila v anglických humanistických kruzích. Ve stejné době vznikala i Morová raná díla (%ivot a spisy Pica della Mirandoly, %ivot Richarda III. a část Epigramů), která nám odhalují celou škálu rozličných námětů, jež ho zaujaly, svědčí o jeho myšlenkovém bohatství a rovněž ukazují, kterak byla Utopie “připravována” předchozími eseji, v nichž se pojil básnický elán s vážnými filozoficko-historickými soudy.

Králova smrt a nástup jeho syna Jindřicha VIII. na trůn dovolily Morovi vrátit se do Londýna a pokračovat v

advokátní praxi. Už v předchozích letech zcela opustil myšlenku na církevní dráhu a je zajímavé, že právě za pobytu u Mora napsal roku 1509 Erasmus proslulou Chválu bláznovství, tepající mocné tohoto světa, pokrytce a líné mnichy, nazvav ji na počest hostitele "Moriae Encomium". Spolu s Erasmem si More, někdejší druh kartuziánů, tropil žerty z falešných mnichů, ironicky kritizoval jejich nevzdělanost i obecné církevní zlořády své doby. Záhy nabyt pověsti jednoho z nejproslulejších právníků a byl proto vyhledáván ve všech vážnějších sporech. Roku 1510 byl jmenován podsudím - zástupcem londýnského šerifa. Značně zbohatl a jeho příjmy mu dovolovaly vést život zámožného člověka. Na břehu Temže v Chelsea si postavil krásný venkovský dům, v němž hostil své druhy humanisty. Erasmus srovnával jeho dům s Platónovou Akademií a můžeme-li věřit tradici, žil načas pod jeho střechem i německý malíř a rytec Hans Holbein mladší, autor několika Morových portrétů a ilustrátor basilejského vydání Utopie.

More, učený, ale prostý muž, šťastný v kruhu své rodiny a ve společnosti knih, byl záhy zatažen i do složité hry politických jednání. V květnu 1515 odjel jako představitel zájmů londýnských obchodníků s anglickým poselstvem do Flander k jednáním se zástupci habsburského prince Karla. Poselstvo mělo za úkol urovnat spor kolem obchodu s vlnou a dovozu flanderských suken. Protahujícího se jednání využil More k návštěvě Antverp, kde se v domě svého nového přítele, humanisty Petra Aegidia (Gillese), údajně seznámil s portugalským námořníkem Rafelem Hythlodaiem, někdejším druhem Ameriga Vespucciho, jenž se prý právě vrátil z cest, na nichž strávil mimo jiné pět let na ostrově Utopii. Na základě Hythlodaiova vyprávění o dojmech z návštěvy Anglie a jeho líčení o cestách i o životě na podivuhodném ostrově sepsal More na podzim roku 1515 v Antverpách II. knihu Utopie, popisující detailně ideální ostrov, a na jaře 1516 k ní v Londýně přiřadil I. knihu, tepající zlořády života anglické společnosti. V září 1516 zaslal rukopis knihy Erasmovi do Lovaně, kde ještě téhož roku vyšel latinsky v Martensově tiskárně pod názvem Knížka vpravdě zlatá a stejně užitečná jako zábavná o nejlepšímu stavu státu a o novém ostrově Utopii.

More napsal Utopii na vrcholu svých mužných let, ale na nápad sestavit knihu, která by spojila v souvislý celek jeho rozptýlené dílčí myšlenky, přišel už roku 1509, tj. v době, kdy pod jeho střechem Erasmus redigoval svoji Chválu bláznovství. Právě Erasmus ho zřejmě inspiroval při koncipování Utopie ("Nusquam"), země nikde neexistující, neboť si přál, aby vyličení ideální země "společnosti moudrých" následovalo po jeho "zemi bláznů" a kontrastovalo s ní. Utopie tedy dozrávala po léta a diskuse s bruggskými a antverpskými vzdělanci se stala pouze posledním impulsem pro její sepsání.

Fantazii čtenářů jitrily tehdy především zprávy o výpravách "do Indie" a zvědavci přímo dychtili po každém novém vyličení příhod z dalekých moří a bájných zemí. Quattuor

navigationes, historie čtyř plaveb Ameriga Vespucciho, jichž se Hythlodaios údajně zúčastnil, vyšla tiskem roku 1507 a byla zřejmě Morovi velmi dobře známa. Obsahovala popis prosté předtřídni společnosti indiánských kmenů, opovrhujících zlatem a šperky, spokojených s dary přírody a žijících v hojnosti a dokonalé svobodě. V ostrém kontrastu k jejich idylickému životu stály války a bída Evropy, "starého světa", jemuž vládlo "bláznovství", ačkoliv bylo tak snadné dosáhnout v něm s trochou moudrosti pravého štěstí; Vespucciho Navigationes a spis Pietra Martira d'Anghiery De orbē novo z roku 1511 nepochybně poskytly materiál pro vznik Utopie. Obraz prvotní "rajské" nevinnosti lidstva se stal spolu s vírou humanistů ve "zlatý věk" a s polozapomenutými komunistickými ideály středověku důležitou komponentou Morova pojetí spravedlivé společnosti. Osoba fiktivního vypravěče usnadnila navíc Morovi ožehavý úkol, neboť mu umožnila vložit do Hythlodaiových úst kritiku mravů a zákonů tehdejší doby i vyličení žádoucího ideálního zřízení. První čtenáři Utopie byli o reálné existenci ostrova přesvědčeni natolik, že dokonce uvažovali o nutnosti jeho brzkého obrácení na křesťanskou víru.

O mimořádném úspěchu knihy, kterou nadšeně přivítali Bude, Erasmus a další evropští humanisté, svědčí skutečnost, že byla během čtyř let osmkrát vydána v šesti evropských městech. Po vytištění v Lovani následovala v rychlém sledu další vydání v Paříži (1517), Basileji (1518) a v letech 1519-20 ve Florencii, Benátkách a Vídni. První anglické vydání Utopie vyšlo až roku 1551, dlouho po Morově smrti. Autorovu památku nebylo totiž radno za vlády Jindřicha VIII. připomínat a nikdo v Anglii nenalezl odvahu překládat a tisknout jeho spisy. Na druhé straně ani sám More příliš neusiloval o anglickou verzi Utopie; protože kniha obsahovala kromě komunistického ideálu zároveň i jednu z nejostřejších kritik metod královské politiky, bylo prozřetelnější ponechat ji v mrtvém jazyce učenců a vydávat ji raději v Lovani a Paříži než v Londýně či Oxfordu.

Položme si nejprve otázku, co především znepokojovalo učeného humanistu Mora na anglické sociální realitě na počátku XVI. století. V letech, v nichž žil, se dovršovalo období velkých změn v ekonomickém i společenském životě země, které započaly a probíhaly už v předchozích dvou stoletích pozvolným nahrazováním středověkého naturálního hospodářství produkcí pro trh. V lůně feudálního řádu se rodily a zrály kapitalistické výrobní vztahy. Převážná část anglických rolníků byla už koncem XV. století osobně svobodná a za užívání půdy platila jen nevelký peněžní pacht. Tento "zlatý věk" anglického rolnictva však neměl dlouhého trvání. Rozpad středověké vesnické obcí osvobodil sice rolníky od nevolnických pout, ale zároveň jim odňal jistou základnu jejich existence; osvobození od závislosti na půdě umožnilo totiž současně pánovi v době, kdy už jeho moc nespočívala v počtu poddaných, ale ve výši zisku, který mohl ze své půdy vydímat, rolníka z půdy vyhnat.

Rozvíjení městské výroby, obohacování tržních vztahů mezi městem a venkovem i neustálá potřeba peněz nutily landlory hledat nové a výnosnější formy zemědělské produkce. Rozmach soukenictví a vznik prvních kapitalistických manufaktur spolu s obecným růstem cen vlny způsobily, že se nejvýnosnějším odvětvím anglického zemědělství stal chov ovcí, který ovšem potřeboval velké rozlohy půdy. Zachvácení vidinou

snadného zisku začali lordi vyhánět selský lid z orné půdy, bořili celé vesnice a zabírali obecní pozemky, pole získaná legálně, podvodem i násilím ohrazovali a měnili v pastviny. Na počátku XVI. století měli už někteří lordi stáda o 24.000 ovcí.

V první knize Utopie načrtává More pochmurný obraz bíd, které postihly Anglii v souvislosti s neúměrným rozšiřováním chovu ovcí a s ohrazováním: vytlidňování vesnic, zbídačování rolníků, tuláctví a zločinnost. "Vaše ovce, které bývají tak mírné a kladou jen skromné požadavky na výživu," praví Hythlodaiovými ústy More, "začaly nyní být, jak se vypráví, tak žravé a nezrocené, že ohrožují i lidi a plení i pustoší pole, domy i městečka... vznešení a urození páni... neponechávají ani kus půdy polím, kol dokola všechnu věnují pastvinám, strhávají domy a boří městečka, ponechávajíce stát nanejvýše kostel, aby z něho udělali stáj pro ovce. A tak... oni výtečníci proměňují všechna venkovská sídla, a co kde je vzdělané půdy, v holou pustinu." Protože ceny vlny stále rostly, vyplácel se chov ovcí více než pěstování obilí a "ovce nahrazovaly lidi". Morovo líčení chovu ovcí jako "morové rány" postihuje na konkrétním případě obecný proces nahrazování feudálního naturálního hospodaření kapitalistickým zemědělstvím, založeným na produkci pro trh. Tento proces vyvolal rozsáhlou vlnu pauperizace a utrpení, neboť kapitalismus vznikl v Anglii nejprve v oblasti zemědělství a obchodu, zatímco kapitalistický průmysl, jenž by byl s to zbídačené masy absorbovat a využít, ještě neexistoval. V I. díle Kapitálu, v kapitole o vzniku kapitalismu v Anglii, uvádí Karel Marx Morovo svědectví o ohrazování, o "ovcích požírajících lidi". Podle Marxova názoru Utopie i jiná dobová svědectví přesvědčivě dokazují, že původní akumulace kapitálu se neobešla bez násilného vyvlastňování rolníků. "Zbídačení rolníci..." psal Marx, "se masově měnili v žebráky, lupiče, tuláky - částečně dobrovolně, většinou však pod tlakem nutnosti. Proto jsou koncem XV. století a po celé XVI. století ve všech západoevropských zemích vydávány krvavé zákony proti tuláctví. Otcové dnešní dělnické třídy byli trestáni především za to, že je násilím přeměnili v tuláky a paupery..."

Od dob Villonovy Balady o oběšencích nemluvil snad nikdo s větší odvahou než More o otrěsném utrpení a nešťastném osudu nové třídy vyděděnců: "...ubožáci se musejí stěhovat... a když ten (pakatel utržený za nábytek P. K.) na bludných cestách brzy utratí, co jiného jim nakonec zbývá, než aby kradli a dávali se věšet..., anebo aby se potulovali po žebrotě? Ačkoliv i pak jsou zavírání do žalářů, protože se prý zahálčivě potloukají. Nikdo se nenajde, kdo by je vzal do práce, třebaže se o ni velmi dychtivě ucházejí..." Morovo líčení je nejen obžalobou skutků lordů, ale současně i celého feudálně absolutistického státu, který se nejen rolníků proti zvlí pánů neujal, nýbrž stíhal je dokonce krutým zákonodárstvím. Morův vypravěč Hythlodaios je překvapen neobyčejnou přísností anglických zákonů, trestajících zloděje stejně jako vraha. Kruté stíhání a hrdelní tresty ovšem počet krádeží snížit nemohly, neboť jejich příčinami byly bída a hlad. V první polovině XVI. století, v době, kdy se krádež trestala smrtí, byla proto anglická města nemyslitelná bez šibenic. (Podle svědectví kronik bylo za vlády Jindřicha VII. popraveno ročně na 2.000 lidí, za panování jeho syna Jindřicha VIII. oběšeno celkem 72.000 tuláků a zlodějů).

Postupně dospěl More k závěru, že samotná společenskoekonomická situace rodí v Anglii zloděje, neboť tam, kde dříve zajišťovala půda obživu mnoha rolnickým rodinám, stojí dnes jediný ovčín. Vida neúčinnost drastických trestů, uvažoval jako prozíravý právník spíše o prostředcích, které by lidem zajistily práci a dostatečný výdělek. Neomezil se na pouhý popis strádání a bídy lidových mas, ale rozhodl se dobrat se samé podstaty onoho dění, a proto si položil základní otázku - v čem tkví příčina nespravedlnosti a nedůstojnosti stávajícího společenského zřízení, proč prostí a skromní lidé vykonávající práci užitečnou a nezbytnou pro celou společnost žijí v podmínkách, ve srovnání s nimiž "... se mohou jevit mnohem lepšími životní podmínky tažných zvířat", zatímco , život zahalečů a příživníků plyne "v lesku a přepychu". ; A odpovídá si ústy Rafaela Hythlodai: kořen všeho společenského zla spočívá v existenci soukromého vlastnictví : "... všude tam, kde trvá soukromé vlastnictví a kde všichni všechno měří penězi, stěží může kdy nastat, aby byl stát zřízení spravedlivé a prospěšné... Proto jsem pevně přesvědčen, že se statky nemohou nijak správně a spravedlivě rozdělit a že nelze lidské poměry šťastně uspořádat, leč úplným odstraněním soukromého vlastnictví; naopak, dokud to zůstane, zůstane vždy u daleko největší a daleko nejlepší části lidí soužení a neuniknu telné břemeno chudoby a bídy..."

Tak jako ve většině sociálních utopií kontrastuje i v Morově , Utopii část kritická, založená na pronikavé analýze existujících společenských vztahů, s částí "konstruktivní", návrhem ideálního zřízení, systémem vybudovaným představivostí autora a mnohdy se utápějícím v detailech. Morová kritika soudobé společnosti je cenná, nikoliv však jediná ani nejpů- j vodnější; její autor nebyl schopen z ní odvodit praktické řešení ! sociálně ekonomických problémů, a proto si ideální společenské zřízení, nejlepší stát, jenž postavil do protikladu s ubohou každodenní skutečností, musel vydedukovat. Srovnáním obou " částí, kritické a "utopické", se mu však podařilo názorně uká- t; žat, že bída a utrpení nejsou nutně jedinou formou existence prostého lidu, že existuje i jiná možná forma - šťastný a mírový život, možný ovšem pouze na základě vytvoření komunistických vlastnických a výrobních vztahů.

Ve srovnání s tehdejší temnou Evropou hladu a bídy, násilí, drastického zákonodárství proti vykořisťovaným a stálých válek mezi státy, které povstaly z trosk feudální společnosti, se Utopie jevila čtenářům jako jakýsi svět naruby, založený na zdravém rozumu. Zeměpisná poloha Utopie nebyla bohužel (pro nepozornost Mora, který prý tuto důležitou informaci přeslechl) známa a etymologický význam většiny uváděných názvů a jmen (Utopie, Hythlodaios, Anydrus, adémus, Alaopo-lítané aj.) jen podtrhává dojem o její neskutečnosti. Onomasti-kou a toponymii Utopie prosakuje tak pesimismus autora, jenž jako by sám o existenci tak dokonalé země pochyboval.

Na ostrově Utopii se rozkládá 54 měst (pro zajímavost je nutno uvést, že je jich stejný počet jako hrabství v

soudobé Anglii a že Utopie a Anglie jsou ostrovy přibližně stejné velikosti a tvaru), ale protože se vzájemně dokonale podobají, takže "kdo zná v Utopii jedno město, zná všechna", popisuje cestovatel Hythlodaios pouze hlavní město Amaurotum, v němž strávil pět šťastných let. Podobnost Amaurota s tehdejší anglickou metropolí je čistě vnější a slouží jen k zdůraznění kontrastů; na rozdíl od středověkého Londýna s úzkými, špinavými a křivolakými uličkami a bídnými předměstími má Amaurotum pravidelné široké ulice a rozlehlá náměstí a ke každému domu náleží krásná zahrada se sadem a vinicí. Zatímco fortny londýnských domů byly i přes den zavřeny na závoru, amaurotské domy byly otevřeny dokořán, neboť v Utopii se nikdo nemusel obávat zlodějů a lupičů. V domech, které patřily městské obci, se každých deset let střídali uživatelé - rodiny, jež je pečlivě udržovaly, a dokonce soutěžily v jejich výzdobě. Utopijská architektura jako by už před čtyřmi sty lety anticipovala některé Le Corbusierovy plány: prostorné a účelně stavěné domy s plochými střechami a s hojností skleněných ploch byly světlé a zároveň své obyvatele dokonale chránily před nepřízní počasí.

Od města k městu byl pouhý den chůze a jejich okolí bylo poseto vesnicemi, které byly v podstatě velkými "družstevními" statky, jejichž personál se každé dva roky cyklicky měnil v rámci plánovitého střídání mezi zemědělskou a řemeslnou prací. Mezi městem a vesnicí probíhala tak neustálá výměna pracovních sil, ačkoliv ti z Utopijců, kteří si zemědělskou práci oblíbili, mohli se usadit na venkově natrvalo a stát se vedoucími pracovníky - "hospodáři". Utopijci "pole osévali, jen co potřebovali pro výrobu chleba", ale v podstatě vždy produkovali o něco více obilí, dobytka, drůbeže a zeleniny, než spotřebovali sami a nejbližší město, které je zásobovalo nástroji a jinými potřebnými výrobky.

Základním zaměstnáním každého Utopijce bylo některé z tradičních řemesel, jejichž znalost přecházela obvykle z otce na syna; někteří vynikali v tkaní vlny nebo lnu, jiní zpracovávali kovy či dřevo nebo prováděli stavební práce. More už zřejmě cítil nebezpečí přílišné specializace a jednostrannosti, které přinášela dělba práce tradičním strukturám, a snažil se mu předejít střídáním povolání, cyklickou záměnou řemeslné a zemědělské práce, což bylo v době, kdy byla řemesla úzce specializována a zcela spoutána cechovními statuty, bezesporu průkopnickým činem. V Morově systému, právě tak jako později v sociálně utopickém myšlení XVIII. a XIX. století, zaujalo zemědělství privilegované místo, stalo se i; z něj "zaměstnání, bez rozdílu společné všem, mužům i ženám, rolnictví, jehož nikdo nebyl zproštěn", "přirozené" zaměstnání člověka, jemuž měli všichni už od dětství uvykat a později během dvouleté "stáže" na venkově své zkušenosti v oblasti zemědělské produkce dále prohloubit.

Utopijská města se dělila na čtvrti, v nichž byly veliké "tržnice" se sklady zboží a zemědělských produktů. Do těchto společných skladů dopravovali otcové rodin, které byly základními výrobními buňkami, plody své práce a zde také získávali vše, co potřebovali. V Utopii se vyrábělo pro spotřebu, nikoliv pro tržní spekulaci. Přesáhla-li výroba úroveň potřeb, zboží se vyváželo ze země, aby se výměnou za ně získaly potřebné suroviny. Vnitřní obchod nebyl v Utopii vůbec znám; nic nebylo možno prodávat ani kupovat, rozdělování se dělo podle skutečných potřeb, a protože byl všeho nadbytek, nikdo si nebral ničeho více, než potřeboval, lidé nebyli chtiví ani laškovní. Dvakrát denně bylo v krásných jídelnách podáváno vydatné a chutné společné jídlo, jemuž dávali vesměs všichni přednost před pracnou přípravou pokrmů v domácnostech, i děti pečovaly, „jesle" a nemocní se léčili v příjemných a dobře vybavených veřejných špitálech. Náhodný návštěvník by však marně hledal hostince, herny a nevěstince, tyto běžné i; okrasy tehdejších středověkých měst. V Utopii vládla svornost, hojnost a jistota, v oné zemi nikdo nemohl být chudásem nebo žebrákem. Celý ostrov jako by byl jedinou velkou rodinou. Komunismus Utopijců, založený na hojnosti a bezpečí, daleko převyšuje jednostranné rovnostářství pozdějších ma-loburžoazních socialistů a blíží se svým principem: "Každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb!" Marxovu pojetí vyšší fáze komunistické společnosti. Hojnosti je v podstatě dosahováno dvojím způsobem: likvidací všech příživníků a skromností lidských potřeb.

„V Utopii se nikde nedovoluje zahálet a netrpí se žádná záminka k nečinnosti", všichni musí pracovat, muži i ženy. V zemi není sloužících, čeledi a armády jiných darmojedů, tak jako v soudobé Morově Anglii. Všeobecná pracovní povinnost, která se nevztahuje jen na malou skupinku učenců, je vyvážena právem užívat plodů společné práce. Život obyvatel "šťastného ostrova" byl reglementován šestihodinovou pracovní dobou. Kromě oněch šesti hodin byl však Utopijec na rozdíl od svého evropského současníka, řemeslníka či dělníka, který musel dřít od úsvitu do setmění jako "tažné zvíře horší otroka", pánem svého volného času. Mohl navštěvovat přednášky o literatuře, věnovat se umění, vzdělávat se ve vědách, účastnit se společenských her a koncertů. Šestihodinovou pracovní dobu nepokládal More za nikterak revoluční za podmínky, že budou pracovat skutečně všichni, muži i ženy, a že budou zrušena neúčinná řemesla. V Utopii, kde na rozdíl od Anglie neparazitovala "většina lidstva" (tj. knězi, šlechtici a jejich družiny, masy tuláků, ale i ženy) na malé vrstvě pracujících, bylo mnohdy dokonce oněch šest hodin práce více, než bylo nezbytné třeba. V takovém případě bylo možno pracovní dobu snížit, aby měli Utopijci více času pro "svobodné vzdělávání ducha", v němž spočívá skutečné "životní štěstí". V Hythlodaiosově líčení utopijského života se na každém kroku setkáváme se zdůrazněním skromnosti potřeb; oděv, zhotovovaný v každé rodině, byl jednoduchý a lišil se jen podle pohlaví a rodinného stavu, obydlí, jídlo i pití, vše bylo prosté a střídme. Toto zdánlivě primitivní řešení otázky uspokojování lidských potřeb nebylo náhodné, diktovala ho nízká úroveň rozvoje řemeslné a zemědělské výroby v XVI. století. More nemohl mít ještě ani tušení, jaký rozmach výrobních sil přinese rozvoj techniky, a proto, maje si vybrat mezi vyšší produkcí a rozšířením volného času, zvolil krátkou pracovní dobu, která byla s to uspokojit všechny základní, ale nikoliv luxusní potřeby člověka. Trpící a hladovějící masy anglických tuláků si ostatně tehdy nemohly přát nic toužebněji než onu skromnou "hojnost" Utopie.

V otázce uspokojování potřeb zůstal More zajatcem své doby, ale zároveň svým Utopijcům zajistil hojnost

volného času, kterého měli využít k plnému rozvíjení svých lidských schopností, k vzdělávání a k dosažení životního štěstí. Volný čas umožnil zároveň věnovat větší pozornost kvalitativně nové výchově neomezené už sociálně ani věkově, jejímž cílem už nebylo hromadění abstraktních vědomostí, nýbrž pochopení světa a místa člověka v něm. Současně dovolil volný čas lidem žít více podle přírody, nikoliv v odříkání, ale ve shodě s rozumným hédonismem, který More povýšil na základní zákon vši utopijské morálky, čímž vlastně nevědomě do Utopie přenesl a zobecnil svůj způsob života v Chelsea. "Šťastný ostrov" není ovšem pozemským rájem, nežijí v něm svatí, ale lidé - hříšníci, lenoši i nevěrné ženy. Jestliže dosáhla většina Utopijců vnitřního klidu, moudrosti a vyváženosti, pak podle Morová mínění pouze proto, že bylo morální zlo na ostrově omezeno na minimum součinností filozofie, náboženství a moudrých institucí.

Utopijská společnost neznala vykořisťování člověka člověkem, byla společností beztřídní. Jistou výjimku v její jednotné struktuře představovali jen úředníci a otroci. Úřednictvo nebylo ovšem ani třídou, ani kastou, jeho členové byli v systému utopijské patriarchální demokracie voleni lidem pro své schopnosti, nepožívali žádných privilegií a jejich funkce nebyly dědičné. Každoročně vybíralo vždy třicet rodin ze svého středu jednoho "syfogranta" neboli správného úředníka, jehož hlavním úkolem bylo "dohlížet, aby nikdo nezahálel". Shromáždění dvou set syfograntů rozhodovalo pak o všech otázkách veřejného zájmu a volilo rovněž panovníka z kandidátů navržených lidem.

Institucí otroctví vyřešil More po svém problém kriminality, který v jiné rovině přetrvával i v Utopii, a zároveň odpověděl i na otázku, kdo se bude v jeho ideální společnosti, založené na rukodělné výrobě, zabývat některými sice nutnými a užitečnými, ale trudnými a méně příjemnými pracemi, kterým se mohli plnoprávní občané, díky svobodě volby povolání, vyhnout. Ani otroci netvořili společenskou třídu: rekrutovali a doplňovali se především z řad trestanců, jejich "stav" nebyl doživotní a nevyplývaly z něj žádné důsledky pro jejich rodiny. Ačkoliv bylo v beztřídní utopijské společnosti určitým anachronismem, přece jen bylo toto otroctví podle Morová názoru daleko humánnější a praktičtější formou trestu než ty, kterými oplývalo v XVI. století anglické soudnictví. Rovněž válka, tato stálá metla středověké společnosti, nabývá v Utopii odlišného významu. More odsuzuje válku jako "brutální a člověku cizí zvyk". Jeho Utopijci se boji vyhýbají, ale jde-li o obranu vlastního či spojeneckého území nebo o osvobození jiného národa z poroby a tyranie, pak jdou do boje zmužile, protože takovou válku považují za spravedlivou. Nejraději však vedou války bez přelévání krve, podplácením a subsidiemi, způsobem, v němž zlato, kov jinak neužitečný a opovrhovaný, nahrazuje sílu zbraní. More ovšem moudře poznamenává, že své protivníky může korrumpovat jen silný

a morálně vyspělý národ. V nekonvenční metodě utopijské-ho vedení válek se odráží i ta skutečnost, že ostrovní stát nespravují už válečníci, nýbrž spíše obchodníci. More tak dává ve své knize slovo aspiracím rodící se buržoazie, vědomé si už své důležitosti a toužící dostat svůj podíl na politické moci, neboť je sám nakloněn věřit, že lidé, kteří své schopnosti dokázali v obchodě a podnikání, budou umět moudře spravovat i stát a dají mu spravedlivé a rozumné zákony.

Velké pozornosti si zaslouží i Morovo pojetí náboženství, humanisticky "zrationalizovaného", tolerantního a založeného na "přirozených" obecných principech. Postulát náboženské tolerance formuloval More tak, že mnohdy vzdáleně připomíná a anticipuje proklamaci lidských práv, zrozenou téměř o 300 let později, v době Francouzské buržoazní revoluce. Tolerance se ovšem nevztahovala na ateisty a propagace náboženských učení (zde měl More zřejmě na mysli bojovné luteránství) byla v Utopii dovolena jen potud, pokud neurážela náboženské přesvědčení ostatních a neburcovala zbytečně lid. Na počátku století, v němž zaplanou mnohé hranice, proklamuje tak ten, jenž sám zemře za své přesvědčení, princip, že vlastní názor není zločinem a že snášlivost je nutnou podmínkou udržení sebedokonalejšího systému.

Tak jako většina utopistů ocitl se i More ve značných rozpacích, když měl podat čtenáři výklad o cestách a prostředcích, kterými by se dalo dosáhnout jeho "nejlepšího stavu společnosti". Protože jeho pojetí světa bylo zcela ahistorické, neměl a ani nemohl mít představu o dlouhé a složité cestě, kterou měl před sebou vývoj kapitalistické společnosti, o formování a narůstání rozporů a způsobu jejich řešení. Jeho ideální ostrov neměl vlastní dějiny a člověk se v Utopii změnil mnohem méně než jeho okolí. Skepse vzdělaného humanisty a jeho nedostatek důvěry v prostého člověka, ústící až do přísné reglementace celého života v Utopii, pramenily z jeho vlastních třídních pozic i ze složitého komplexu tehdejších třídních vztahů. More pocházel z horních vrstev londýnského měšťanstva, které trpělo stejně v obdobích feudálních válek i lidových bouří, a proto přes svůj soucit s trpícími sdílel především názory těch vrstev, k nimž náležel. Jeho humanismus ho dovedl pouze k zformulování devízy: "Vše pro lid, ale nic skrze lid!" More neznal a ani nemohl znát skutečného budovatele komunistické společnosti, vyhýbal se odpovědi na otázku, jak jeho ideální řád vznikl, toužil po udržení míru ve společnosti a obával se revolučních zvrátů. Německá selská válka byla pro něho otřesem a důkazem, že masy nelze podněcovat a nechat samostatně jednat. Tehdejší trpící masy měly ovšem daleko k proletariátu; vyvlastnění rolníci, vyhnané služebnictvo, zchudlí řemeslníci, tuláci a zloději, "vykořenění" a izolování, byli zatím schopni pouze živelných výbuchů hněvu úměrných útlaku, a proto se nemohli stát základnou pro vybudování nového řádu.

Jedinou naději vkládali humanisté v přesvědčení a v "osvícenou" činnost panovníků. Věřili, že budoucího štěstí, "zlatého věku", lze dosáhnout odstraněním vnějších překážek z cesty "pokroku" racionálně, tj. tím, že si vladaři a státníci osvojí humanistické názory. Prostý lid nehrál v této přeměně světa žádnou roli. Mohli se však stát tehdejší stát a jeho panovník usku-tečňovateli Morová "programu"? Měšťanstvo a humanisté oceňovali růst tudorovské státní moci, která byla v Anglii jedinou zárukou proti návratu do stadia feudální roztržiténosti a anarchie, ale zároveň odsuzovali kvůli sobeckých a chamtivých panovníků. Tento vnitřní konflikt vedl nutně lidi, kterým ležela na srdci sociální spravedlnost, k opozici proti králi i státu. More sám byl

skeptikem. Soudil, zeje neúčinné pokoušet se radit králům, kteří touží hlavně rozšířit své državy, ale nestarají se už, jak jim nejlépe vládnout. Šance, že se ve společnosti změní něco k lepšímu panovníkovou zásluhou, byla velmi nepatrná, protože však jiné možnosti nebylo, vstoupil More do králových služeb. Jeho pochyby a obavy byly opodstatněné. Jindřich VIII. nepotřeboval rádce, jenž by mu pomáhal měnit společnost 'ku štěstí všeho lidu. Chtěl pouze využít Morovy autority a vlivu v Londýně k prosazení vlastních sobeckých cílů.

More nenabízel svým současníkům Utopii jako model, nýbrž jako námět k zamyšlení a úvahám. Chtěl přimět panovníky, aby dali svým poddaným spravedlivější zákony, které by byly ve shodě s rozumem. Humanisté, osvobození od pout dogmatického středověkého myšlení, hledali nové absolutní hodnoty a našli je jednak v racionalizovaném křesťanství, jednak v oživených antických ideálech. Stopy lidského snu o lepším uspořádání světa odhalili v biblických proroctvích i v dílech řeckých filozofů a utopistů - Euhémery, Lamblichy, Lúkiána a Platóna. Platónova Ústava, obecně známá ve středověku, náleží k hlavním inspiračním zdrojům Utopie a obě díla byla s oblibou srovnávána Morovými současníky. Už Erasmus však všemožně potíral názor, že v Utopii jde o pouhou stylistickou variantu antických námětů. "Až budeš číst Morovu Utopii," psal roku 1517 příteli Clavovi, "budeš si myslet, že jsi se náhle ocitl v jiném světě. Do té míry je tu vše nové..." Obě díla se ve skutečnosti podstatně liší způsobem svých úvah i literární formou.

Platónova obec z Ústavy byla zcela statickým světem, městským státem s dostatečně velkým zázemím a s pevně stanoveným optimálním počtem obyvatelstva. Její dokonalá ústava regulovala třídní vztahy, druh a množství výroby i kvalitu a rozsah vzdělání. Spolu s racionálním náboženstvím měla udržovat společenskou stabilitu. Každá třída se svými zvláštními právy a povinnostmi měla pevně vymezené místo v sociální hierarchii. Na rozdíl od Platónových dedukcí nás More naráz přenáší do centra dění, do fungující ideální společnosti. Utopie zčásti vychází z Platónových úvah, ale v mnoha důležitých aspektech antické předlohy dalece překračuje. Především už není pouhým soběstačným městským státem, uzavřenou aristokratickou společností žijící z práce otrockých mas, která se bojí "demoralizujícího" vlivu obchodních styků, ale velkým a mocným národním státem, který má bohatě rozvinuté vztahy se svými sousedy. Utopijský komunismus není už "komunismem vládnoucí třídy". Navíc More nepřikládá rozhodující význam komunistické spotřebě, propagované v antických utopických vizích či v kázáních středověkých heretiků, nýbrž jako první přišel s promyšleným návrhem komunistické organizace výroby. Jeho společnost byla beztřídní a jeho stát měl především funkci ekonomicko-organizační - kontroloval a organizoval výrobu, spotřebu a zahraniční obchod.

Jakkoliv silný byl Platónův vliv, More by nebyl schopen postavit svoji dokonalou společnost na komunistický základ, kdyby nebyl tak pozorným a vnímavým svědkem dění své doby. Vedle návratu k antickým zdrojům mělo na genezi jeho utopického myšlení největší vliv především objevení Nového světa. Obliba cestopisné literatury v době velkých zeměpisných objevů ovlivnila fabulaci utopických spisů počínaje Morovou Utopií a konče až Cabotovou Cestou do Ikarie a s vypravěčem - námořníkem jako hlavní postavou se setkáváme v Utopii, Campanellově Slunečním státě i v Baconově Nové Atlantidě. Vycházejíce ze zpráv, které o nově objevených civilizacích přivezli cestovatelé, z idylického popisu onoho pozemského "ráje" a mírumilovnosti, dobrotivosti, důvěřivosti a pohostinnosti jeho obyvatel, pokoušeli se někteří myslitelé nalézt v konfrontaci Evropy s národy neznajícími instituci soukromého vlastnictví poučení a východisko.

Právě díky novým zkušenostem z námořních cest se celá řada institucí a charakteristických rysů incké společnosti (racionální "geometrické" uspořádání společnosti a reglementace jejího života, pracovní povinnost, opovrhování zlatem, potlačování přepychu atd.) jakoby zázrakem objevuje v Morově Utopii. Ačkoliv vyšla roku 1516 a říše Inků byla dobytá a zprávy o ní vydány až o celá desetiletí později, mohl získat More některé pověsti o americkém "eldorádu" z ústního podání námořníků v rušném přístavu Antverp. Zda se k němu donesly skutečně zprávy o inckém společenství, nelze s přesvědčivostí dokázat, je však jisté, že mu literární fikce a vnější rámec objevných cest umožnily odhalit některé ze struktur předtřídní společnosti, které v Evropě odumřely už před staletími a které přetrvávaly ve formě mlhavých vzpomínek jen v kolektivním povědomí lidu.

Z každé stránky Morovy "zlaté knížky" cítíme jeho lásku k lidem a nenávisť k útisku a vykořisťování. More odkázal budoucím pokolením první všestranně promyšlené, byť utopické schéma komunistické společnosti. Velký humanista propracoval do všech detailů obraz šťastné společnosti, ale sám byl o možnostech jejího uskutečnění v tehdejší světě pramálo přesvědčen. "Ve státě Utopijských je mnoho věcí," napsal o tom v závěru II. knihy, "které bych si po pravdě pro naše obce spíše přál nežli doufal v jejich uskutečnění."

Morova Utopie, jejíž nová vydání se rychle množila, slavila v Evropě velké úspěchy a její "kratochvilné vyprávění" ocenil i sám Jindřich VIII. Král potřeboval čestného a všeobecně váženého Mora k prosazení svých dalekosáhlých politických záměrů. Proto dával proslulému právníkovi stále nové úkoly, zahrnoval ho dary a poctami. Roku 1520 provázel More krále při diplomatických jednáních, o rok později byl povýšen do rytířského stavu, jmenován zástupcem lorda-strážce pokladu a přizván do tajné státní rady.

Roku 1523 byl zvolen "speakerem" čili předsedou Dolní sněmovny, a ačkoliv v této své nové funkci obratně čelil královým finančním požadavkům, jmenoval ho Jindřich VIII. správcem univerzit v Oxfordu a Cambridgi a roku 1525 ho dokonce ustanovil kancléřem vévodství lancasterského. Od poloviny 20. let se dominantou anglické politiky stala rozvodová aféra, která přerostla v obecné střetnutí mezi králem a autoritou církve a vedla ke vzniku specifické formy anglické reformace. V průběhu let změnil král značně své původní názory na reformaci a postupně se stále více přikláněl k myšlence, že osamostatnění anglické církve by koruně umožnilo zmocnit se obrovského majetku bohatých klášterů. Papežův nesouhlas se svým rozvodem uvítal tedy jako záminku k roztržce s církví, kterou neměl uskutečnit nikdo jiný než bystrý a ctěný právník Thomas More,

jmenovaný roku 1529 anglickým kancléřem.

Král stále doufal, že Mora přesvědčí, zkorumpuje či ke spolupráci donutí, během tří let se však přesvědčil, jak byla jeho volba chybná. Králův reformační plán, motivovaný ziskuchtivostí a hrabivostí, připadal Morovi stejně špatný jako reformace luteránská, proti níž od počátku brojil. Dříve než přijal nejvyšší zemský úřad, odmítl proto zaujmout postoj k rozvodové záležitosti, argumentuje nedostatečným teologickým vzděláním. Nadále žil prostě, nevšímal si slávy, pocty a bohatství, po nichž bažili jeho předchůdci. Závratný vzestup mu nepo-pletl hlavu. Zůstal prostým a skromným člověkem, dostatečně prozíravým, aby si uvědomoval vratkost svého postavení.

Roku 1531 přiměl král anglické duchovenstvo, aby ho uznalo za "jediného ochránce a svrchovaného pána". (O dva roky později nabyla jeho zvůle zákonné platnosti v tzv. Aktu o svrchovanosti, jímž byl uznán za jedinou hlavu církve v Anglii a kterým se jeho autorita rozšířila i na duchovní oblast.) More spatřoval v králových činech ponížení církve a další ohrožení křesťanské jednoty. V okamžiku, kdy si Jindřich VIII. žádal jeho podpory, obětoval proto kariéru a vzdal se roku 1532 úřadu. Mimo úřad představoval ovšem svým mlčenlivým nesouhlasem značné nebezpečí pro královu politiku. Proto bylo nutné buď ho přimět ke spolupráci, nebo ho zcela umlčet. Přes uznání zásluh, chválu a pocty začaly se nad jeho hlavou stahovat hrozné mraky. Poté, co se roku 1533 nezúčastnil korunovace Anny Boleynové, nemilost na jeho hlavu doslova přelá; král neskrýval svůj hněv a dvorní patolizalové se předháněli v útocích na jeho osobu.

V březnu 1534 odhlasoval parlament proslulý Akt o nástupnictví, který zajišťoval trůn dětem Anny Boleynové. Současně byly všechny významné osobnosti království vyzvány, aby složily hold a slavnostní přísahu poslušnosti králi jako nové a jediné hlavě církve v Anglii. Pouze More a jeho přítel biskup Fisher odmítli přísahat. Byli zatčeni a uvězněni v Toweru.

More byl obviněn z velezrady spáchané popřením královny svrchovanosti v duchovní oblasti. Soud se konal 1. července 1535 ve Westminsterském paláci. Zestárlý, ale vězněním nezlomený More se hájil se vši svojí výmluvností, ale ortel byl na králův příkaz předem připraven. Soudcové shledali Mora vinným z odepření poslušnosti panovníkovi. Byl odsouzen k hrůznému trestu (v kleci měl být vezen na popraviště, poté měl být oběšen, ale ještě zaživa odříznut a rozčtvrcen, jeho vnitřnosti měly být spáleny, údy rozvěšeny na londýnských branách a hlava přibita na mostě přes Temži), který mu byl díky mimořádné králově "milosti" zmírněn na pouhou popravu stětím. 6. července 1535 skončil More zmužile, s hořkým žertem na rtech, svůj život na londýnském popravišti.

Zbytečně se v novější době snaží Vatikán dokazovat, že More položil život jako svatý mučedník za papeže a katolickou církev. Jako první hodnostář království znal More dokonale skutečné pozadí roztržky Jindřicha VIII. s papežem a od počátku bojoval důsledně proti reformaci především proto, že v ní spatřoval jen další narušení křehké evropské "duchovní jednoty". Nemohl souhlasit s nízkou a zništnou motivací "královské" reformace v Anglii a ve svém odporu byl nekompromisní a důsledný. More zemřel jako člověk přísných morálních zásad, zachovávaje si až do konce svoji hrdost a lidskou důstojnost.

S Morovým jménem se dnes každému okamžitě vybaví i název jeho nejproslulejšího spisu - Utopie, díla zcela mimořádného a nutícího k zamyšlení, vzbuzujícího pozornost jak bohatou fantazií a pitoreskostí líčených příběhů, tak odvážnou kritikou společnosti založené na majetkové nerovnosti a bezpráví. Jako u každého mistrovského díla vynořuje se při četbě postupně množství aspektů, podle nichž je lze hodnotit, ale zároveň i zkreslit jeho celkový smysl zdůrazněním některých momentů a potlačení jiných. Na pohnutém osudu díla Thomase Mora se odrazil ideový a politický boj doby reformace (a zejména pozice, kterou zaujal na straně katolicismu v aktivní polemice s Lutherem a Tyndalem), jeho vlastní činnost ve funkci lorda-kancléře i zmužilá smrt za náboženské a politické přesvědčení. Všechny tyto faktory do jisté míry odvrátily pozornost Morových současníků i pozdějších interpretů od humanistických a komunistických ideálů Utopie.

Buržoazně protestantská tradice už od XVI. století podtrhávala vnitřní rozpornost Morová světového názoru, zdůrazňujíc především údajnou propast mezi ideály Utopie (zejména náboženskou tolerancí) a aktivní obranou katolicismu. Téměř současně se objevili i četní apologeti, kteří své "obranu" milovaného autora a mistra tvořili k jeho škodě příliš horkým perem. Morová katoličtí životopisci o Utopii většinou mlčeli, nebo se o ní zmiňovali jen jako o literární kuriozitě, nejasné mystifikaci, jež se dá vyložit zvláštním druhem autorova humoru. Redukovali ji na "žert", duchovní hříčku vymyšlenou k pobavení čtenáře. Jejich záměr byl zcela jednoznačný - v případě, že je Utopie pouhým výrazem fantazie, z níž More ukul zákony své pohádkové země, pak není možné jejího autora považovat za předního utopického předchůdce moderního komunistického myšlení.

Dlouhá desetiletí byl More vykládán v duchu oficiálního katolického učení, zformulovaného koncem XIX. století papežem Lvem XIII. v encyklice Rerum novarum, jako žák a následovník sv. Tomáše Akvinského, jako oddaný stoupenec a obhájce tradic křesťanské Evropy, jemuž byly komunistické názory naprosto cizí. (Roku 1886 byl More prohlášen papežem za "blahoslaveného" a roku 1935 kanonizován a přijat do pantheonu svatých mučedníků církve.) Ve světle katolické interpretace se současně Utopie transformovala v projev konzervativního ducha, zcela protikladný novým politickým, ekonomickým a duchovním proudům své doby.

Téma "konzervativnosti" Utopie rozvíjela od 30. let našeho století především anglická buržoazní historiografie, která se rozešla s protestantskou tradicí, akcentující vnitřní rozpornost Morová díla, a která začala naopak dokazovat plnou jednotu a logičnost jeho života i názorů. Mora ovšem nepředstavovala jako komunistu, nýbrž jako "klasického středověkého klerikála", jako věřícího katolíka oddaného papežské autoritě a středověkým křesťanským ideálům, za které nakonec neváhal položit i život. Utopie se v tomto pojetí změnila v temný

obraz zaostalého cechovního zřízení s klášterním způsobem života, v zemi, kterou ovládá duch středověkého asketismu a kde rigorózní řád, striktní disciplína a diktatura dusí rozvoj lidské osobnosti. Formy společenského i hospodářského života v Utopii, "spartánský asketismus" a "cechovní středověk", byly odsouzeny jako zcela regresivní a Morová kritika vykořisťování odvozovala z jeho údajného osobitého chápání "křesťanského milosrdenství".

Snaha diskreditovat a minimalizovat kladný ideál Utopie byla ve 30. letech, v době, kdy už první socialistický stát prokázal úspěšně svoji životaschopnost, převzata a rozvíjena mnohými buržoazními historiky a ideology. Vyskytly se dokonce pokusy přeměnit Mora v originálního obhájce soukromého vlastnictví a kapitalismu; More byl představován jako Hythlo-daiův skutečný oponent, a zatímco jeho nejlepší a nejtypičtější spis - Utopie - byl redukován na hříčku ducha, byly v jeho ostatních literárních pracích vyhledávány a z kontextu vytrhávány protikladné názory na vlastnictví. Dokazující "totalitní" charakter Utopie, neváhali se buržoazní badatelé uchýlit k hrubé modernizaci a vulgarizaci, neboť zdůrazňovali protiklad mezi "totalitní" Utopií a současným buržoazním zřízením s jeho abstraktními demokratickými svobodami a vyhoceným individualismem. Tendenci aktualizovat Utopii a vyzdvihnout tak její slabiny s cílem kompromitovat jakýkoliv socialismus vyvolal strach buržoazie o "individuální svobodu" (lépe řečeno o svobodu vykořisťování), údajně ohroženou socialismem. Ani čerstvě kanonizovanému Thomáši Morovi nemohla buržoazie odpustit jeho komunistické ideály a buržoazní věda se proto všemožně snažila zastříhat a zkreslit pravý smysl Utopie. Pasáže vytržené z kontextu jí přitom sloužily jako prostředek ideologického boje proti soudobému socialismu.

V posledních desetiletích se názor "katolické tradice", odmítající doposud spojování sv. Thomase Mora s komunistickými ideály Utopie, poněkud modifikoval. Koncepce představující ještě nedávno Mora jako obhájce soukromého vlastnictví byla sice odložena na smetišť ideologických rekvizit, ale komunistický ideál Utopie vznikl podle názoru katolicky orientovaných buržoazních vědců pouhou modifikací křesťanských ideálů, tj. nevyplnul z pozorování daných sociálně ekonomických podmínek, nýbrž byl plodem křesťanské etiky, odrazem raně křesťanských vlivů. Tím, že katolická "věda" popírá, že by Utopie byla vážným traktátem argumentujícím pro komunismus, a vyzdvihuje především její literární a nikoliv ideovou kvalitu, snižuje ovšem podstatně její celkový význam. Hlavním směrem, jímž dnes vede buržoazní ideologie svůj útok, je "vědecké" popírání jakékoliv existence utopického socialismu a komunismu v XVI. století. Konfrontací Utopie s díly antických a středověkých autorů buržoazní badatelé "dokazují", že v Utopii není nic původního, že všechny její smělé ideje lze už odhalit v pojednáních antických filozofů, v bibli či ve spisech svatých Otců. Jejich díla jsou živena zejména snahou "očistit" Mora, popřít jeho sounáležitost a zařazení k velkým ideovým předchůdcům marxismu. V jejich pokrivené optice se More mění v jakéhosi reakčního idealistu, jenž se za každou cenu pokoušel zachovat paternalistický duch rozkládající se středověké společnosti, a jeho kritika ohrazování a s ním spojených béd a utrpení, vycházející údajně ze středověkých ideálů, se jim jeví jako naprosté nepochopení spletitých cest pokroku. Protože konstruktivní část Utopie neobsahuje podle jejich mínění nic původního, není důvodů, uzavírají tito buržoazní interpreti, proč pokládat Thomase Mora, "druhořadého teoretika", jenž pouze jako jeden z mnohých vyjádřil odvěkou touhu lidstva po "zlatém věku", za otce utopického komunismu.

Teprve díky výzkumům marxistické historiografie a filozofie dosáhla Utopie plného ocenění a správného historického zařazení. Utopie je velkým dílem představivosti, v němž se prolínají geniální anticipace se silnými prvky středověkého myšlení, a zároveň i mezníkem na cestě vývoje sociálního myšlení od aristokratického komunismu Platónova přes primitivní živelný komunismus středověku až k vědeckému komunismu naší doby. Dnes, kdy máme všechny předpoklady k vybudování "šťastné společnosti", musíme obdivovat, jak přesně, nehledě na tehdejší úzkou materiálně technickou základnu, dokázal More anticipovat některé základní rysy komunistické společnosti.

Marxistická věda především zdůrazňuje, že Utopie pro Mora neznamenalou pouhou literární hříčku, ale že právě v ní poprvé zformuloval řadu tezí charakteristických pro utopický komunismus, a podává důkaz historické spojitosti vzniku utopického komunismu s procesem původní akumulace kapitálu a s formou vykořisťování charakteristickou pro raný kapitalismus. Ústřední bod a novum Utopie spatřuje v řešení otázky vlastnictví, v oné "společenskosti" majetku, kterou More zbavil jejich středověkých náboženských závojevů a kterou postavil na racionální základ.

Jakkoliv smělé byly Morovy nápady a sny o šťastné a spravedlivé společnosti, přece zůstávaly jen nápady a sny člověka XVI. století s mnoha předsudky jeho doby, hořce si uvědomujícího jejich neuskutečnitelnost v podmínkách polofeudální Evropy. Mimořádné místo malé knížečky o "nejlepším státě" v Morově bohatém literárním odkazu plně oprávněno, neboť POZNÁMKY už na úsvitě kapitalistické éry v ní velký humanista postihl a odhalil záporné společenské zřízení založené na soukromém vlastnictví. Jako první postavil More důsledně proti existující společnosti nerovnosti a útlaku sen o "šťastném ostrově" kde bylo odstraněno soukromé vlastnictví a s ním kořen vši sociální nespravedlnosti a vykořisťování člověka člověkem. Pod vlivem jeho útlé "zlaté knížky", která dala název celému literárnímu žánru, byly v následujících stoletích sepsány desítky knih a úvah o společnosti založené na majetkové rovnosti a sociální spravedlnosti a on sám se stal předchůdcem celého nového směru moderního sociálního myšlení - utopického socialismu, který připravoval cestu socialismu vědeckému. A právě v tom tkví hlavní historická zásluha a hodnota ideového odkazu Thomase Mora.

Petr KŘIVSKÝ